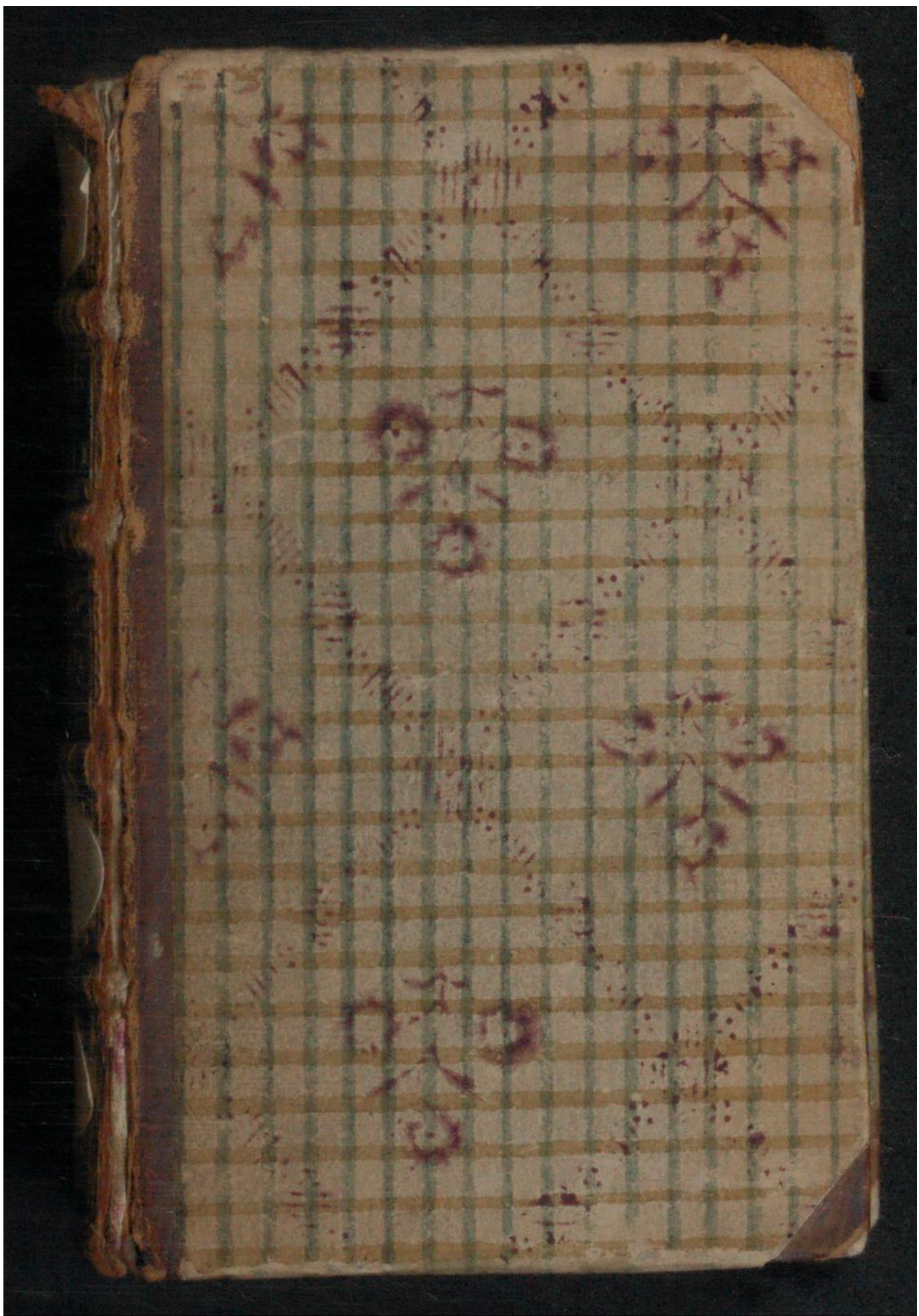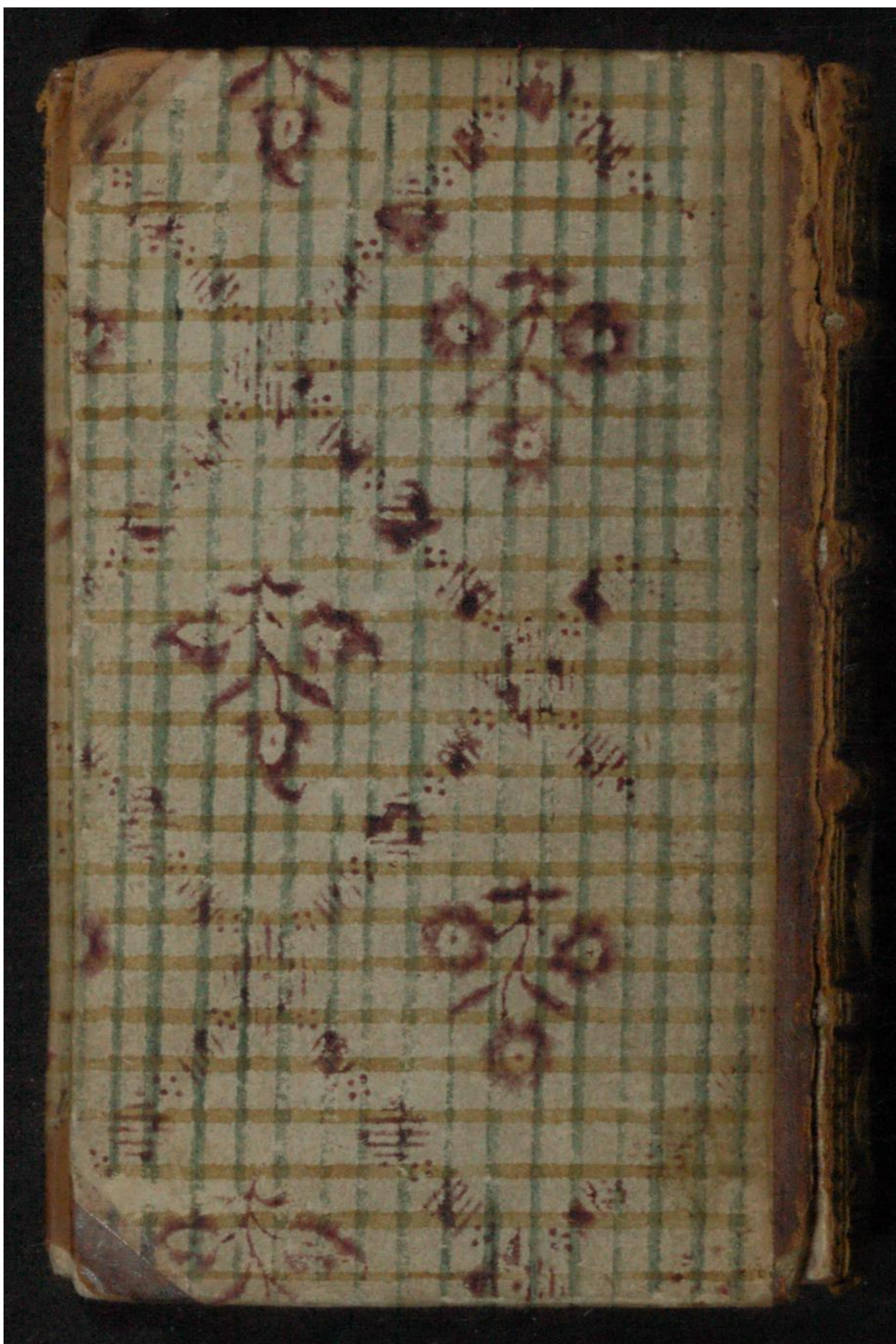

928
LIPSIUS
VAN DE
STANDVAST
G
20

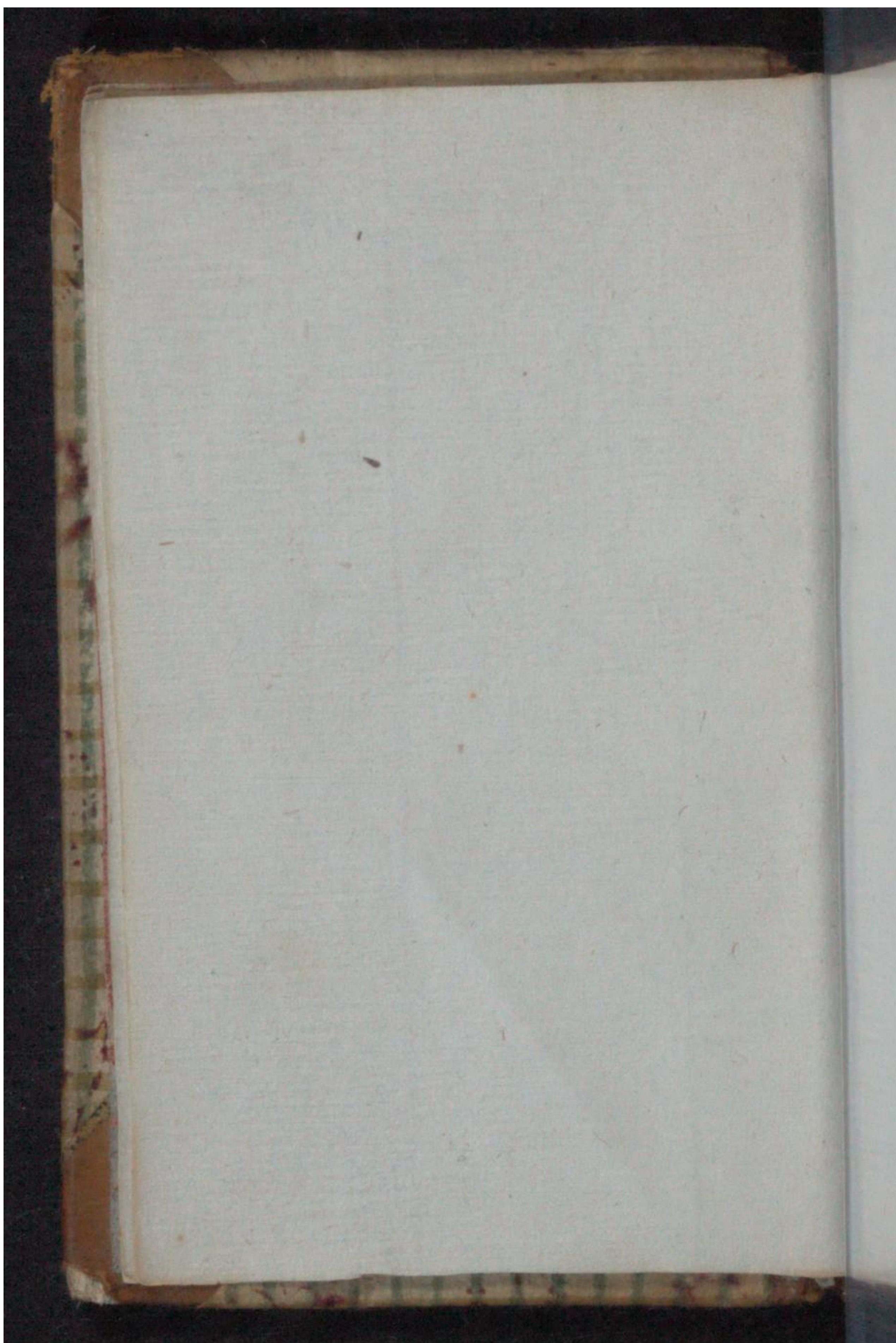

12

JUSTUS LIPSIUS
van de
STANTVASTIGHEID,
By t' Samenſpraeke verdeelt in twee Boeken,
Waer in byzonderlijk over d' Algemeene tijdelijke zwarigheden gehandelt word.

Nieuwelijks uit het Latijn vertaelt
Door F. V. H.

Tot ROTTERDAM,
By *Franſois* van *Hoogſtraeten*, 1675.

VERANTWOORDING
van
JUSTUS LIPSIUS
voor zijne
STANTVASTIGHEID,
Aen den LEZER.

HEt is tegen mijnen dank, beminde Lezer, hoewel niet buiten mijn giſſinge, dat ik u in dezen nieuwen druk weder aenſpreeke. Ik heb het oordeelen over mijn ſchryven te gemoet gezien, ja al voorzeid, eer ik de pen in de hand nam. Zy drijven dat ik deze ſtoffe niet Godvruchtig genoeg verhandelt hebbe, en dat ik in ettelijke plaetzen de waerheid niet genoeg en treffe. Mijn ſchryven, zeggen zy, heeft daerom weinig Godvruchtigheid in; dewijl het ſchijnt dat ik alleen ſlechts den Philoſooph geſpeelt, en geen plaetzen uit de H. Schriftuure, gelijk ik dat wel doen konde, en ſchuldig was, daer on-

der gemengt hebbe. Deze vermaening is
my heel aengenaem; en ik wilde wel dat
mijn eenvuldig en ongeveinſt antwoord
henlieden niet minder geviel. Want het is
my lief dat zy voor alle dingen de onbe-
wimpelde Godvruchtigheid vereiſchen:
doch dit bidde ik hun alleen, dat zy eerſt
met ernſt hun gezichte op mijn einde en
oogwit ſlaen. Indien mijn voornemen ge-
weeſt is voor Theologant te gaen, ik hebbe
my vergrepen; doch indien voor Philo-
loſooph, wa rom beriſpen zy my? zy zeg-
gen, om dat wy uit grachten gaen putten,
het gene wy uit de zuivere fonteine der
Heilige Schriften kunnen bekomen. Roe-
pen zy my daer na toe? Maer ik antwoor-
de en betuige van herten, dat ik geenen an-
deren weg ter zaligheid kenne, dan dezen,
die enkelijk op den grond en langs de pae-
len van de Schriftuure gericht is: Ik zou
evenwel van gevoelen zijn dat om den zel-
ven te doorwandelen, ons de menſchelijke
ſchriften wat verlichtinge, ja hulpe toe-
brengen. Ik weet hoe de H. *Auguſtinus*
ons raed, dat wy de leeringen, die van de
Phi-

Philoſophen beſchreven zijn, zouden by een zamelen, *en ons eigen macken het gene wy die ongeregtige bezitters komen t' ontrooven.* Dit hebbe ik zoeken na te komen, en is hier in miſdaen? Ik beken geerne dat ik my zou bezondigt hebben, indien ik deze zuivere en gewijde fonteine van onzen Godſdienſt eenigſins met oud en ſtinkend ſlijm bezoedelt hadde. Maer ik hebbe het tegendeel bewerkt; en de leere, die van haer zelve vuil en onzuiver was, my onderwonden door die nieuwe Zonne te reinigen en te verlichten. Wie is'er goed en vroom, dien dit niet zou ten goede ſtrecken? Wy weten dat in den ſtrijd het voornaemſte werk op de Ruiteren en Voetknechten aenkomt; moet men daerom de pijlſchieters en ſlingerſwaeyers verachten? En zult gy, ſchoon den Bouwmeeſter in het ſtichten van een huis de meeſte eere inleid, en het grootſte bewind heeft, daerom de metſelaers en opperluiden van kant zenden? Hier moet gy ook zoo gevoelen; die Goddelijke ſchriften bewerken de waere ſterkte, de waere deugd, en loutere en duurzaeme

ſtantvaſtigheid: en evenwel moogt gy de menſchelijke wijsheid niet heel verachten; die wijsheid, zegge ik, die niet opgeblazen is, maer gewillig dient, en de helpende hand bied. Wy brengen klinkers, gehouwen ſteenen en kalck, uit dat oud en lang vervallen gebouw der Philoſophie: benijd toch dit buitenkansje niet aen den Bouwmeeſter, en lijd ten minſte dat men de fondamenten met deze materie wat ſtijve. Doch die Heilige Schriften zijn beter, en men moſt zich niet van die woorden onthouden. Ik bekenne wel dat zy beter zijn; maer gy moet'er oock by zeggen dat zy zwaerder zijn. Ik let op mijne ſchouderen, en op het vermogen van mijne krachten en kenniſſe: waerom zal ik toelaeten dat men my een pak op den hals legge, 't welk ik niet draegen kan? Die groote en hooge dingen beveele ik aen groote en hoogverlichte Theologanten, waer van onzen tegenwoordigen tijd niet miſdeelt is: mijn bootje zal den oever langs vaeren. Laet ik den Philoſooph maeken; ik zal evenwel een Chriſten blijven. Want wat ontſtellen

zy

zy hun over de woorden? Laeten zy niet zien met wat ſtijl, maer met wat zin dat deſe dingen beſchreven zijn, en niet hoe gebruikelijk maer hoe waerachtig. Want zoo de zin goed is, wat ſcheelt het in zulk een verheve zaeke, met wat ſluyer of klee-dinge (als die maer eerlijk is) dat ik den-zelven omhangen hebbe? Is de zin ydel, zy mogen my eens overtuigen. Ja daer willen wy toe komen, zeggen zy, en dat'er zommige dingen van u niet uit den geloo-ve beſchreven zijn. Gy dwaelt aengaende de rechte Reden, dewelke gy met die Ou-den al te hoog in top voert en verheft. Wel hoe toch? mogelijk in henlieder woor-den, maer noit in den zin, dien ik daer me-de uitdrucke. Want op dat gy zelfs niet en komt te doolen, ik betuige dit met een woord: dat ik geen rechte en loutere Re-den verſtae, dan de gene, die van Gode en van het geloove verlicht is. Maer ey zeg eens, wat is dit voor een onbehoorlijk capteeren, dat men, daer de zin, in haer ge-heel aengemerkt zijnde, goed is, op het een of het ander woordeken een oorzaek zal

gaen zoeken om te ſmaelen en te beriſpen? De Reden zelve geleid ons door haere krachten niet tot God, en niet tot de waerheid: maer evenwel, gelijk wy in het water of in een becken dwers en eenigſins bochtig den Eclipſis der Zonne zien, en dat zelfs door de ſtraelen der Zonne; zoo zien wy desgelijks in de Reden de Goddelijke zaeken; maer gy moet u wachten te denken, dat gy die anders, dan door God zelve zult zien. Wijders, indien ik van het nootlot of de nootlottige dingen, van de Godloozen, die ten goede geſtraft worden, wat te ſcherp gegaen, of van anderen wat ſcherps ontleent hebbe: ook, indien ik de ſmerte of paſſien te ſtijf ingetoomt hebbe, ik wil wenſchen dat ik van den billijken Lezer billijk en redelijk gelezen en verſtaen mag worden. My aengaende, ik heb over al een goed inzicht gehad, en indien deze menſchelijke tonge of penne ergens heeft komen te ſlibberen, ey laet my dat niet tot al te ſtrenge ſtraffe g[illegible]dyen. Want ik ben van de genen, wien de Godvruchtigheid meer in het harte, dan in den mond

leid,

leid, en die liever zou willen, dat men die oeffende met daeden, dan met woorden. En deze eeuwe (ik derf het wel zeggen) behaegt my niet genoeg; want zy overtreft al d'andere eeuwen in vruchtbaerheid van Religien, en in onvruchtbaerheid van Godvruchtigheid. Wat zijn'er overal wel geschillen? Wat zijn'er wel twisten? En als zy alles gedaen hebben, als zy Hemel en aerde met de wieken van een snedig verstant doorvlogen hebben; wat is het anders, als dat zy met *Socrates*, daer men by *Aristophanes* van leest, in d'ydele lucht slaen? Gy hebt hier, beminde Lezer, onze korte verantwoording; die evenwel, indien gy redelijk zijt, al te lang is, en indien onredelijk, u genoeg is. Ik vermaene, en bidde u zorgvuldelijk, dat die nieuwe *Domitiaenen* u niet te rugge roepen en afwendig maeken van de rechte studie der Philosophie: die niet alleen haer (zoo zy slechts vermogen en krachten hadden) maer ook alle goede Konsten in ballingschap zouden verzenden. Ziet liever op die *Griekſche* en *Latijnſche* Outvaderen, zy

ſtaen altemael op onze zijde, en lijden niet alleen ſlechts in eenen Chriſten de zedige ſtudie der Philoſophie, maer porren en raeden daer toe aen. En ik meene dat ik met dezen ontſachelijken beukelaer genoeg bedekt ben, zonder dat ik tegen die Reuzen nocheenige andere reden behoeve. Want wat wil ik de Philoſophie met woorden verheffen? 't Is te vergeefs. Gelijk wy de hoogte der bergen van verre niet en bemerken; maer wel, wanneer wy'er dichte by komen; zoo ziet gy ook haeren luiſter niet, ten zy gy dezelve grondig verſtaet. Maer zy en kan zonder de Chriſtelijke en waere Religie niet grondig verſtaen worden; en, indien gy die voor uit lichtende fackel weg neemt, zoo belijde en roep ik uit, dat de Philoſophie maer ſpel en ydelheid en raezerny is. Te recht ſpreekt *Tertullianus: Wien is de waerheid bekent zonder God? wien is God bekent, zonder Chriſtus?* In welke ſpreuke ik eindige, en zonder ergens na om te zien, ruſte; gelijk ik ook wilde, dat gy 't met my dede.

Desselven OPDRACHT

Aen de Edele Achtbaere Heeren Burgemeesteren, den Raed, en het Volk van *Antwerpen.*

HEt heeft my goed gedacht, roemwaerdige Heeren van eene beroemde Stad, u lieden deze boeken, die ik van de Stantvastigheid, midden onder de beroerten mijnes Vaderlants, stantvastelijk beschreven en volschreven hebbe, te vereeren en toe te eigenen. Hier toe bewoog my uwe vermaertheid, wijsheid en deugd: als mede uwe beleeftheid, die my zelf wedervaren is, en die gy gewoonlijk aen vroome en geleerde luiden betoont. En ik en meene niet, dat u de gifte onaen-

 genaem

genaem zal wezen, die, uit haer zelve klein en licht zÿnde, haere zwaerte van mÿn gemoed en genegentheid zal ontleenen: want ik heb u gegeven het gene ik, byzonderlÿk in dezen tÿd, voor het beſte en waerdigſte onder al mÿne letterlÿke ſchatten gehouden hebbe. Mogelÿk zal het ook de nieuwigheid eenigſins wat aengenaem maeken; want, indien ik my niet en bedriege, wy zÿn de eerſte, die dezen weg der wÿsheid, nu lang met doornen beſloten en bezet zÿnde, beſtaen te bereiden en te effenen. Hy is zeeker de gene, die, als hy met de Heilige Schriften vereenigt is, ons tot den vrede en d' inwendige ruſte geleiden kan. My heeft voorwaer hier in de genegentheid om u lieden te believen, en anderen

ren te helpen, niet ontbrooken. Zoo het my aen vermogen geschort heeft, het zal redelijk zijn, dat gy u lieden zoo geduldig tegen my betoont, gelijk ik my geduldig draege tegen dien grooten God, dien ik weet dat aen eenen mensch alleen niet alles gegeven heeft. Vaert wel.

Justus Lipsius

AEN DEN LEZER,

Belangende het einde en opzicht van zijn Schryven.

IK weet het wel, ô Lezer, dat my in deze nieuwe maniere van ſchryven nieuwe oordeelen en beriſpingen te wachten ſtaen; het zy van de genen, die zich verwonderen zullen over deze onverwachte wijsheid, dewylze meenden dat ick alleen met aengename en luſtige ſtudien bezig was: of het zy ook van anderen, die alles, wat men, zedert het ſchryven der Ouden, hier in zou komen te bearbeiden, niet eens zullen waerdig achten om te bezien of te lezen. Dat ik deze beide een korte antwoord geve, is my, ja u mede aen gelegen. My dunckt dan, dat d'eerſte hun te buiten gaen in twee ſtrijdige zaeken, te weten, in zorgeloosheid en zorgvuldigheid. In deze, dewijlze meenen dat het hun toekomt eens anders ſtudien na te ſpeuren; en in gene, de-

wylze echter dat onderzoek met weinig vlijt en naerſtigheid in 't werk ſtellen. Maer op dat ik my zelven hun eens naecktelijk ontdecke, noit hebben my die heuvels en bronnen der Zanggodinnen zoo geheel en al kunnen bekooren, of ik hebbe my ook nu en dan met de oogen en het harte gewend na die deftige Godinne, ik meene, de Philoſophie; welker ſtudien my al van jongs op zoo aengeſtaen hebben, dat ick my, zoo 't ſcheen, als in eenen jeugdigen yver verliep, en dat men my verbieden, en, als met eenen toom, daer van moſt af houden. Mijn Meeſters, die ik te *Keulen* gehad hebbe, weten wel dat my zulke boeken ſchier met gewelt uit de handen gerukt zijn, ook myne ſchriften en Aenteekeningen, die ik uit al het Merg der Schryvers met arbeid verzamelt hadde. Ik en ben evenwel ſedert niet verandert, en is het niet recht toe recht aen geweeſt, ik weet echter dat ik den geheelen loop myner Studien, met keeren en wenden, na dezen paelſteen der wijsheid geſtiert hebbe. En dit ook door zulk eenen weg niet,

niet, als 'er gehouden word by dit gepeupel der Philoſophanten, die, onder de haſpelingen en ſtricken der liſtige diſputatien en verſchillen jammerlijk verwart zijnde, niet anders uitvoeren, dan datſe met eenen fijnen draed van krackeelen en kibbelen dezelve weven en herweven. Zy zien ſlechts op de woorden, en hoe zy malkander daer in vatten zullen: en ſlijten hun geheel leven aen de deure der Philoſophie, zonder oit in haere binnenkamer te komen. Zy dient hun lieden maer tot tijdkortinge, en niet tot geneesmiddel: ja zy misbruiken het werktuig, dat allerbeſt ons leven kan regelen, tot een gekſpel. Wie is 'er van henlieden, die eens onderzoek doet over de zeden? Wie ſpreekt 'er van onze paſſien te maetigen? Wie ſtelt 'er een maet of regel op onze vreeze en hope? Dat meer is, zy laeten hun noch dunken dat deze dingen de Wijsheid niet eens en raeken; en dat de gene, die hun daer mede bemoeien, iet anders doen, of niet met allen uitrechten. Derhalve, indien gy op henlieder maniere van

leven, of op hun oordeelen acht neemt, gy zult zelf onder het graeuw geen onzuiverder leven, of dwaezer maniere van oordeelen gewaer worden. Zeeker, gelijk de Wyn, die zoo gezond en heilzaem is, eenigen tot vergif ſtrekt, zoo mede is de Philoſophie voor hen lieden, dewylze die misbruiken. Maer ik ben van een ander gevoelen, en hebbe mijn Schip altijd zoeken af te wenden van die oneffene plaeten der geſchillen, en mijn volle vaert te nemen tot die eenige Haven van de geruſtheit des geeſtes. En van deze myne ſtudie heb ik gewilt dat deze boeken mijn eerſte en onbedriegelijke proeve zouden verſtrecken. Maer zeggen andere, de oude Schryvers hebben hier veel beter en overvloediger af geſchreven. Ik beken wel, dat zy 't van zommige dingen gedaen hebben, maer van alles, ſtae ik niet toe. Indien ik na *Seneka*, en dien Goddelijken *Epiktetus* iets van de zeden en paſſien quaeme te ſchryven, ik zou, ook in mijn eigen oordeel, wel plomp en onbeſchaemt wezen: maer indien ik van dingen ſchryve, die zy, of

nie-

niemand van d'Ouden (ik mag 't wel vrymoedelijk zeggen) eens aengeroert hebben, hoe kunnen zy daer van walgen, of my daer over berispen? Ik heb eenen algetrooſt zoeken te geven tegen onze algemeene zwaerigheden; wie heeft het voor my gedaen? Laeten zy het werk eens inzien, of de order en ſchickinge, die ik gehouden hebbe, zy zullen bekennen datze van my komt: en wat den ſtijl en de woorden belangt (indien men 't zeggen mag) wy zijn 'er zoo arm niet van, dat wy die by anderen hoeven te bedelen. Eindelijk, zy moeten weten, dat ik veele andere boeken voor anderen, maer dit Boek byzonderlijk voor my zelven geſchreven hebbe: die andere dienen my tot vermaertheid, maer deze tot zaligheid. En het gene wel eer van yemand verheven en ſcherpſinnig gezegt is, dat roepe ik hier met waerheid uit: *Weinige Lezers zijn my genoeg, een is my gonoeg, geen is my ook genoeg.* Ik bidde dit alleen, dat de gene die dit Boeksken komen ter hand te neemen, een herte daer toe brengen, dat genegen is om te leeren,

en ook om te vergeven, indien ik misschien ergens heb komen te slibberen, voornamelijk daer ik die hooge en steile plaetsen van de Voorzienigheid, Rechtvaerdigheid, en het Nootlot, heb willen beklimmen. Zy zullen voorwaer nergens quaetwilligheid, maer wel menschelijke zwakheid en blintheid gewaer worden. Kortelijk, indien my niemant wat leeren wil, ik zal toonen, dat niemant zoo gereet is om my te vermaenen, als ik om te veranderen. Ik en wil d'overige gebreeken myner natuure niet bewimpelen noch verkleinen, maer ik bidde met ernst, dat zy van hertneckigheid, en begeerte tot twisten vry wezen, en dezelve verfoeien mag.

Vaert wel, Beminde Lezer, en och of gy uw welvaert ten deele door dit Boeksken bekomen mocht!

Op het Werkje der

STANDVASTIGHEYD,

Van den Hooggeleerden en vermaarden JUSTUS LIPSIUS: in Nederduytsch vertaalt.

DE Wereld is een kloot gelijk:
Gelijk se meenen, die 't doorgronden
Hoe haar gebouw zoo wonderlijk
En vast te zamen is gebonden:
En deze wentelt (als althans
De nieuwe Wijsheyd wil beweren)
Zich om de Zon, en haren glans,
Met daar zich af en toe te keeren:
En 't schijnt geloofljk: om den loop
Der dingen, diewe op aard aanschouwen;
Daar 't alles tuymelt over hoop,
En niets een vasten stand kan houwen:
Want Staten, die zoo vast bestaan,
En Steden, met onwinb're wallen,
Bevinden datse te onder gaan,
En plotseling ter neder vallen,
Dat alles dreunt, en suyzebolt;
Recht als gevoeldenze uyt de vingeren,
Gelijk een kloot daar heen gerolt,
Zich suyzelende om verre slingeren.

En

En wil men echter, dat een Mensch,
Arm schepsel met zyn wank'le benen,
Hier vast zal staen op zyne grens,
Terwyl vast alles valt daer henen?
Hoe zal hy? ach! wat hulp, wat raad,
Waar vind hy 't geen hy aan kan vatten?
Wat ziet hy dat bestendig staat,
Dat niet al tevens uyt zal spatten?
En schoon hy greep hier een kanteel,
Een houvast dat noch stut kon geven;
Dat 's voor een poos, en maar ten deel,
En duurt zoo lang niet als zyn leven;
Van zelf een zoo bouvallig ding:
Terwyle doet de schrik, en 't duchten,
De duysternis, en duyzeling,
Hem sidd'ren, tsagen, vlieden, vluchten.

Sta stil geef' uw' gemoed in vre'en;
Noch is 'er kans om niet te wankelen,
Schoon alles om en om u heen
Bouvallig schynt om ver te schrankelen:
Zie hier een Leydsman, die den weg
(Om die standvastig te betreden,
Met reden en met overleg;)
U wyst met overleg en reden:

Dat vry de Wereld rol' en hol';
Zy rolde en holde ook zoo voor dezen:
Hy wijst u tot uw' eygen rol,
Die veel in 't kort u geeft te lezen:
Van Tegenspoed geen lastigheid,
Van Voorspoed genen moed te dragen.
Dit 's 't voorstel der Standvastigheyd;
Een Staats-heldin gehard door plagen:
Die hier getoyt in vollen glans, (*weten*
Dien *Roomschen* Duytschert *dank moet*
Voor haar cieraad, en eeren-krans,
Waar aan geen taalkunde is vergeten;
Dus van dien schrand'ren Filosoof
Op 't heerelijkst' ten toon gedragen:
Maar kan de vastheyd van 't Geloof
Haar stand ten vollen onderschragen,
En vast doen staan door liefde, en hoop,
Op God, *de Rotssteen van 't vertrouwen,*
Zoo blijft ze onwanklijk in haer loop,
Zoo vindze grond om op te bouwen:
Schoon 't Aardrijk dan zijn plaats verliet,
De *Bergen dav'rend' haar verkieven,*
De *Wat'ren bruyschten, 't raakt haar niet,*
Zy blijft gerust, op Gods believen;
Ja schoon de Bergen in het diep
Der *Zee verzonken, en verzwonden,*

Al wie tot deze Rots-steen liep
Staat vaster dan de Bergen stonden.
Vel aan dan, 't cierelijk verhaal,
Dat hier zich uytt' in schrand're reden,
Mag dienen tot een Voorportaal,
Om tot Gods wijsheyd in te treden,
Om in het eeuwig Heyligdom,
't Hert op d'onwank'lijkheyd te gronden,
Daar 't noyt bezwijkt; noyt slaet het om
Dat daar zijn vastheyd heeft gevonden:
Men dank den Bouwheer, rechtevoort,
Van dit Portaal; men dank met eenen
Den Taalhervormer, zoo 't behoort,
Die dienst'lijk hier de hand quam lenen:
Om dus vol moeds op reys te slaan,
Tot dat men koom den weg ten enden,
Daar 't uyt zal zijn met verder gaan,
Of met zich zijdwaarts af te wenden;
Maar daar, van d'Eeuwigheyd bepaalt,
Standvastigheyd dien naam kan dragen
Door 't vast staan, en den prijs behaalt,
Dien geen geweld haar kan ontjagen,
Noch daar geen wank'len komt te pas;
In Hem volmaakt DIE IS, DIE WAS.

1672. J. Oudaan.

Teſtimonium Hier. Drexelij è Societate Jeſu, de Libelli hujus Auctore.

Juſtus Lipſius, Sol ævi noſtri, & quod de Plinio ferebatur, eruditionis facile princeps, ita Muſas coluit, ut pietatem non tantum non neglexerit, ſed Muſis eam omnibus prætulerit.

In Gymnaſ. Patientiæ, parte 1.

JUSTUS LIPSIUS
van de
STANTVASTIGHEYD.

HET EERSTE BOEK.

I. HOOFTSTUK.

Voorreden, en inleidinge, nevens een beklag over de Nederlantsche Beroerten.

ALs ik over ettelijke Jaeren naer *Weenen* in *Oostenrijk* reisde; en de vlucht nam voor de beroerten van mijn Vaderland, zoo week ik (niet zonder Gods geleide) wat ter zijden af naer de Stad *Luik*; want zy lag niet verre uit mijnen weg, en ik had'er eenige vrienden woonen, die ik, zoo uit gewoonte als uit genegentheid, eens wilde bezoeken. Onder henlieden was *Carolus Langius*, de vroomste en geleertste man (ik mag het

wel zonder iemants verkleeninge zeggen)
die my onder de Nederlanders is voorge-
komen. Deze, nadat hy my in zijn huis
ontfangen hadde, heeft my niet alleen alle
minne en vrientſchap bewezen, maer ook
redenen voorgehouden, die my al mijn le-
ven profijtelijk en heilzaem wezen zullen.
Want hy was de man, die my de oogen o-
pende, en de dampen van zommige ge-
meene gevoelens daer af verdreef; ja hy
was de gene, die my den weg wees, waer
langs ik zonder ommewegen geraeken
konde, na 't zeggen van den Poëet *Lucre-
tius*,

*Ten zuivren Tempel, die de Wijsheid
heeft geſticht.*

Want als wy eens naer den middag om het
heete weder, nadien het in 't einde van Ju-
nius was, tot zijnent in de zael wandelden,
zoo heeft hy (gelijk dat onder de praet
gebeurt) minnelijk beginnen te vraegen
aengaende mijne reize, en de oorzaeke der
zelver. Waer op, als ik hem vrymoedig
en ook met waerheid veel gezegt hadde
van de beroerten in Nederland, van de on-

geregeltheid der Krijgsoverſten en ſoldaeten, zoo heb ik hem ten leſte bekent, dat dit eigentlijk de oorzaeke van mijn vertrek was, ſchoon of ik dat met wat anders bewimpelde. Want wie is'er toch, ô *Langi*! (zeide ik) zoo hard en verſteent van herte, die al deze quellingen langer zou kunnen dulden? Wy hebben nu zoo menige jaeren, gelijk gy ziet, met dezen inlantſchen oorlog geplaegt geweeſt, en wy worden, als in eene verbolge Zee, met meer als eenen wind der beroerten en tweedracht geſlingert. Zoek ik wat ſtilte, en ruſte? De Trompetten en het geklank der wapenen verſtooren my. Luſt het my in den tuin of op het Land te wezen? De ſoldaeten en ſtruikroovers jaegen my na de Stad toe. Ik ben derhalve, mijn goede vriend *Langi*, van voornemen (het Vaderland wil't my vergeven) dit ongeruſt en ongeluckig Nederland te verlaeten, en, gelijk eener zegt, het eene Land voor 't ander te ruylen, ja elders op avontuur na toe te vlieden, alwaer ik de daeden en den naem van dit booze krijgſvolck niet meer

en hoore? *Langius* verwondert zijnde, en als uit eenen ſlaep ſchietende zeide my: Hoe, *Lipſi*, zoud gy ons zoo begeven? Ja ik moet van hier, zeide ik, of anders van deze werelt. Want hoe zou men al dit quaed toch anders ontgaen kunnen, dan met de vlucht? Het waer my onmogelijk, dat ik dit dagelijks zou zien en lijden; ook heb ik geen herte dat van yzer of ſtael is. *Langius* verzuchtte op deze reden, en zeide, Och zwacke Jongeling, wat is dit voor een ſlaeuhertigheid? of wat is dit voor een onwijze Wijsheid, dat gy uw heil in 't vluchten zoekt? Uw Vaderland, ik bekent, is vol beroerte en oorlog, maer is het nu niet door geheel Europa te doen? invoegen dat gy, gelijk *Ariſtophanes*, dit wel met waerheid moogt voorzeggen:

Wat boven ſtaet moet zinken, en ten onder;
Eer zal Jupijn niet ruſten met zijn' donder.

Wy moeten derhalve, ô *Lipſi*! ons Vaderland niet verlaeten, maer onze genegentheden, en het gemoed zoodanig onderrechten en ſterken, dat wy ruſte vinden in 't midden

midden van de beroerten, en vrede onder het gerammel der wapenen. Ik antwoordde hier op na mijn jong verstant: O Ja, *Langi*, wy moeten die elenden ontvlieden; want zeeker, het quaed, dat men hoort, treft ons zoo diep niet in 't herte, als dat men voor oogen ziet: en met een geraeken wy, gelijk men zegt, uit de pieken, en paerdevoeten. Hoort gy niet hoe ons de Poëet Homerus waerschuwt:

Zijt gy gequetst, wijkt wat ter zijden uit,
Zoo krijgt gy 't stael niet weder in de huit.

II. HOOFTSTUK.

Dat het reizen geen baet geeft aen d' inwendige ziekten; dat het wel wat opening maekt, maer niet en geneest, ten waere mogelijk in eenige geringe en eerst aenkomende genegentheden.

L*Angius* een weinig het hooft schuddende, zeide, Ja ik hoore dien Poëet wel, maer ik had liever dat gy de stemme der wijsheid en reden hoorde. Want, *Lipsi*, dit zijn wolken en nevelen, die

uit den damp van den waen gerezen zijnde, u bedwelmen. Derhalve, om met *Diogenes* te zeggen, *u dient hier geen strik, maer de Reden.* Ik wil zeggen, u is die strael van noode, die u den damp van d' oogen verdrijve. Ziet, gy gaet uw Vaderland nu verlaeten: maer zegt toch eens in ernst, als gy daer uit vlucht, ontvlied gy dan ook u zelven? Ziet wel toe, dat het niet heel anders en zy, en dat gy met u en in dezen boezem niet mede voert de fonteine en 't voedzel van uwe ziekte. De gene die de koorts hebben, keeren en wenden hun zonder ophouden om en weder, en veranderen nu en dan van legerstede, op een ydele hope van verlichtinge: Zoo gaet het mede met ons, die te vergeefs van Land veranderen, aengezien het ons inwendig en aen 't gemoed schort. Want dit is de ziekte ontdecken, en niet weg nemen; deze inwendige koortse te kennen geven, maer niet genezen. De wijze Seneka zegt aerdig en wel ter snede: *Het is den zieken eigen niets lang te lijden, en de veranderingen als hulpmiddelen te gebruiken. Hier komt het vandaen, dat wy*

ons op verre reizen begeven, en vreemde kuſten bevaeren, en dat onze lichtvaerdigheid, die altijd een mishaegen heeft in het tegenwoordige, haer nu ter zee, en dan weder te lande waegt. Gy vlucht derhalve wel voor de beroerten, maer gy en ontlooptſe niet; even gelijk dat Hart by den Poëet *Virgilius:*

't Welk op de jacht getreft met een beſlagen
Riet,
De *velden vaſt doorkruiſt, en door de boſ-*
ſchen vlied.

doch al te vergeefs; want, gelijk dezelve Poëet daer by voegt,

H*et dootlijk punt blijft in de zijde ſteeken.*

Zoo gaet het ook u lieden; die met dezen pijl der genegentheden getroffen zijnde, denzelven niet uit en rukt, maer in het reizen over al mede draegt. Zoo yemand zijnen arm of een been gebrooken heeft, die en roept, meen ik, om geen paerd of wagen, maer om eenen Heelmeeſter: waer komt u dan deze uytzinnigheid van daen, dat gy uwe inwendige quetſuure met reizen, en gins en herwaert te loopen, genezen

zen wilt? Want zeeker, 't is uw gemoed dat ziek is, en al deze uitwendige zwakheid, wanhope, en mismoedigheid, vloeien te zamen uit eene bronader, te weten, om dat het gemoed ziek en flaeu is. Ons opperste en Goddelijk deel heeft den Scepter uit de hand gesmeeten, en is tot zulk eene geringheid vervallen, dat het zijne slaeven vrywillig gehoorzaemt. Ey zeg eens, wat zal hier de plaets of beweginge toch bae- ten? ten zy dat'er mogelijk ergens een Lantschap is, dat ons de vreeze maetigen de hope intoomen, en dezen boozen ette van gebreeken, die zoo diep is ingekan kert, kan uitleiden. Doch zulk een Lan is nergens te vinden, ja zelfs ook niet on der de geluckige Eilanden; of is het ergens wijst het ons, en wy trecken gelijckerhan daer na toe. Maer die beweginge, zegt gy en veranderinge vermag zoo veel, en he daeglijks zien van andere zeden, menschen en plaetzen, kan het neêrslagtig gemoe verquicken en opheffen. Gy zijt verdool ô *Lipsi.* Want, om hier in rond te gaen, i werpe het reizen in vreemde Landen we

iet zoo verre, dat het na mijn gevoelen iet met allen over den mensch en zijne enegentheden zou kunnen werken. Ja ik tae u zulks toe: maer echter niet verder, an dat het eenig licht verdriet en geringe ntstelteniſſe des herten weg neemt; doch iet de ziekten zelve, die dieper gewortelt ijn, dan dat haer eenige uitwendige medecijne bereiken kan. De zang, de wijn, de laep, hebben menigmael die eerste tochen van gramschap, smerte, en liefde genezen; maer noit de ziekte, die alreede haere wortelen geschooten, en eenen vasten voet gezet heeft. Zoo is het hier ook gelegen: het reizen zal mogelijk wel eenige lichte quellingen, maer noit de rechte en waerachtige genezen. Want die bewegingen, dewijlze uit het lichaem ontstaen zijn, zitten noch eenigsins in het lichaem, of liever, om zoo te zeggen, in het oppervlies des gemoeds; het is derhalve geen wonder, schoon of zy met een luchte spongie afgewischt worden. Maer zoo en is het niet met die verouderde genegentheden, die haeren zetel, ja troon in het binnenste des

herten

herten geveſt hebben. Als gy nu lang g
doolt en den ganſchen aerdbodem en
zee zult omgezworven hebben, zult g
die gemelde genegentheden en tocht
met geen water afwaſſchen, of met ge
aerde kunnen onderdompelen. Zy zull
u volgen, en, om met den Poëet te ſpre
ken,

Het zy gy reiſt te voet, of rijd door boſ
en da',

De naere zorge is uw gezelſchap over.
Als yemand aen *Socrates* vraegde, *hoe h*
byquam, dat het reizen hem niet geh
pen hadde? zoo antwoorde hy wel
wijſſelijk, *Het is, om dat gy u zelven n*
verlaeten hebt. Hier mocht ik ook w
zoo zeggen. Waer gy ook henen loop
gy zult het bedorven, en bedervende g
moed mede voeren, eenen quaden reisg
zel; En och of het ſlechts een reisgez
was! maer ik vreeze dat het u zoo veel
een Leidsman zal wezen; want gy zult v
uwe paſſien niet gevolgt, maer getro
ken worden.

III. HOOFT

III. HOOFTSTUK.

Dat de rechte ziekten des gemoeds door het reizen niet weg genomen, niet verminderd, maer integendeel noch heviger worden. Dat het gemoed in ons ziek is, en dat zyne genezinge by de Wijsheyd en Stantvastigheid moet gezocht worden.

HElpt ons dan het reizen, moogt gy vragen, niet uit de waerachtige quaelen? Als gy die ruime velden, vieren, en bergen ziet, benemen u deelve niet het gevoelen van uwe smerte? a zy benemen u dat, en helpen u nu en an daer uit, maer niet lange, en niet or uwen beste. Even gelijk onze oogen oor een korte wijl vermaek nemen in het en van een uitnemende schilderye: zoo ebben wy mede een behaegen in al die erscheidentheid van menschen en plaeten, dewyl zy ons nieuw voorkomen, doch et is maer voor eenen korten tijd, Dit is an onze qualen slechts wat ter zijde gaen, n niet vluchten: en het reizen maekt

ons deze keten van smerte niet los, mae[r]
wel wat ruimer. Wat baet het my, da[t]
ik voor eenen oogenblik het licht zie, in[-]
dien ik straks weder naer eenen donkere[n]
kerker moet? Zoo is het hier voorwaer.
Al deze uitwendige wellusten leggen toe
om ons gemoed te verraden, en quetsen
in schijn van ons te helpen, noch meerde[r].
Gelijk zommige geneesdranken, die nie[t]
sterk genoegh zijn, de schadelijke dampe[n]
niet uit en trecken, maer gaende maken:
zoo mede tergt en verwekt dit ydel ver[-]
maek in ons den vloed der begeerlijkhe[-]
den. Want ons gemoed en loopt noc[h]
doolt niet lang van zich zelven: ma[er]
word ja tegen zynen dank terstont na[er]
huis, en in die oude wooninge zyner qua[-]
len gedreven. Zelf het aenschouwen va[n]
die Steden en gebergten zal u met uwe g[e-]
dachten weder naer uw Vaderland leide[n]
en midden onder de vreugde zult gy i[ets]
zien of hooren, dat u 't gevoelen van uw[e]
smerte vernieuwen zal. Of zoo gy ee[n]
weinigje rust; dat zal niet anders weze[n]
als een korte sluimeringe; en zoo haest a[l]
g

gy weder wacker word, hebt gy dezelve ja noch heviger koortse. Want zommige begeerten neemen toe, als zy wat onderdrukt worden, en groeien door het ophouden geweldiger aen. Laet dan, ô *Lipsi*, deze ydele ja schadelijke dingen vaeren, die geen genees-middelen, maer vergift zijn; en gebruikt liever die oprechte en allerbeste. Verandert gy van lucht en land? ja verandert eer uw herte, 't welk gy de Reden, zijn wettige Meestresse, onttrocken, en de slavernye van uwe quaede genegentheden onderworpen hebt. Uit dat bedorven en ongetempert herte ontstaet u deze wanhope, en deze slaeumoedigheid. Dit moet gy veranderen, en niet uwe plaetse; en te wege brengen dat gy niet elders, maer dat gy een ander zijt. Gy zijt nu begeerig om *Oostenrijk*, dat vruchtbaer gewelte, die getrouwe en sterke Stad *Weenen*, en den *Donauw*, dien Koning der stroomen, te zien, en zoo veel vreemde en nieuwe dingen, daer men met verwonderinge van hoort vertellen: maer hoe veel beter zou 't wezen,

indien gy met eenen zelven lust en be-
geerte tot de wijsheid bevangen waert?
Indien gy haere vruchtbaere beemden be-
wandelde, en de fonteinen gingt zoeken,
waer uit deze menschelijke beroernissen
ontstaen? Indien gy bolwerken en schans-
sen boude, om d'aenvallen der begeer-
lijkheden daer mede te keeren, en af te
weeren? Want dit zijn de rechte genees-
middellen voor uwe ziekte; al d'overige
zijn niet dan doekjes voor 't bloeden, en
om uwe quaele wat te verergeren. Dit
weg reizen zal u niet helpen; niet met
allen

Het vlieden uit de Steên der Grieken,
en hun Land,
En uit het Leger, zoo verbit op moord en
brand.

Gy zult uwen vyand by u vinden, ja hier
(en met een klopte hy my op de borst)
in 't binnenste van uw herte. Wat baet
het, hoe vredig de plaetsen zijn, daer
gy na toe gaet? Gy brengt den oorlog
mede. Wat helpt u de gerustheid? Het
geraes en getier is rontom u, ja in u.

Want dit tweedrachtig herte vecht, en zal altijd met zich zelven vechten, begeerende en vliedende, hopende en wanhopende. En gelijk de genen, die uit vreeze gaen loopen, hen zelven in meer gevaer ſtellen, dewijlze van achteren zonder ſchild zijn, en niet zien en kunnen: zoo gaet het mede met deze loopers en nieuwelingen, die noit de genegentheden het het hooft geboden, maer altijd gevloden hebben. Doch gy, ô jongeling, zult ſtant houden, indien gy my hooren wilt, en uwen voet vaſt zetten tegen dezen vyand vol druk en ſmerte. STANTVASTIGHEID is u voor al van noode; en 't is wel gebeurt, dat yemand verwinner met vechten, maer noit met vluchten, geworden is.

IV. HOOFTSTUK.

Uitbeeldingen van de Stantvastigheid, Lijdsaemheid, Rechte reden, en Waen. Ook wat de Hertneckigheid van de Stantvastigheid, en de Lijdsaemheid van de Kleinmoedigheid verscheelt.

DOor deze redenen van ***Langius*** begon ik eenigsins wat beter moed te grypen, en zeide tot hem: Zeeker, deze uwe vermaeningen zijn deftig en voortreffelijk; en ik zoeke nu vast op te rijzen en te staen, maer echter met een ydel poogen, even gelijk de gene, die in hunnen droom arbeiden. Want ô ***Langi*** (om u de waerheid te zeggen) ik worde telkens weder naer mijn land gewentelt: en my blyven wel vast in 't harte zitten de algemeene en byzondere zorgen. Indien het u mogelijk is, verjaegt toch dit quaed gevogelte, dat my zoo vreesselijk pikt, en ontlast my van de banden der bekommernissen, waer mede ik zoo vast op deze Rotse van *Kaukasus* ben gebonden. ***Langius***

gius zeide hier op met een vrolijk gelaet: Ik zal 'er u uit helpen, en, gelijk een anderen H*erkules*, dezen *Prometheus* verlossen. Weest maer wat opmerkende, en neemt mijn zeggen ter herte. Ik hebbe u, *ô Lipsi*, geroepen tot de Stantvastigheid, en daer in de hope en hulpe tot uw welvaeren gestelt. Het is derhalve voor alle dingen noodig, dat wy haer kennen. Ik noeme hier de STANTVASTIGHEID, EEN OPRECHTE EN ONBEWEEGELYKE STERKTE DES GEMOEDS, TWELK ZICH OM UITWENDIGE OF GEVALLIGE DINGEN NIET EN VERHEFT, OF OOK DAER OVER BEZWYKT. Ik zegge STERKTE; en versta daer by de Gestadigheid, die ons niet van den Waen of Meeninge, maer van het Verstant en de Rechte reden in 't herte geprent is. Want ik wil dat men hier voor alle dingen de Hertneckigheid (of zoo men die anders beter Kriegelheid heeten mag) uitsluite, die ook wel een Sterkte

is van een hertneckig herte, maer echter uit eenen wind van hovaerdye of glorie voortkomt. En deze Sterkte is ook maer in een byzonder gedeelte: want die opgeblaezene en hertneckige menſchen kunnen niet lichtelijk nedergedrukt, maer wel gemackelijk verheven worden; even gelijk een blaes, die door de wind opgevult zijnde, mer moeite word ondergedompelt, maer van zelfs altijd weder opkomt en boven ſpringt. Zoodanig is henlieder windige vereeltheid, die, gelijk ik gezegt hebbe, uit de Hovaerdye, en al te hooge achtinge van zich zelven, en derhalve uit den *W*aen, voortkomt. Maer de rechte Moeder van de Stantvaſtigheid is Lijtſaemheid en Gelaetenheid des gemoeds, dewelke ik uitbeelde: EEN GEWILLIG VERDRAEGEN, EN ZONDER ZICH TE KREUNEN, IN ALLES WAT DEN MENSCH OVERKOMEN OF GEBEUREN KAN. 't *W*elk als het na de rechte reden word opgenomen, die eenige wortel is, daer de hoogte van dezen

dezen heerlijken boom der Stantvastigheid op steunt. Maer ziet ook wel toe, dat u de Waen hier niet en bedriege, die, in stede van de Lijdsaemheid, dikwils de Kleinmoedigheid en Loomheid van een dof gemoed inboezemt: hy is wel te recht een gebrek, en neemt zynen oorsprong uit de geringheid van zich zelven. Maer de Deugd kiest den middelweg, en ziet wel scherpelijk toe, dat'er in haeren handel niet te weinig of te veel gedaen worde. Want zy regelt haer na de weegschaele der loutere Reden, en houd die als voor haer Rechtsnoer, en den toets, waer op zy haer zelve beproeft. De rechte Reden nu, is niet anders dan EEN RECHTZINNIG OORDEEL EN GEVOELEN van de GODDELYKE EN MENSCHELYKE ZAEKEN; doch echter niet verder dan ons dezelve betreffen. Maer de Waen met de Reden strijdende, is EEN YDEL EN BEDRIEGELYK OORDEEL OVER DIE ZELVE DINGEN.

V. HOOFTSTUCK.

'De Reden en Waen, waer zy van daen komen. De *Kracht en Werkinge van alle beide; en hoe ons d' eene tot de Stantvastigheid, en d' ander tot de Wispeltuurigheid brengt.*

MAer nadien hier uit, even als uit een tweevoudig hooft (te weten van dẽ Waen en de Reden) niet alleen de Sterkte of Zwakheid des herten voortkomt, maer ook al het looven of mispríjzen in dit leven; zoo dunkt my dat het nut en dienstig zal wezen, indien ik van beider oorsprong en natuure wat breeder koome te handelen. Want even gelijk de wolle, eer zy de leste en beste verwe wil vatten, eerst met eenig ander sap bereid en doortrocken moet wezen: Zoo moet mede, ô *Lipsi*, uw harte met deze voorreden bereid wezen, eer ik dat te degen met dit schoone purper der Stantvastigheid verwen kan. Het is u dã wel bekent, dat'er in den Mensch twee deelen, te weten, de Ziele en 't Lichaem

haem zijn. Dat is het edelſte, 't welk naer
den geeſt en het vyer zweemt, en dit
het geringſte, 't welk naer d' aerde gelijkt.
Deze twee zijn onderling vereenigt, maer
(om zoo te ſpreeken) met een ſtrijdige
eendrachtigheid: en zy en komen niet
lichtelijk over een, voornamelijk, als hun
verſchil is, wie dat'er gebieden of dienen
zal. Want zy willen alle beide regeeren,
en die noch het meeſte, die daer het minſte
recht toe heeft. De aerde zou zich gaerne
boven het vyer, en het ſlijk zich boven
zijnen Hemel verheffen. Hier van daen
komen in den menſch de oneenigheden en
beroernisſen, en zijn geduerigen ſtrijd,
even als of 'er eenige benden waeren, die
tegen malkanderen vochten. De Reden
en Waen zijn hier de Aenſtookers, en even
als hunne bevelhebbers. De eerſte kampt
voor en in de Ziele; maer de tweede, voor
en in het Lichaem. De Reden is uit den
Hemel, ja van God oorſpronkelijk: en de
wijze Romein Seneka verhief haer wel
heerlijk, als hy zeide, *Dat'er in den menſch
een gedeelte des Goddelijken Geeſtes gedaelt*

was. Want dit is die uitnemende kracht om te verftaen en te oordeelen , die de volmaektheid is der ziele , even als de ziele de volmaekthed des menfchen is. De *Grieken* noemden haer Νȣς , de Latijnen *Mens* , of oock met twee woorden *Animi mens* ; 't welk het verftant , of den Zin des Verftants beteeckent. Want , op dat gy niet en doolt, de heele Ziele en is de rechte Reden niet; maer het gene dat in haer eenvormig, eenvuldig , ongemengt , en van alle vuiligheid en flijm gereinigt is; en, om kort te zeggen, het gene in haer van de Sterren en Hemelfch is. Want fchoon of de ziele door den val des lichaems en de fmette der zinnen geweldig verdorven en ontreinigt is, zy houd echter wel diepe kenteekenen van haeren oorfprong, en men vind in haer noch merkelijk de glinfterende overblijffelen van dat eerfte en zuivere vyer. Hier van daen komen ook in de fnoode en ontaerde menfchen die wroegingen van het gewiffe, die inwendige geeffelingen en beeten, en dat zy ook tegens hunnen dank, der vroomen handel en wandel komen te prijzen.

zen. En zeeker, dit gezondste en heiligste deel kan wel wat gedrukt, maer niet onderdrukt, en die gloeiende vlamme wel gesmeult, maer niet geblusscht worden. Want altijd glinsteren en springen die vonkjes uit, die in deze duisternissen verlichten, in deze vuyligheden reinigen, in deze omwegen te recht brengen, en tot de Stantvastigheid en deugd geleiden. En even gelijk de Zonnebloem, en eenige andere, door haeren ingeboren aerd, hen altijd naer de Zonne draeien en wenden: zoo mede is de Reden naer God en haeren oorsprong gekeert. Zy is bestandig en onwankelbaer in het goede; altijd eens gezind; een en het zelve begeerende en vliedende; fonteine en oorsprong van allen goeden raed en rechtsinnig oordeel. Haer te gehoorzaemen, is heerschen: en haer onderworpen te zijn, is over alle menschelijke dingen gebieden. Want al de gene, die haer oit gehoor gaven, hebben hunne begeerlijkheden en opwellende driften des herten bedwongen: ja hy hoeft niet te dwaelen in al de doolhoven dezes levens, die haer,

gelijk den draed van *Theseus*, navolgt. God zelfs komt door deze zijne beeltenisse tot ons, ja (dat noch nader is) in ons: en het was wel gesproken van den genen, die zeide: D*aer is geen goede ziele zonder God.* Maer dat volgende en ongezonde deel (ik zegge den waen) is zijnen oorsprong den lichaeme dat is, de aerde, schuldig; en hierom is het ook niet anders dan aertsch gezind. Want het lichaem, schoon of het van zich zelven onbewegelijk en zonder gevoelen is, het neemt echter zijn leven en bewegen van de ziele: en wederom, zoo brengt het, door de vensteren der zinnen, aen de ziele de beeltenissen der dingen. Aldus geraeken de ziele en 't lichaem met malkander als in een gemeenschap en maetschappye: maer een gemeenschap, die, indien gy op het eynde ziet, voor de ziele niet goed en is. Want zy word daer door allengs uit haere verheventheid getrocken; en aen de zinnen gehuwt en vermengt; en uit deze onzuivere verzamelinge word de Waen in ons geboren, die niet anders en is, dan een

ydel beeld en schaduwe van de Reden. Deze Waen heeft de zinnen tot zijn rechte woonstede, en de aerde tot zijnen oorsprong. Hy derhalve, veracht en verworpen zijnde, kan zich niet oprechten, noch iets beschouwen, dat verheven of hemelsch is. Hy is heel ydel, onzeeker, bedriegelijk, van quaeden raed en oordeel, en berooft het gemoed voor al van de Stantvastigheid en Waerheid. Heden wil hy, dat hy morgen versmaet; dit prijst hy, dat laekt hy; al zonder oordeel, en alleenlijk om het lichaem en de zinnen alles toe te geven en te believen. En even gelijk het ooge, dat door eenen nevel of door het water ziet, de dingen niet wel bekennen, of afmeeten kan: zoo doet ook mede het herte, dat met de wolke van den *W*aen bedekt is. Deze Waen (indien gy 't wel bemerkt) is voor den mensch de baermoeder der quaeden, en in ons de oorzaeke van een verwart en beroert leven. Hier komt het van daen, dat de zorgen ons afmatten, dat de genegentheden ons gins en herwaert rucken, ja dat de ondeugden over ons heer-

schen. Derhalve, gelijk de gene, die de dwinglandye uit een Stad zoeken weg te nemen, eerst en voor al het Kasteel razeeren en onder de voet smijten: zoo moeten wy mede, indien wy met ernst na een goed verstant en kennisse trachten, dit Kasteel van den Waen ten gronde toe verdelgen. Want met den Waen zullen wy altijd tuimelen, in twijffel, in klaegen, en in beroernisse leven, en noch voor God, noch voor de menschen lijdsaem genoeg wezen. En gelijk een hol en ledig Schip in zee met alle winden word omgedreven: zoo gaet het mede in ons met dat woeste verstant, 't welck met het gewichte en den ballast van de Reden niet geladen is.

VI. HOOFTSTUCK.

Lof van de Stantvastigheid, en ernstige vermaninge tot dezelve.

De gezellinne van den Waen is dan, ô *Lipsi*, gelijk gy merken kunt, de wispeltuurigheid: en het is haer eigen; altijd te veranderen, en berouw te heb-

hebben. Maer die van de Reden is de standtvastigheid: en ik vermaene u wel ernstelijk, dat gy uw gemoed daer mede verziet. Wat loopt gy naer ydele en uitwendige dingen? Dit is alleen die *Helena*, die u het rechte en onvervalschte Kruid Nepenthes toereikt, waer door men de bekommernissen en smerten vergeet. En als gy dit maer eens ingenomen en gedronken hebt, zult gy alle zwaerigheden verduuren, en daer tegen op mogen; en, doorgaens gelijkmoedig, zonder, als in een weegschaele, te rijzen of te daelen, u wat groots, en dat Gode zoo naby komt, mogen toe-eigenen, te weten, *Niet bewogen te worden.* Hebt gy in de *Wapens* en Banieren van zommige hedendaegse Koningen niet gezien die verheve en benijdenswaerdige spreuke: *Noch door hope, noch door vreeze*? Zy zal u passen; die een recht Koning, en waerachtelijk vry, en Gode alleen onderworpen, van het jok der genegentheden en der fortuine ontslagen zult wezen. En gelijk men zegt, dat zommige Rivieren midden door de Zee vloeien,

zon-

zonder haeren vloed of smaek te veranderen: Zoo zult gy mede geraeken door al d' omringende beroerten, zonder eenige zoutigheid uit deze zee van zwarigheden te trecken. Legt gy onder de voet? De Stantvastigheid zal u weder opheffen. *W*aggelt gy? Zy zal u ondersteunen. Loopt gy door wanhope tot den strop of tot den vloed? Zy zal u vertroosten, en van den dorpel des doots te rugge leiden. Rept gy de handen maer, en verkloekt u, en wend uw Schip naer deze haven toe; alwaer de veyligheid en vrede woont; en waer in de toevlucht en vryburg voor alle beroerten en zorgen is. En indien gy deze Haven eens ter goeder trouwe komt te bezeilen; laet dan uw Vaderland niet alleen in beroerte zijn, maer ook te gronde gaen, gy zult onbeweegt staende blijven. Laet vry een slagregen, en donder en blixem rontom u nedervallen, gy zult met waerheid en luide mogen roepen:

Ik ben gerust in 't midden van de golven.

VII.

VII. HOOFTSTUK.

'at en hoe veelvoudig het gene is, 't welk onze Stantvastigheid beroert. Dat het goed en quaed inwendig is; maer het quaed tweevoudig, te weten, Algemeen en Byzonder; en dat uit die zelve, het Algemeene quaed het zwaerste en gevaerlijkste schijnt te wezen.

ALs *Langius* my dit gezegt hadde met meerder hevigheid van gelaet en stemme, dan hy gewoon was, zoo)en ik ook met een vonksken goet vyer)ntsteeken geworden. Nu wel aen, zeide k, mijn Vader (ik magh u met recht zoo vel noemen zonder te vleien) geleid my laer gy wilt, en leert, verbetert, en onderrecht my. Gy hebt hier eenen kranken, lie tot allerley hulpmiddel, al woud gy ook snijden of branden, bereid is. Ja gewis zeide *Langius*, ik zal het beide te gelijk doen. *W*ant van d' eene zijde zijn'er stoppelen van den ydelen *W*aen te verbranden, :n van d' andere zijde de struiken der passien

sien tot den wortel toe af te houwen. Maer willen wy niet wat wandelen? of is het zitten nu bequamer en beter? Laet ons, zeide ik, gaen zitten, want ik begin my al te ontstellen, en dat al meer dan om eene oorzaeke. Als *Langius* dan stoelen had laeten komen, en in dezelve zaele doen zetten, en ik nevens hem gezeten was, heeft hy, zich een weinig naer my toe gekeert hebbende, weder aldus begonnen: Tot hier toe hebbe ik, ô *Lipsi*, zoo veel als de gronden geleid, waer op onze aenstaende reden bequaem en veylig zou mogen gebout worden: en nu, zoo 't u gevalt, zal ik nader gaen, en d' oorzaeken van uwe smerte onderzoeken, en, gelijk men zegt, met de hand uwe zweeren en zeeren aentasten. Twee dingen zijn'er, die dit Kasteel der Standvastigheid in ons bestormen, te weten, Valsch goed, en Valsch quaed. Deze beide beschrijve ik aldus: DE WELKE NIET IN ONS, MAER OM ONS ZYN, EN DIE DEZEN INWENDIGEN MENSCH, dat is, ONS GEMOED, EIGENT-
LIIK

IIK NOCH HELPEN NOCH
CHADEN. Jk zal derhalve niet
ꞏggen, dat zy metter daed, of naer de re-
en Goed of Quaed zijn; maer wel beken-
en, dat zy 't in Waen, en naer 't gemeen
evoelen van het gepeupel zijn. In den
erften rang ftellen zy de Rijkdommen,
ꞏere, Magt, Gezontheid, en het Lang le-
en. In den tweeden, de Armoede, Schan-
e, Onvermogen, Ziekten, en Dood, en,
m met een woord te zeggen, al wat'er
oorts by geval, of uitwendig is. Uit de-
en dubbelen ftruik zijn die vier Hooft-
affien in ons ontftaen, te weten, de Be-
eerte, en Vreugde; Vreeze en Smerte,
ie het geheele menfchelijk leven behelzen
n afmatten. De twee eerfte van deze, zien
p eenig gewaend goed, en zijn daer uit
oortgekomen: maer de twee lefte, op ge-
vaend quaed. Altezamen ontftellen, en
uetfen zy het gemoed, en fchocken het
elve, zoo gy niet by tijds in de weer zijt,
it zijnen ftant. Maer echter niet op ee-
ierley wijze. Want daer de rufte van het
emoed en zijne Stantvaftigheid als in een
ge-

gelijke weegschaele staet, drijven zy het zelve uit zijn evenwicht, de eerste met op te heffen, maer de tweede met neder te drucken. Maer nu laet ik het valsche goed, en de opheffinge vaeren (want hier en zijt gy niet ziek) en ik kome tot de valsche Quaeden, die weder tweevoudig zijn. Want zy zijn Algemeen, en Byzonder. De Algemeene beschrijve, en beelde ik uit: *VAN DEWELKE VEELE MENSCHEN OP EENEN EN ZELVEN TYD HET GEVOELEN HEBBEN.* De Byzondere, *DIE ENKELYK MAER EENIGEN TREFFEN.* Onder gene reekene ik, Oorlog, Sterfte, Honger, Tyrannye, Moord, en al d'andere onheilen, die buiten ygelijks huis zijn en op het gemeen zien. Onder deze, de Smerte, Armoede, Schande, en Dood, en alles wat wy, even als binnens huis, in eenen enkelen en byzonderen Mensche bemerken. En ik en maek aldus dit onderscheid niet buiten reden. Want die het verderf van zijn Vaderland, de ballingschap, en de doot van veele menschen beweent, die is

n der waerheid anders bedroeft, en met een ander gevoelen aengedaen, dan de gene, die alleen om zijn eigen ongeval klaegt. Doet hier by, dat uit dit algemeen en byzonder quaed noch veel meer andere ziekten ſpruiten; maer de zwaerſte, meen ik, uit het eerſte, of altijt, die taeier en onverzettelijker zijn. Want de Algemeene onheilen zijn wy meeſt al te zamen onderworpen: het zy dan, om dat zy met geweld, en met een barſt op ons aenvallen, en den genen, die wederſtant bied, als met gewapender hand overrompelen: of veel eer, om dat zy verlocken met eenen ſchijn van eere te behaelen, en wy dikwils niet gewaer worden noch gevoelen, dat ons daer uit een ziekte in 't harte groeit. Ziet nu, de gene die van zijne byzondere zwaerigheid gedrukt word, die moet nootſaekelijk zijn gebrek en zwakheit belijden, ſchoon of hy ook dezelve niet en betert, (want wat verſchooninge heeft hy?) Maer die voor het algemeene quaed koomt te zwichten, het is'er zoo verre van daen, dat hy zijn feil en val zou bekennen, dat hy het ook zich des

be-

beroemen, en tot eere reekenen zal: wan
men geeft het den naem van Godvruch
tigheid en Barmhertigheid; en hoe weinig
ſcheelt het tog, of deze Koortſe van 't Al
gemeen word onder de Deugden, ja onde
de Goden geſtelt? De Poëten en Rede-
naers verheffen de vyerige liefde tot he
Vaderland, en planten die doorgaens een
ygelijk in, en ik en verwerpe ook haer niet
teenemael, maer achte en gevoele dat zy
getempert en gematigt moet worden.
Want in der waerheid, het is een gebrek,
een ongematigtheid, en een neêrſlachtig-
heid en val des gemoeds uit zijnen rechten
ſtant. Maer het is ook ter andere zijde een
zwaere ziekte; dewijl'er geen enkele ſmer-
te, maer de uwe en die van een ander, daer
in onderling verwart is. En de ſmerte die
gy om een ander hebt, is ook tweederley,
te weten, zoo om de menſchen, als om
het Vaderland. En op dat gy begrijpen
moogt het gene van my te ſcherpzinnig
gezegt en verdeelt ſchijnt te worden, zoo
neemt het onder een voorbeeld: Ziet uw
Vaderland word nu met meer als eener-
hande

lnde plaege gedrukt, en is aen alle zijden
et het vyer van dezen Borgerlijken
orlog omvangen. Gy ziet het platte
and alomme verwoesten en berooven; de
eden verbranden en verdelgen; de men-
nen vangen en vermoorden; de vrouwen
iteeren; de maegden verkrachten; en
ergelijke dingen, die d' Oorlog mede
engt. Hebt gy hier geen smerte? Ja
7. Maer, indien gy 't wel inziet, zy is
elerhande en gedeelt: want gy beklaegt
gelijk zoo u zelven, als uwe medeborgers,
uw Vaderland. In u zelven beklaegt gy
schade; in de borgers, hun menigerley
nkomen en ondergang; in het Vader-
nd, de verandering en vernielinge van
aet en Wetten. Gy hebt dan oorzaeke
n aen d'eene zijde te roepen: *Wee my
ndige*! maer aen d' andere zijde:

Och lieve borgers, die veelvoudig in getal
Door 's vyands moordgeweer gekomen zijt
ten val.

n elders weder, *Och Vader*, *och Vader-*
nd! invoegen dat de gene, die van zoo
ele overvallende onheilen geen werk
zou

zou maeken; of wel heel ongevoelijk wijs, of heel verstaelt diende te wezen.

VIII. HOOFTSTUK.

De Algemeene quaelen bevochten, ma eerst en voor al drie Genegentheden g breidelt, en uit die zelve, in dit Hooftst een zeekere eerzuchtige Veinzing, wa in de menschen hun eige zwarigheid, of het de Algemeene was, beweenen.

WAt dunkt u, *Lipsi*! schijne ik hi niet zelfs mijne Stantvastigheid overtreden, en voor uwe smerte pleiten? maer ik heb gedaen gelijk de da pere en kloeke Veltheeren: ik heb al u benden te velde en ten strijde gelokt, da ik nu eens dapper tegen vechten zal. Ma eerst slechts met een schermutseling, daer na in slagorder, en met vliegen vendels. Ik moet dan in 't schermutseer eerst (by maniere van spreeken) voorvoe vertrappen drie genegentheden, die on Stantvastigheid heel tegen zijn: te wete Veinzing, Lantsliefde en Deernisse. I

vo

voor eerst de Veinzing. Gy zegt, dat u de Algemeene zwaerigheid ondraegelijk, een groot Kruis, ja een tweede Dood is. Doch zegt gy dit al in ernst? of schuilt hier eenig bedrog en geveinstheid onder? Maer ik daer op wat heviger: Ja vraegt gy dat ook in ernst; of zoekt gy my te tergen en te bespotten? Wel degelijk in ernst, zeide hy. Want daer zijn'er in dit uw Gasthuis niet weinige, die de Doktoren bedriegen, en hun gelaeten als of hun de Algemeene zwaerigheid schortte, daer zy in der daet niet anders hebben, als hun eige en byzondere smerte. Ik vraege u dan, of gy by u zelven genoeg verzeekert zijt, dat deze zorge,

Die u nu quijnen doet, en 't hart geduurig perst,

om uw Vaderland, of om uwent wille is opgenomen? Twijffelt gy daer noch aen, zeide ik. Mijn Vaderland, ik zegge, mijn Vaderland, veroorzaekt my alleen dezen rouwe. Hy 't hooft schuddende, zeide, ô Jongeling! ziet wel toe wat gy zegt. Want het zal my verwonderen, indien deze uit-

nemende en oprechte Lantsliefde in u is; zy word zeeker by weinigen gevonden. Wy beklaegen ons dikwils over de gemeene plaegen, ik bekent, en daer en is geen smerte zoo gemeen, en die ons dagelijks meer voorkomt; maer indien gy nader onderzoek doet, gy zult bevinden dat de tonge en 't herte gemeenlijk van malkander verscheelen. Die woorden zijn wel deftig: *Ik ben ontstelt over mijn Vaderlants nederlaege*, maer niet waerachtig; zy komen van de lippen, en niet uit het herte. Men schrijft van *Polus* den vermaerden Toneelspeelder, dat hy, als'er t' Athenen een Spel zou gespeelt worden, waer in men droefheid most uitbeelden, de beenderen en lijkbusse van zijnen overleden Zoon heimelijk op het Tooneel bracht, en aldus den geheelen Schouburg met waerachtige droefheid en rouwe vervulde; maer even dat zelve mocht ik hier wel zeggen van veelen onder u lieden. O Mijn vrienden gy speelt een Toneelspel, en vermom zijnde met het masker des Vaderlants, be weent gy met waerachtige traenen uw ei-

gen verlies en ſchade. De *ganſche werelt*, zegt *Petronius Arbiter*, *ſpeelt een Toneelſpel.* 't Gaet zeeker hier alzoo. Dezen borgerlijken oorlog, zeggen zy, bedroeft ons, en het uitgeſtorte bloed der onnozelen, en den ondergang van de vryheid en wetten en rechten. Is dit alzoo? ik zie zeeker uwe droefheid wel: maer ik vraege en zoeke na d' oorzaeke. Iſt om dat het met de gemeine zaeken zoo qualijk gaet? O Toneelſpeelders, legt af uw masker, 't is om dat het met uw eige dingen qualijk geſtelt is. Wy hebben gezien dat de boeren dikwils met groote onſtelteniſſe by malkander loopen, en Gode veel ſchoone beloften doen, als'er een ſchielijke buy of onweder opkomt: maer als dat overgedreven is, gaet roept hun dan eens elk in 't byzonder, en ondervraegtſe; gy zult bevinden dat een yder maer alleen bekommert geweeſt is voor zijn eigen ackerken en gewas. Laet hier in deze Stad eens brand geroepen worden; de kreupelen en blinden zullen (om zoo te zeggen) komen aenloopen om te bluſſchen. Maer

wat meent gy: is dit uit liefde voor het Vaderland? Ja vraegt het hun zelfs eens; 't is om dat de ſchade, of altijt de vreeze der zelver, een ygelijken in 't byzonder aengaet. Zoo is het hier ook gelegen: het algemeene quaed baert gemeenlijk ontroeringe en ſchrik onder de menſchen, niet om dat de ſchade over veelen komt, maer om dat zy zelfs mede onder die veelen begrepen zijn.

IX. HOOFTSTUK.

Die gemelde veinzing word klaerder ontdekt, en met Voorbeelden bewezen. In 't voorbygaen iets aengeroert van ons waerachtig Vaderland, Ook van de boosheid der menſchen, die hen in eens anders verdriet verblijden, als zy zelfs daer niet in en zijn.

LAet derhalve voor u, als Rechter, en in uwe Vyerſchaere, deze zaeke bepleit worden, maer gelijk men eertijts gewoon was, met opene deuren. Vreeſt gy zeeker dezen Oorlog? Ja gy

vreest hem. Waerom? Om dat het verderf en vernielinge met den oorlog vermengt is. Wien raekt nu dat verderf? Nu treft het wel anderen, maer het kan u ook treffen. Ziet daer het hooft en de fonteine van uwe smerte, indien gy anders de waerheid buiten pyne en banden belijden wilt. *W*ant gelijk de genen trillen en beven, die, als yemant van den donder geslagen word, niet verre daer van daen zijn: zoo valt mede, in deze groote en gemeene nederlaegen, de schade op weinigen, maer de vreeze op eenen ygelijken. *W*elke vreeze indien gy komt weg te nemen, zoo neemt gy mede de smerte weg. Ziet eens, indien men in *Ethiopien* of *Indien* den oorlog voerde, gy zoud niet eens bewogen worden; want gy zijt verre buiten gevaer: maer is'er in Nederland oorlog, gy weent, gy klaegt, en schend schier de handen aen u zelven. Doch is het zoo, dat gy treurt om die gemeene zwaerigheden, wat onderscheit is hier? Gy zult zeggen: ja dat is mijn Vaderland niet. O dwaes! en zijn ook die menschen niet met u van

eenen oorſprong en afkomſte? onder een zelve kappe des Hemels? op een en zelven kloot der aerde? Houd gy dit ſtukske land, dat met deze bergen beſloten, met deze ſtroomen omcingelt is, voor uw Vaderland? Gy doolt. Uw Vaderland is de geheele werelt, en al waer menſchen woonen, die uit dien Hemelſchen zaede geſprooten zijn. Als *Socrates* eertijts gevraegt wiert, waer hy van daen was? zoo antwoordde hy treffelijk, *Ik ben van de werelt. W*ant een groot en verheven gemoed en beſluit zich niet binnen deze gewaende lantpaelen: maer omvangt met zijn verſtant en gedachten deze geheele werelt, gelijk zijn eigen. *W*y hebben niet zonder lachen ſomwijl eenige zotten gezien, die van hunnen bewaerder of opziender met eenen ſtroohalm of fijnen draed gebonden wierden: en zy bleven zoo pal ſtaen, als of zy met yzere ketenen en boeien geſloten waren geweeſt: desgelijks is deze onze dwaesheid, die met eenen loſſen band van ydele inbeeldinge aen een zeeker deelken der aerde gehecht

wor-

worden. Maer op dat ik deze harde ſpijze weg neme (want ik vreeze dat gy te zwak zijt om die te verduwen) zoo voege ik noch daer by: Indien 'er eenig God uw borge bleve, dat uwe landeryen, geduerende dezen oorlog, niet zouden aengeroert worden, en uw huis en geld behouden blijven, en dat hy uwen Perſoon op eenen berg ſtelde omwimpelt en bedekt met een *Homeriſche* wolke: zoud gy dan noch bedroeft zijn? Ik en zou het van u niet wel derven zeggen, maer daer zijn'er wel, die hen ook verheugen, en met hunne oogen begeerig gaen weiden zouden in die gemengelde hoopen der verſlagene menſchen. *W*at ontkent gy 't, of verwondert u dies? Zoodanig is in het menſchelijk verſtant, ik weet niet wat voor een boosheid, gewortelt, *haer verheugende* (gelijk den ouden Poëet zegt) *in het leet van een ander.* En gelijk zommige appelen aengenaem zuur van ſmaek zijn. Zoo zijn ons mede de bekommerniſſen van anderen, als wy onbekommert en veilig zijn. Stelt my eens yemand op den

oever der Zee, om een Schipbreuke te
zien: wel is waer, dat hy ontſtelt zal we-
zen, maer niet zonder eenige kittelinge
van inwendige blyſchap; om dat hy 't
gevaer van anderen ziet, zonder het zyne.
Maer neemt hem eens, en zet hem in dat
afgemartelde Schip: hy zal zeeker we
een ander ſlag van ſmerte gevoelen. Zoo
is het (als 't al gezegt is) hier mede: en wy
beklaegen waerachtelijk en van herten on
eigen ongeluk, maer de gemeene elen-
den uit gewoonte, en om welſtaens wil
le. Daerom, ô *Lipſi*, doet toch ten leſt
deze Toneelbehangſelen weg, rolt d
gordynen op: en, afgelegt hebbende all
veinzing, zoo toont u eens aen ons me
het rechte wezen van uwe ſmerte.

X. HOOFT

X. HOOFTSTUK.

Mijn beklag over Langius, *om zyne zoo vrymoedige bekijvinge: maer daer by gevoegt, dat dit het ampt van eenen Philoſooph is. Ook een pooging om het voorgaende te wederleggen: en van den plicht, en de liefde, waer mede men in het Vaderland verbonden is.*

DEze eerſte ſchermutſelinge dõcht my wat ſcherp te gaen, en derhalve daer tuſſchen inbreekende zeide ik: wat is dit voor een vryheid, ja bitterheid van taele? Zult gy my zoo ſchudden, en zoo nijpen? Ik zou u wel te recht mogen aenſpreeken met den Poëet *Euripides*:

Wilt my, die ziek ben, toch wat mijden;
Mijn hert heeft pijn genoeg te lijden.

Langius my toelachende, zeide, wel hoe, meende gy van my dan gezuikerde *Waef*-fels of zoeten moſt te krijgen? Maer een weinig te voren ſpraekt gy van ſnijden en branden. En wel te recht. *Want, Lipſi*, gy

gy hoort hier eenen Philoſooph, en gee
nen Speelman: wiens voornemen is u t
leeren, niet te vermaeken; te vordere
en niet te vleien. 't Is my liever, dat g
beſchaemt en rood word, dan lacht; da
gy leetwezen hebt, dan dat gy vrolij
zijt. *O mannen!* riep wel eer de wijz
Rufus, de Schoole van eenen Philoſooph i
de Winkel van eenen Medecijnmeeſter;;dae
men na toe loopt, niet uit vermaek, mae
om gezondt te worden. Dien Doctor e
ſtreelt noch en vleit niet, maer hy peilt
ſteekt, en rukt uit, en zuivert als me
een bytend zout van redenen de vuilighe
den des herten. Daerom, *Lipſi*, denkt n
voortaen op geen roozen meer, of wel
riekende Speceryen, of Slaepkruid; mae
op doornen, op vliemen, en Alſſem e
Azijn. Maer ik weder: Zeeker, *Langi*
(indien men 't zeggen mag) gy leeft nie
wel, maer quaetwillig met my: noch g
ſmijt my niet neder met eenen heuſcher
greep, gelijk een rechtſchapen Worſte-
laer, maer gy licht my den voet met arg-
liſtigheid. Wy beſchreyen, zegt gy, on
Vader-

Vaderland geveinsdelijk, maer niet waerachtelijk. Doe ik dat? neen geensins. Want om u dit toe te staen (ik ga hier recht uit, en ter goeder trouwe) mijn zorge is wel eenigsins over my zelven; maer niet over my alleen. Want ik beklage, *Langi*, ik beklaege voornamelijk mijn Vaderland, en ik zal 't beklaegen, schoon of ook mijn persoon, in 't gevaer desselven, buiten alle gevaer was. Met recht en reden. Zy voorwaer is de gene, die my opgenomen, gekoestert en gequeekt heeft; en, met gemeene bestemminge der volkeren, mijn allerheiligste en outste moeder. Doch gy geeft my de gantsche werelt tot een Vaderland. Wie loochent dat? Maer gy stemt mede toe, dat ik, behalve dit groot en gemeen Vaderland, noch een ander hebbe, dat meer bepaelt en byzonder is; en waer aen ik, door eenen heimelijken band der natuure, nader verknocht ben. 't En zy dat uw gevoelen is dat'er geen bekoorende en aentreckende kracht is in het land, daer wy geboren zijn, dat wy eerst met dit lichaem gedrukt, met voeten betreden

treden

treden hebben; en welkers lucht wy hebben ingezogen; daer onze kintsheid gekreten, onze jonkheid gespeelt heeft, en onze jeugd geoeffent en opgevoed is; daer onze oogen de lucht, de rivieren, en ackerlanden gewent zijn; daer wy van outs onze bloetverwanten, en vrienden en medegezellen hebben, en zoo veelerhande aenlokselen van vermaek, die wy elders in de werelt te vergeefs zouden gaen zoeken. En hier en is geen fijnen draed van ydele inbeeldinge, gelijk gy u laet dunken, maer sterke en vaste boeyen van de natuure. Gaet eens tot de beesten. Gy zult zien, hoe de wilde dieren hunne holen liefhebben en kennen; de vogelen haere nesten; ja de visschen zelve, in dien grooten en ongemeeten Oceaen, zijn genegen hen in een zeeker gedeelte desselven t'onthouden. Want wat zal ik van de menschen zeggen, die, het zy dan dat zy geschikt of wild van aerd zijn, zoodanig aen dit klontken geboorteland zijn gebonden, dat yder een, die een man is, hem niet en ontsiet voor het zelve, en in het zelve

te ſterven. Daerom, ô *Langi*, kan ik deze uwe nieuwe en ſtrenge wijsheid noch volgen noch verſtaen; maer beter *Euripides*, daer hy waerachtelijk ſchrijft:

De *nood gebied, dat elk zijn Vaderland bemint.*

XI. HOOFTSTUK.

De tweede genegentheid van te groote Liefde tot het Vaderland word wederleit; dat men dezelve valſchelijk Godvruchtigheid noemt, 't welk bewezen word. Ook waer die Genegentheid vandaen komt, en wat eigentlijk en waerachtelijk ons Vaderland is.

L*Angius* op deze reden met een glimlachje het woord nemende, Jongeling, zeide hy, Gy hebt een wonderlijke Godvruchtigheid over uw Vaderland: en zoo doende, meen ik, zou de broeder van *M. Antonius* wel gevaer loopen van zijnen bynaem te miſſen. Evenwel, het valt my mede, dat deze genegentheid haer zoo bloot geeft, en van zelfs uit haere

geleden komt loopen ; dewijl ik al van
voornemen was, om haer aen te taſten , en
met een lichte lancye neder te vellen. Ik
ontbloote en beroove haer voor alle din-
gen van dat ſchoonblinkende kleed , waer
mede zy ten onrecht gaet pronken. Want
deze Liefde tot het Vaderland noemt men
gemeenlijk Godvruchtigheid; en ik zegge
u recht uit , dat ik zulks niet en kan be-
grijpen,noch dulden. Want waerom geeft
men haer den titel van Godvruchtigheid ?
die ik weet dat een uitnemende deugd , en
eigentlijk niet anders is,dan *EEN WET-
TIGE EN BEHOORLYKE EE-
RE EN LIEFDE TOT GOD
EN ZYNE OUDERS.* Maer hoe
derft het Vaderland zich hier in 't midden
ſtellen ? [*Want zy macken drie trappen van
Godvruchtigheid :* te weten, *tot God , tot het
Vaderland , en tot zijne Ouders.*] Zy ant-
woorden : Om dat ook het Vaderlant on-
ze heiligſte en outſte moeder is. O onbe-
ſcheide Menſchen ! en die nu niet alleen de
reden , maer ook de natuure te kort doet.
Is't Vaderland uwe moeder ? waerom , of
op

op wat wijze toch? want ik ben hier heel blind: en gy, *Lipsi*, indien gy scherpzichtiger zijt, zoo verlicht my in deze duisterheid. Is het daerom dewijl het u opnam? want dat scheent gy voor henen te willen zeggen; maer even dat zelve doet ook een *W*aerd of Herbergier. Is 't om dat het u koesterde? maer uwe minne of voester heeft u weleer vry zachter gehandelt? Is't om dat het u opqueekte? Maer zoo doen u dagelijks het vee, de boomen, het veltgewas: en onder de groote lichaemen, en die met de aerde niet gemeens hebben, doen het de Hemel, de Lucht, en het *W*ater. Eindelijk, trekt eens elders na toe, en yder ander Land zal u van gelijken doen. Dit zijn ydele en losse woorden, waer uit gy niet anders zult kunnen perssen, dan een laf en onnut sap van ydelen waen Onze Ouders voorwaer zijn alleen de gene, die ons geteelt, gefatsoeneert en gedraegen hebben; van welkers zaed, bloed en vleesch, wy ook zaed, en bloed, en vleesch zijn. En zoo het Vaderland by een van deze dingen ook in eenige vergelijkin-

ge mag komen : ik zal u toestaen, dat ik deze Godvruchtigheid tot het Vaderland te vergeefs met mijn geweer bevechte. Maer (moogt gy zeggen) veele geleerde en achtbaere Mannen hebben doorgaens zulk een taele gevoert. Ik bekent. Maer zy volgden daer in het gemeen gebruikelijk zeggen, niet de waerheid. Welke waerheid indien gy volgt, gy zult dien heiligen en verheven titel weder aen God, en (belieft het u) aen uwe Ouderen brengen; ja gy zult deze genegentheid, wanneer zy ook al binnen haer behoorlijke paelen gestelt is, bevelen, dat zy met den eerlijken naem van Liefde te vreden zy. Maer dus verre van den naem alleenlijk: Laet ons de zaecke zelve liever inzien. En my aengaende, ik neeme die niet t'eenemael weg, maer maetige en besnoeie dezelve als met een mesken van rechte Reden. Want even gelijk het is met den wijngaerd, die, indien hy niet gesnoeit word, zich wijd en zijd uitspreit; zoo is het mede met deze genegentheden; die als door eenen wind der Gemeente, komen te

zwellen. Nochtans, *Lipſi*, bekenne ik gaerne (want ik hebbe de menſchelijkheid en borgerſchap noch zoo niet uitgetogen) dat een ygelijk van ons eenigen trek en liefde draegt tot dit klein Vaderland; maer u zijn, na ik merke, d'oorzaeken en den oorſprong der zelve liefde niet wel bekent. Gy wilt die liefde uit de natuur haelen; maer zy komt in der daet uit zeekere gewoonte, en inſtellinge. Want na dat de menſchen, uit dat ruw en woeſt leven, van de velden en ackers na de ſteden geſtuwt wierden, en huizen en veſten begonden te bouwen, en vergaderingen te maeken, en met gemeene toeſtemminge gewelt te doen, of af te weeren: ziet zoo ontſtont'er van noots wegen onder hen een maetſchappye en gemeenſchap van veelerhande dingen. Zy hadden het Land en zeekere Lantpaelen onder hen gemeen, gemeene Kerken, Markten, Schatkameren, Vyerſchaeren, en, 't welk de voornaemſte band is, hunne ceremonien, en wetten en rechten. *W*elke dingen altezamen onze gierigheid zoo heeft beginnen te beminnen en te bezor-

gen als haer eigen. En zy en was ook niet heel en al verdoolt. Want zeeker, elk borger heeft daer recht toe: en die algemeene bezittingen verſcheelen niet anders van de byzondere, dan dat zy eenen alleen niet toebehooren. Maer deze gemeenſchap heeft als een wezen en gedaente gefatſoeneert van eenen nieuwen ſtaet, dien wy 't gemeene beſte, en ook eigentlijk het Vaderland noemen. En als de menſchen daer in verſtonden, hoe veel een ygelijks geluk aen den welſtant van dat Gemeene beſte gelegen was, zoo zijn'er ook wetten gegeven om het zelve voor te ſtaen en te beſchermen; of immers, men hield zich aen het oude herkomen van onze voorouderen, 't welk zoo krachtig was als de wetten. Hier iſt van daen gekomen, dat wy ons in den voorſpoet van dat Gemeene beſte verheugen, en in zijnen tegenſpoet ons bedroeven: want in der daet, als dat behouden is, zoo is ons eigen byzonder goed behouden; en, als dat verloren gaet, zoo is ook het onze verloren. Hier van komt de zucht of liefde tot het Vaderland: welke liefde

onze

onze Voorouderen vermeerdert hebben, de achtbaerheid des Vaderlants in al hunne werken en woorden vergrootende; en dit om het gemeen welvaeren; waer toe wy ook getrocken worden als door een verborgene voorzienigheid Gods. Deze genegentheid dan ontstaet, na mijn oordeel, uit d'instellinge: maer komt zy, gelijk gy stelde, uit de natuure; hoe komt dan, dat zy niet even gelijk en op een zelve maete in alle menschen gestort is? waerom hangt het herte en de zorge van d'Edelen en rijken meer over hun Vaderland, dan dat van het gemeene volk en d'arme lieden, die gy veeltijts ziet dat bekommert zijn met hun eigene dingen, zonder hen te bemoeien met het gemeen. En 't is zeker, dat dit anders toegaet in alle genegentheid, die uit het krachtig bevel der Natuure voortkomt. Eindelijk, wat oorzaeke zult gy bybrengen, dat die liefde dikwils door zoo gering een zaeke vermindert en wegslijt? Merkt toch eens, die heeft zijn Vaderlant uit gramschap verlaeten, deze uit liefde, zommige hebben

't gedaen uit staetzucht; en hoe veele doen het tegenwoordig niet om dien Geltduivel? Wat zijn'er wel Italiaenen, die Italien, de Koninginne der Lantschappen, verlaeten hebbende, in Vrankrijk, Duitsland, ja in Moscovien zijn gaen woonen, alleen om 't profijt en gewins wille? Hoe veele duizend Spanjaerden trekt de geltgierigheid of staetzucht alle jaeren naer Landen, die zoo verre, en als onder een andere Zonne gelegen zijn? En dit is ons zeeker tot een vast en krachtig bewijs, dat dezen ganschen band uitwendig en uit louteren Waen is, die door een eenige begeerlijkheit zoo reukeloos ontknoopt en gebrooken word. Maer gy zijt ook, *Lipsi*, teenemael buiten spoor in de omschrijvinge van het Vaderland zelve. Want gy bind het aen dat Landeken onzer Geboorte, dat wy betreden en begaen hebben; en wat gy meer met een ydel geklank van woorden in d'ooren rammelt. Gy zoekt te vergeefs van daer te haelen de dringende oorzaeken van deze Liefde. Want moet men dat alleen den naem van ons Geboorte land ge-

ven: zoo heb ik zeeker geen Vaderland als de Stad *Brussel*, en gy de Heerlijkheid van *Overyssche*, en yemand anders niet dan een schuur, of een huis hier of daer op een Dorp. Ja veelen zullen noch geen schuur, maer een woud, of het bloote veld tot hun Vaderland hebben. Zal dan mijne liefde en zorge binnen deze enge paelen beslooten wezen? Zal ik alleen die Hoeve of Huizinge gelijk mijn Vaderland omhelzen en beschermen? Hier ziet gy uwe onnoozelheid. En als gy het Vaderland zoo uitbeeld, hoe geluckig zijn dan de boeren, die op het Land of in de bosschen woonen, nadien hun geboorteland altijt groeit en bloeit, èn byna buiten alle gevaer is van eenige verwoesting of nederlaege? maer neen, o neen, dit is zeeker het Vaderland niet: maer, gelijk ik gezegt hebbe: EEN EENIGE STAET, EN EVEN ALS EEN GEMEEN SCHIP, ONDER EEN KONING, EN ONDER EENE WET. En indien gy wilt, dat dit Vaderland met recht van de borgeren bemint word: Ik zal 't u toe-

 staen.

ſtaen. Dat het van hun beſchermt word: ik zal u gelijk geven. Dat zy'er voor ſterven: ik zal 't gedoogen. Maer dit niet, dat yemand treuren, moedeloos leggen blijven, en huilen en tieren zoude.

't Is zoet en eerlijk voor het Vaderland te ſterven,

Zeide weleer de Poëet *Horatius* met een groot welgevallen van den Schouburg: maer hy zeide *ſterven*, en niet *ſchreien*. Want wy moeten in dier voegen vroome burgers zijn, dat wy ook mede vroome mannen blijven; maer wy leggen die vroome manſchap af, wanneer wy ons, als kinderen en wijven, tot huilen en klaegen begeven. Eindelijk, *Lipſi*, ik plante u hier wat hoogwaerdigs en verborgens in: te weten, dat al deze Vaderlanden, indien gy den menſch aenmerkt in zijn geheel, ydel en valſch zijn, en dat hier miſſchien wel eenig Vaderland aen het Lichaem, maer niet aen de ziele kan toegeſchreven worden, die uit die hooge woonſtede gevallen zijnde, dezen geheelen aertbodem als voor eenen Kerker en een gevangenhuis acht.

Maer den Hemel is haer recht en waerachtig Vaderland; daer wy na haeken moeten, op dat wy van herten met *Anaxagoras* dit dwaeze gepeupel, vraegende, *of ons het Vaderland niet ter harte gaet?* mogen antwoorden: *O ja! dat Vaderland daer om hoog*; en onzen vinger te gelijk met het herte ten Hemel ftrecken.

XII. HOOFTSTUK.

De derde Genegentheid, die men Deernisse noemt, word gemaetigt. Dat zy gebreckelijk is. Zy word, tot verklaeringe, onderscheiden van de Barmhertigheid. Op wat wijze, en hoe verre men haer gebruiken moet.

MY docht dat *Langius* door deze redenen my een donkere wolke van 't herte gedreven hadde; dies zeide ik tegen hem: Mijn Vader, gy helpt my niet weinig, zoo wel met vermaenen, als onderwijzen. En nu dunkt my, dat ik die genegentheid, die ik tot mijn Land en den Staet desselven draege, kan maetigen; maer

noch niet de gene, die ik draege tot de menſchen zelve. Want hoe kan 't wezen dat my de ſchade van mijn Vaderland niet en treffe noch quelle, ten aenzien van mijne Medeborgers en Lantslieden, die in deze zee van ongelucken geſolt worden, of op veelerhande en jammerlijke avontuuren vergaen? *Langius* het woord nemende zeide: Maer *Lipſi*, dit is eigentlijk geen ſmerte, maer Deerniſſe: die zelf nochtans van eenen wijzen en ſtantvaſtigen Man moet veracht worden. Want zulk eenen betaemt niets beter, dan beſtandigheid en ſterkte des Herten: die geen plaetze zullen vinden, indien hy niet alleen van zijn eige, maer ook van een anders droefheid nedergeworpen en geprangt word. Hier viel ik hem weder in zijn reden, en zeide: Wat zijn dit voor *Stoiſche* diſtelen en doornen? Verbied gy my deerniſſe te hebben? maer die is een deugd by de vroomen, en voornamelijk by ons, die in de waere Religie en Godvruchtigheid opgevoed zijn. *Langius* op zijn ſtuk blijvende, antwoordde my: Ja ik verbiede u de Deerniſſe: en niemant

mant onder de vroomen zal'er zich qua-
ijk over houden , indien ik het gemoed
van deze ziekte verlosse. Want het is waer-
achtelijk een ziekte: en hy en is niet verre
van lijden, die medelijden en deernisse ge-
voelt. Gelijk het een teeken is van zwak
en quaed gezichte, indien men, op het aen-
zien van eenen leepoog, loopende oogen
krijgt: zoo is het mede een bewijs, dat het
niet wel met ons gemoed staet; indien
men droevig word op het zien van ye-
mand, die droevig is. Met recht word de
Deernisse beschreven, EEN GEBREK
te zijn VAN EEN GERINGE EN
KLEINMOEDIGE ZIELE,
DIE NEERSLACHTIG WORD
OP DE GEDAENTE VAN
EEN ANDERS QUAED. Hoe
dan? Zullen wy zoo hard en verstaelt we-
zen, dat wy niet en begeeren dat yemand
zich een anders leet zal aentrecken, of daer
mede bewogen worden? Ja, ik heb'er
niet tegen dat men bewogen word: maer
om de hand te reiken, niet om te treuren.
Ik laet u wel de Barmhertigheid toe, maer

 niet

niet de Deernisse. Want nu lust het my deze twee te onderscheiden, en, om u te leeren, een weinig af te treden van onze Philosophische lessen. Ik noeme de Barmhertigheid, EEN GENEGENTHEID DES HERTEN, OM EEN ANDERS ARMOEDE OF DRUK WAT TE VERLICHTEN. Dit is die deugt, *Lipsi*, die van u als in eenen nevel gezien word; en, in stede van die Barmhertigheid, bekruipt en bedriegt u de Deernisse. Maer gy moogt zeggen, Het is menschelijk dat men smerte en deernisse gevoelt. Het zy zoo. Maer daer mede is het niet wel. Dunkt u dat'er eenige deugd is in de lafheid en neêrslachtigheid des herten? in het zuchten en steenen? in halve en gebrooke woorden uit te stamelen met den genen, die treurig is? Gy zijt verdoolt. En was het hier mede te doen, ik zou u ettelijke gierige oude wijven, en vrecke grijzaerts kunnen aenwijzen, die gy eer duizend traenen uit d' oogen zoud perssen, dan dat gy hun eenen stuiver zoud doen geven uit hun beurze. Maer dien Barmher-

ertigen, gelijk wy hem uitbeelden, zal
vel geen deernisse gevoelen, en nochtans
al hy al dezelve dingen of noch meer
oen, dan de gene, die deernisse betoont.
Hy zal het leet van een ander met men-
chelijke, doch met rechtsinnige oogen
enzien; hy zal hem met een bedaertheid
an wezen, maer met geen wangelaet of
eêrslachtigheid, aenspreeken; hy zal
loekmoedelijk trooste, mildelijk zijn hul-
pe bieden; en meer goets doen, dan hy wel
zeit, ja hy zal den armen en behoeftigen
iever de hand reiken, dan woorden geven.
En dit alles zal hy zorgvuldig en omzich-
elijk doen, op dat hy aen een anders evel,
als in een besmettelijke ziekte, niet vast
aeke, en, gelijk men van de schermers
zegt, door de zijde van een ander niet zelf
doorstooten worde. Zegt my toch eens,
wat strengheid of hardigheid is hier? En
zoodanig is de geheele wijsheid, die straf
en wreed schijnt te wezen, als men verre
van haer afstaet; maer als gy'er dichte by
komt, goedertieren, en zachtmoedig, ja
zoo minzaem en vriendelijk bevonden
word,

word, als of zy zelf de Goddinne der liefde was. Maer 't is nu genoeg van deze drie Genegentheden: welke indien ik u ten deele benomen hebbe, het zal my vry te baet komen tot den ſtrijd, die noch voor handen is.

XIII. HOOFTSTUK.

Na 't wegnemen der hinderpalen, met ernſt gekomen tot het verkleenen of wegnemen van de Gemeene zwaerigheden zelve. Dat ik die met vier voornaeme Argumenten bevechten en verwinnen moet. En eerſt word hier geſproken van de Voorzienigheid: en bewezen dat zy in de menſchelijke zaeken is, en daer over regeert.

WAnt ik kome eindelijk van de ſchermutſelinge tot een waerachtig en ernſtig gevecht, en tot de leſte beſtemde wapenen; na dat ik my dit ſpeelgeweer en deze lichte pylen heb quyt gemaekt. Al myne ſoldaeten en troepen, die ik in vier hoopen verdeelt hebbe, zal ik

ꝁ met order, en onder hunne vaendelen
envoeren. Voor eerst ga ik beweeren,
at God ons deze gemeene zwaerigheden
p den hals zend, en ons daer mede be-
aeut: ten tweeden, dat zy noodig, en
ootlottig zijn: ten derden, dat zy ons
ut zijn: ten lesten, dat zy noch zwaer,
och nieuw zijn. *W*elke troepen indien zy
ı hunne geleden bequamelijk vechten,
n hun te weer stellen, zal dan het leger
an uwe smerte wel eens derven staen bly-
en, of ook te voorschijn komen? Het
al zoo stout niet wezen. Ik houde het
eld in. En op dit goet voorteeken mo-
gen de Trompetten wel klinken.

Hoewel dan, *Lipsi*, alle hartstochten, waer
loor het menschelijk leven verscheidelijk
engevochten en beroert word, uit eenen
innelöozen zin komen: my dunkt noch-
ans, dat de smerte, die van wegen het Ge-
meene beste gezet word, wel voornamelijk
laer uit haer begin neemt. Want daer al
l'andere hertstochten eenig einde, en als
en doelwit hebben (gelijk een Minnaer
het genieten; een vergramde het wreeken;
een

een gierigaert het verkrijgen ; en eve
zoo in al d'overige) gy zult echter bevin
den , dat deze herstocht alleen geen ande
voorſtel heeft , als haer zelve. Mijn rede
moet niet te wijd noch verre gaen weiden
maer ik moet , den toom wat kort hou
dende , in dit perk blijven : Zeeker , gy
betreurt nu , zoo gy zegt , den val van uw
Vaderland. Maer , zegt toch eens , to
wat einde , Of wat hoopt , of beoogt gy
daer in ? Is 't om dat gy den vervallen
ſtaet helpt ? om dat gy den wankelbaeren
onderſchraegt ? om dat gy met ſchreien
het naekende verderf , en de verwoeſting
van uw Vaderland afweert ? 't Is om geen
van deze , maer enkelijk alleen om di
oud afgeſleten woordeken , *Ik ben droeve*
te kunnen zeggen , en wijders is al di
klaegen ydel en te vergeefs. Want het i
om een zaeke , die voorby is : en die te
herſtellen , en te maeken , datſe noch on-
gedaen zou zijn , is iets , gelijk men pleeg
te zeggen , dat zelfs by de Goden onmo-
gelijk is. En is die droefheid alleen maer
ydel ? Zy is ja godloos , indien gy de zaek
in

de Schaele van een goed oordeel gaet
egen. Want, gelijk u bekent is, daer
een eeuwige geeft, dien wy God noe-
len, die d'onvergankelijke ronden des
emels, den ongelijken loop der Ster-
n, de wiffelbaere veranderinge der Ele-
enten, eindelijk, die alle dingen, hier
oven en beneden, maetigt, regeert, en
eftiert. Meent gy, dat 'er eenig geval
f fortuine gebied voert in dit overfchoone
chaem der werelt? dat de menfchelijke
aeken met reukelooze of blinde domme-
racht gedreven en onder een gemengelt
orden? Ik weet wel, gy meent dat
iet: noch ook yemand anders buiten u,
ie. ik en zegge niet een fprankeltje van
ijsheid, maer flechts een weinig ge-
oelen heeft. Want de nature, zelf de
ature, fpreekt hier: en waer gy ook
we oogen en verftant koomt te wenden;
fterffelijke en onfterffelijke; de hemel-
che en aertfche; de gezielde en onge-
ielde dingen, roepen en fpreeken over-
uid, dat 'er iets boven ons is, 't welk
eze zoo wonderlijke, zoo groote, en
zoo

zoo menigvuldige dingen geſchapen e
gemaekt heeft ; en die geſchapene e
gemaekte dingen ook noch beſtiert e
onderhoud. Dit nu is God ; wiens op
perſte en volmaekſte natuure geen din
meer eigen is , dan zorge en toezich
voor zijn werk te willen en kunnen
draegen. En waerom zoude hy toch
niet willen ? Hy is de goedertierenſte.
Waerom en zoude hy niet kunnen ? Hy i
de machtigſte. En 't is 'er zoo verre van
daen , dat 'er eenig vermogen boven hem
zou wezen , dat 'er geen vermogen is, ten
zy dat het van hem afdaele. En hy word
door deze grootheid of verſcheidenheid
der dingen niet belet of verhindert. Want
dat oneindig licht ſpreit om en om zyn
ſtraelen : en doordringt , om zoo te zeg-
gen , op eenen wenk of oogenblik , all
diepten en afgronden des hemels , der
aerde , en der zee. En niet alleen heerſcht
deze Godheid over alle dingen , maer zelf
is zy 'er onder , ja daer in. Waerom ver-
wonderen wy ons ? Die Zonne wat een
groot gedeelte der werelt bezichtigt en
ver-

erlicht zy al tevens? Ons verstant wat omvangt het wel eenen stapel van dingen met een begrijp en gedachte? En ô wy waezen, denken wy niet, dat 'er veel meer bezichtigt en begrepen kan worden van den genen, die deze zelve Zonne, en dit zelve verstant geschapen en gemaekt heeft? *Aristoteles*, hoewel hy geen groote kennisse van Goddelijke dingen hadde, spreekt treffelijk, ja Goddelijk, als hy zegt: *Het gene de Stierman op een Schip, de Voerman op eenen Wagen, de Voorzanger in een Koor, de Wet in een Stad, en de Veltheer in een Leger is: dat is God in de Wereld. Alleen is'er dit onderscheid, dat henlieden hunne bestieringe zwaer, moeielijk en lastig valt, maer God doet alles zonder pijne en arbeid, en is vry van alle werkelijkheid des lichaems.* Derhalven, ô *Lipsi*, is, en heeft geweest, en zal eeuwig in God wezen, DIE WACKERE EN ONEINDIGE ZORGE (maer echter onbezorgde zorge) WAER DOOR HY ALLE DINGEN INZIET,

ZIET, NADERT, EN KENT: EN DIE GEKEN DE DINGEN MET ZE KERE ONBEWEGELYKI EN ONS ONBEKENDI ORDRE REGEERT EN BESTIERT. Dit nu is het gene dat ik hier Voorzienigheid noeme; over dewelke wel yemant uit zwarigheid kan klaegen, maer niet hem bevraegen; ten waere hy, op al 't geroep en den zin der natuure, puur doof en zinneloos geworden was.

XIV. HOOFTSTUK.

Dat hier niets en gebeurt, dan met bestemminge van die Voorzienigheid. Dat van dezelve de nederlaegen over de volkeren of Steden komen; en dat wy derhalve niet Godvruchtelijk over haer klaegen of schreien. Eindelijk, een Aenmaening om zich Gode te onderwerpen, tegen wien ons vechten reukeloos en te vergeefs is.

EN indien gy dit wel gevat hebt, indien gy ernstelijk en van herten ge-

hooft, dat deze regeerende kracht zich
met alles vermengt en gemeen maekt, en,
om met den Poëet te spreeken,

Door al de streeken zweeft van d'aerde
en van de Zee;

Zoo zie ik niet, waer gy langer met uw
treuren of klaegen kunt blijven. Want die
zelve voorzienige Geest, die dagelijks
dezen Hemel wend en keert, de Zonne
leid en herleid, de vruchten te voorschijn
brengt, en weder verbergt: die heeft ge-
baert al deze gevallen en veranderlijkhe-
den der dingen, waer over gy u verwon-
dert, of moeielijk maekt. Meent gy dat
ons niet dan aengenaeme en wenschelijke
dingen van boven gezonden worden?
Neen; maer ook treurige en onwensche-
lijke: en in dit groote gebouw der werelt
word niets gedaen, geroert, en onder
en gesmeten, of het neemt (uitgeno-
men de zonde) zijn begin en oorsprong
van die eerste oorzaeke. Want *in den He-
mel*, gelijk *Pindarus* heel wel zegt, *zijn
de uitdeelders en bedienaers van alle din-
gen.* En daer word even als een goude ke-
ten

ten (gelijk *Homerus* onder zijn verdichtse
bedekt) van boven neder gelaeten, aen
dewelke al deze aertsche dingen gebonden
hangen. Dat ettelijke Steden ergens door
aertbevinge verzonken zijn; komt van
de Voorzienigheid. Dat elders de sterft
veele duizenden van menschen heeft weg
gemaeit; komt al van dezelve. Dat 'er
nu bloetstortinge, en oorlog, en dwing
landye by de Nederlanders in zwang gaet
is van die zelve Voorzienigheid. Van God
Lipsi, van God komen al deze plaegen
en derhalve worden zy wel en wijsselijk b
Euripides genoemt *Plaegen, die van God in*
gevoert zijn. Dit ebben, zegge ik, e
vloeien der menschelijke zaeken hang
aen deze Maene: den op-en ondergan
der Koninkrijken aen deze Zonne. Als g
derhalve den ruimen toom geeft aen uw
droefheid, en gramstoorig zijt, dat uw
Vaderland omgewroet of verwoest word
denkt gy dan niet eens, wie gy zijt, en o
wien gy verstoort zijt? Wie zijt gy? Ee
mensch, en stof, en schaduwe. Tege
wien murmereert gy? Ik schroome 't n
zeg

zeggen, tegen God. De Outheid heeft een Fabel verzonnen van eenige Reuzen, die de Goden beſtonden uit hunnen Hemel te dryven. Laet ons die verdichtſelen ter zijde ſtellen; gy klaegers zijt die zelve Reuzen. Want indien alles niet alleen van God toegelaten, maer ons ook overgezonden word: wat doet gy lieden, die geſtoort en wederſpannig zijt, toch anders, dan dat gy (zoo veel in u is) hem den Scepter en de wijze van gebieden uit de hand neemt? O blinde menſcheid! De Zon, de Maene, de Sterren, de Elementen, en zoo veelerhande ſlag van dieren, zijn die opperſte Wet gewillig onderdanig en gehoorzaem: maer de menſch, het edelſte van alle dingen, ſtaet alleen op tegen zynen Schepper, en ſchopt tegen den prickel. Indien gy u in zee begeven hadde, gy zoud niet volgen, daer u de wil na toe lokte, maer daer de wind u henen voerde: en weigert gy in dezen Oceaen des levens dien geeſt te volgen, die over alle dingen regeert? En gy weigert echter te vergeefs: want gy zult of volgen, of ge-

sleept worden : en die hemelsche besluiten zullen haere kracht en order behouden, het zy dan dat het u lief of leet is. Men zou zynen spot houden met den genen, die zijn schuit aen een Klip gebonden hebbende, meenen zoude, dat, als hy maer aen de koorde trok, de Klip na hem toe quam, daer hy zelf na haer toe gaet: maer is onze dwáesheid niet grooter, die, daer wy aen die klip der eeuwige Voorzienigheid gebonden zijn, met trecken en spartelen enkel willen dat zy ons volgen zal, en wy niet haer ? Laet ons deze ydelheden eens nalaeten ; en, zoo wy wijs zijn, die kracht volgen, die ons van boven na haer trekt, en voor recht en billijk houden, dat alles, wat Gode behaegt heeft, ook den mensche behaege. Een soldaet, als hy in 't Leger den mars hoor slaen, grijpt daetlijk na zak en pak ; mae hoort hy den alarm, hy smijtse neder ; ge duurig met het harte, met oogen en oo ren, gereet en vaerdig tot alle gebied. Zoo moeten wy mede zijn, en in dezen oorlog rustig en wacker aenstappen naer de plaet

se

e, daer de Veltheer ons roept. *Wy zijn met ede verbonden*, zegt *Seneka*, *de tijdelijke dingen te lijden : en niet beroert te worden over d' ongemaken die wy niet machtig zijn te schuwen. Wy zijn onder een Koninglijk gebied geboren. Gode te gehoorzaemen, is groote vryheid.*

XV. HOOFTSTUK.

Overgang tot het tweede Argument voor de Stantvastigheid, 't welk uit de Nootsaekelijkheid spruit. Derzelver kracht en geweld. Die Nootsakelijkheid tweevoudig aengemerkt ; en voor eerst in de zaeken zelve.

DIt is, *Lipsi*, dien hechten beukelaer, en waer onder gy, als of hy op het aembeeld van *Vulkanus* gesmeed was, moogt schuilen voor alle uitwendige stormen: dit is dat gulden harnas, waer mede wy aengedaen zijnde, van *Plato* belast worden tegen 't Geval en de fortuine te strijden : te weten, Gode zich t' onderwerpen, God in Gedachten te houden : en in

alles wat'er gebeurt, dit vernuft te buigen naer dat groote vernuft der Werelt; ik zegge, na de Voorzienigheid. Welker geluckige en zegepraelende benden dewijlze van my genoeg in ſlagorden gezet zijn: zoo zal ik uitleiden en te velde brengen den tweeden troep, die onder het Vaendel van de Nootſaekelijkheid dient. Dit is een Troep, die kloekmoedig, en hart en verſtaelt is: en dien ik wel met reden de Donderbende mag noemen. Want zijn kracht die alles dwingt en verwint, is geſtreng en onverbreekelijk: en het zal my vreemt dunken, *Lipſi*, indien gy hier noch kunt ſtaende blijven. *Thales* de Philoſooph, weleer gevraegt zijnde *Wat het ſterkſte was?* antwoordde te recht: *De Nootſaekelijkheid; want zy verwint alles.* En men heeft daer van noch een oud Spreekwoord (hoewel niet ten beſte gezeit) te weten: *Dat ook de Goden zelve de Nootſaekelijkheid niet kunnen wederhouden.* Deze Nootſaekelijkheid hechte ik nu aen de Voorzienigheid: om dat zy met dezelve vermaegſchapt, of, om beter te

zeg-

zeggen, uit haer geboren is. Want van God, en zyne Voorordeninge komt de Noodsaeckelijkheid. En deze en is anders niet, volgens d'uitbeeldinge van den *Griekschen* Philosooph *Plato*, dan *EEN GESTAEFDE WET EN ONVERANDERLYKE MACHT DER VOORZIENIGHEID.* Dat dezelve haer met de gemeene elenden vermengt, zal ik tweevoudig bewijzen, te weten, Uit de dingen, en uit het Noodlot: Uit de dingen zelve, nadien alle geschapene dingen dezen aerd hebben, dat zy, als door een ingeplante kracht, tot veranderinge en ten val worden gedreven. Gelijk het yzer van natuure eigen is een verteerende roest, en het hout een inetende verrottinge of wormsteekinge: zoo mede, hebben de dieren, de Steden, de Koninkrijken, haere inwendige en eige oorzaeken van verdervinge. Merkt eens op hooge en laege dingen; op groote en kleine; op de gene, die met de handen, of met het vernuft bewerkt zijn: zy vervallen van allen tijde, en zullen tot al-

len tijde vervallen. En gelijk de rivieren naer de zee vloeien met eenen geduurigen en afschietenden loop: zoo dryven alle menschelijke dingen, om zoo te spreeken, door deze goote van plaegen tot het einde, daer zy bescheiden zijn. Dat einde is de doot en ondergang, die door de sterfte, den oorlog, en bloetstortinge, als door trouwanten en werktuigen, geholpen worden. Indien dan de dood den dingen nootsaekelijk is: zoo zijn ook ten dezen aenzien de nederlaegen nootsaekelijk. En op dat u d'exempelen dit wat duidelijker mogen ontdecken, zoo ben ik gereet om, in den geest en 'tverstant, een weinig met u te zwerven door dit groote gebouw der Werelt.

XVI. HOOFTSTUCK.

Exempelen van nootsaekelijke veranderinge of doot in de geheele wereld. Dat de Hemel en d' Elementen veranderen, en dat zy eens vergaen zullen. Dat even het zelve in de Steden, Provincyen, en Koninkrijken gezien word. Eindelijk, dat alle dingen hier omloopen, en dat'er niets bestandig of vast is.

GEboren te worden, te sterven, en op en onder te gaen, is al van den beginne voor deze gansche werelt een euwige Wet geweest: en die Ordineerer aller dingen heeft niet gewilt dat'er iets bestandig of geduurig zou wezen, dan Hy alleen.

Daer God alleen voor doot noch outheid
hoeft te vreezen,
Moet alles door den tijd veranderen
van wezen;

Roept de Poëet *Sophocles* in een van zijne Treurspelen. Al deze dingen; die gy aenziet met verbaestheid en verwonderinge,

vergaen op hunne beurte, of veranderen ten minste. Ziet gy op die Zonne? Zy verduistert. Op de Maene? Zy vermindert en verbleekt. Op de Sterren? Zy verschieten en gaen onder. En hoewel het menschelijk vernuft deze dingen bewimpelen en anders duiden wil, in dit Hemelsche Lichaem echter zijn dingen gebeurt en zullen noch gebeuren, die de Sterrekijkers met hun verstant en regelen niet achterhaelen kunnen. Ik zwijge van de Komeeten, die menigvuldig van gedaente, van plaetse, en van beweging zijn; en van dewelke my de Philosophische Schoole niet licht zal wijs maeken, datse al te zamen van, en in de lucht zijn: maer ziet eens, wat nu onlangs zeekere nieuw gevonde bewegingen, en nieuwe Sterren, den Sterrekijkers al moeite gemaekt hebben. Zelf in dit jaer duizent vijfhondert twee en zeventig is'er opgekomen een Sterre, welkers wasdom en verminderinge zeekerlijk ondervonden is: en wy zagen dat zelf in den Hemel (het viel qualijk te gelooven) iets kon geboren worden en

terven. Ja ziet hoe *Varro* by den H. *Au-*
ustinus roept en verzeekert, *dat de Sterre*
van Venus of Morgensterre, *haer kleur,*
rootte ; gedaente , en loop verandert heeft.
Ziet eens naer de Lucht, die allerdichst aen
len Hemel is : zy verandert dagelijks, en
verkeert in winden, in wolken, en slag-
egens. Treed eens over tot de wateren :
gy zult zien dat die rivieren en fonteinen,
lie wy geduurig achten, elders vergaen en
verdroogt zijn, en elders haere kil en
loop verandert hebben. Zelf dien O-
ceaen, een groot en verborgen gedeelte
van de Natuure, komt nu door storm en
onweder te zwellen of te zacken : en al
leden het de stormen niet, hy ebt en
vloeit evenwel uit zijn zelven : en om u te
doen gevoelen dat hy ook heel vergaen
kan, zoo wast en vermindert hy dage-
lijks by brocken en gedeelten. Nu, in-
dien gy op d'Aerde let, die men van ouds
wilde dat onbewegelijk was, en op haer
eigen beenen staen konde: ziet, ginder
valt zy in, en davert door een bevinge en
besloten wind, maer elders word zy door
't water

'tswater of vyer bedorven. Want deze zijn ook met malkander oneenig: en, op dat gy niet ongemackelijk zoud wezen dat'er alleen oorlog onder de menschen was, men heeft hem ook onder d'Elementen zelve. Wat zijn'er wel schoone landeryen door eenen schielijken overloop der Zee en sprinkvloed vernielt of verzonken! Zoo verzonk wel eer dat groote Eyland *Atlantis* (want ik en houde dit voor geen verzieringe) en daerna 't Land *Helyce*, *Bure*, en *Ægira*: en om niet tot het Oude, en verre van hier te loopen zoo zijn'er by ons *Nederlanders*, en in onzer ouderen tijde, aen de *Zeeusche* Kusten twee Eylanden met Steden en menschen vergaen. Ja noch byzonderlijk heden ten dage opent dien blaeuwen Zeegod zich zelven nieuwe Meeren, lickende en afknaegende dagelijks de zwacke dijken in *Kennemerland*, *Oost-en West-vriesland*. Ook sammelt zelf de aerde niet met vrouwelijke laf-hertigheid; maer wreekt nu en dan haer leet, en werpt haer midden in zee zommige Eylanden op, tot verwonde-
ringe

ringe en ſpijt van dien Grijzen *Neptuin.* Indien dan die groote, en, na ons verſtant, eeuwige lichaemen tot het verderf en de veranderinge geſchikt zijn: hoe meent gy dan, dat het gelegen is met de Steden, Republijken, en Koningrijken? die nootſakelijk zoo ſterffelijk zijn, als de genen, die ze geſticht hebben. Gelijk een yegelijk menſch zijn jonkheid, en ſterkte, en ouderdom en doot heeft: zoo ook dezelve. Zy hebben haer begin, zy groeien, zy bloeien, en ſtaen in vollen waſdom; en dit alleen nergens toe, dan om weder te vallen. Onder Keizer *Tiberius* zijn'er in *Aſien* twaelf volkrijke Steden om verre geſmeeten door een eenige aerdbevinge: en door een andere, onder Keizer *Conſtantinus*, even zoo veel in 't Rijk van *Napels*; ja een eenigen oorlog van *Attila* heeft'er over de hondert verdelgt. Men weet noch pas den naem van de oude Stad Theben in Egypten: en qualijk kan men gelooven dat'er hondert Steden in Kreta geweeſt zijn. En om te komen tot dingen die wat zeekerder gaen: onze Voorouderen hebben

ben met verwonderinge gezien de deerlijke overblijfſelen van *Karthago*, van *Numantien*, en *Korinten*: en wy de jammerlijke ruinen van *Athenen*, van *Sparten*, en van zoo veele doorluchtige Steden. Zelf *Romen*, die Koninginne over alle wereltſche dingen en volkeren, en die men valſchelijk den titel van eeuwig gaf, waer is zy? Zy is ingeſtort, verwoeſt, verbrand, verdronken; Zy is met meer dan eene doot omgekomen; en heden word zy om ſtrijd gezocht, en op haeren grond niet gevonden. Ziet gy die Stad *Konſtantinopolen* wel, die haer zelve kittelt met den zetel van een tweevoudig gebied? En dat *Venetien*, 't welk moëdig is op zijne beſtandigheid van duizend jaeren? Zy zullen hunnen dag vinden: en gy, Onze Stad Antwerpen, een Paerle der Steden, zult ook eens aen uw einde geraeken. Te weten, die Grooten Bouwmeeſter breekt en maekt, en ſpeelt (zoo men 't zeggen mag) met de menſchelijke dingen: en, als een Pottebacker, kneed en herkneed hy uit dit leem zich zelven veelerhande fatſoenen en beelteniſſen.

Ik

k spreeke noch maer van Steden en Va-
tigheden : maer Koninkrijken en Provin-
yen worden ook al tot dezen val getroc-
en. Eertijts bloeide het *Oostersche* ge-
veste, en *Assyrien* , *Egypten* , en *Judea*
ijn machtig geweest door haere wapenen
n geleertheid : dat lot is overgegaen in
Europa, 't welk evenwel, mijns bedunkens,
elijk de lichaemen, die ziek zullen wor-
en, nu al begint te schudden, en het genae-
en van zijnen grooten val te gevoelen.
a dat meer is , en daer wy ons noit ge-
oeg over kunnen verwonderen, deze we-
eld word oud , die nu vijf duizend en vijf
ondert jaeren is bewoont geweest: en (om
naxarchus in zijn Fabel , die men eertijts
itstampte, weder gelijk te geven) daer be-
innen elders nieuwe menschen , en een
ieuwe Werelt te groeien en op te staen.
) wonderlijke Wet der Nootsaekelijk-
eid, die noit van ons begrepen word! Al-
e dingen veranderen in dezen nootlotti-
en draeyom van geboren te worden en te
terven ; en in dit gebouw is wel iet lang-
uerigs , maer niets dat eeuwig is. Slaet

uwe oogen op, en keertſe met my eens om en weder (want het verdriet my niet, dat ik hier wat ſtaen blijve) en beziet de beurtige veranderingen der menſchelijke zaeken, en dat vloeien en bewegen, even als in den Oceaen. Staet op gy, valt gy, gebied gy, dient gy, ſchuilt gy, komt gy te voorſchijn: en deze kloot der dingen, die tegen malkander heen en weêr loopen, houde haeren vaert, zoo lang de kloot der werelt in wezen is. Gy *Duitſchen*, zijt gy eertijts wild en woeſt geweeſt? Word nu bedaerder, dan veele volkeren van Europe. Gy *Engelſchen*, waert gy onbeſnoeit en behoeftig? Beroept nu vry, met uwe keurlijkheden en rijkdommen, d'*Egyptenaeren* en *Sybaryten*. Heeft *Griekenland* wel eer gebloeit? Dat het nu onder de voet legge. Heeft *Italien* den Scepter gedraegen? Dat het nu diene. Gy *Gotten*, gy *Wandalen*, gy ſchuim der Uitheemſchen, komt te voorſchijn uit uwe ſchuilhoeken, en regeert op uwe beurte over de volkeren. Gy *Schyten* met vachten om 't lijf, komt ook voor den dag, en houd met machtiger hand

hand een weinig den room van *Aſien* en *Europe.* Maer gylieden, maekt u terſtont weder van hier, en laet uwen Scepter aen het volk, dat by de groote zee woont. Want zie ik niet wel? of glinſtert my, ik en weet niet wat rijzende Zonne van een nieuw gebied uit het Weſten, in d'oogen?

XVII. HOOFTSTUK.

Gekomen tot de Nootſakelijkheid, die uit het Nootlot ontſtaet. Voor eerſt word bewezen, dat'er een Nootlot is. Dat daer in een algemeene overeenſtemminge tuſſchen 't gemeene volk en de Geleerden geweeſt is maer verſchil in eenige deelen. Hoe menigerley het Nootlot by d' Ouden was.

L*Angius* was met zijn reden ten einde, en het ſcheelde niet veel, of de traenen ſtonden my in d'oogen: om dat my docht dat ik, als op klaeren middag, het gekſpel der menſchelijke zaeken aenzag. En ik riep met luider ſtemme: Och wat zijn wy toch, en met een, al deze din-

gen, waer aen wy zoo veel zweet en arbeid
te koſt hangen?

Wat ſcheelt het, of men hier in wezen is of
niet?
De *menſch is maer een droom en ſchaduw',*
die verſchiet;

Gelijk weleer niet dan al te waerachtig de
Poëet *Pindarus* zong. *Langius* daer op
weder tot my: Maer gy, ô Jongeling, ziet
deze dingen niet alleen, maer vliedſe: en
uit het zien van deze onbeſtandige en hup-
pelende lichtvaerdigheid aller dingen, zoo
prent de Stantvaſtigheid in uw herte. Ik
zegge onbeſtandige, na ons gevoelen en
meeninge; want indien gy op God en
zijne Voorzienigheid ziet, zoo loopen alle
dingen op een vaſte en onbewegelijke or-
der. Maer nu, zonder ons langer met hand-
geweer te behelpen, kome ik tot het ge-
ſchut: en ik zal uwe ſmerte met geen pij-
len, maer met kortouwen te keere gaen.
Ik zal u de muuren rammen met het hech-
te en machtige Nootlot, dat noit eenig
menſchelijk vermogen te niet doen, of ee-
nige ſcherpſinnigheid ontſpringen zal. En
hoe-

hoewel wy op deze plaetſe, die ſlibberig is, lichtelijk kunnen ſtruikelen : ik zal'er nochtans in treden, maer omzichtig, langſaem, en, gelijk men zegt, voet voor voet, En voor eerſt, *Lipſi*, dat'er eenig Nootlot in de dingen is, word noch by u, zoo ik meene, noch ook onder eenig volk of eeuwe, in twijffel getrocken. Hier viel ik hem in zijn reden, zeggende, vergeeft het my, indien ik u op deze baene wat in de wege ſta. Komt gy hier met het Nootlot? Dit is een onnoozele Muurbreker, *Langi*, en die op de ſlappe zenuwen der Stoiſche Philoſophen gevoert word. Ik zegge u rond uit, dat ik het Nootlot, en ook de Schikgodinnen verachte : en ik zou, met den ſoldaet van *Plautus*, al dit geſpuis uit den ſpinrok in eene reize wel wegblaezen, gelijk de wind de bladeren doet. *Langius* hier op met een ſtraf, ja dreigend gezichte : Wel reukeloos en onbedacht menſch, zoud gy u dit Nootlot ontdraeien, of dat te niet doen? Gy en kunt niet : ten zy dat gy met eenen al 't Goddelijk vermogen, en de Godheid vernietigt. Want indien'er een

God is, zoo is'er een Voorzienigheid : indien'er een Voorzienigheid is , zoo is'er een Besluit en ordre der dingen : indien'er een Besluit is , zoo is'er een vaste en wisse Nootsakelijkheid in 't gene dat'er gebeurt. Hoe reddert gy u hier uit? Of met wat voor een bijl hakt gy deze keten aen stucken? Want wy vermogen God , en dien eeuwigen Geest in onze gedachten niet anders uit te beelden , dan dat'er in hem een wezenheid en eeuwige voorzieninge zy. En wy gevoelen dat de zelve God bestandig, vast, onveranderlijk, altijd een, en zich zelven gelijk is ; en in de dingen, die hy eens gewilt of voorzien heeft , niet buigende, niet veranderende. Gy leest by den Poëet *Homerus* :

In 't Goddelijk vernuft is geen verandering.

Welke woorden indien gy voor waerachtig houd (en gy moetse nootsakelijk voor waerachtig houden , ten zy dat gy alle gevoelen en reden de schop geeft) zoo staet dan ook dit met eenen toe, dat alle Goddelijke besluiten vast en onveranderlijk zijn,

van eeuwigheid tot eeuwigheid. Maer hier uit komt voort de Nootsakelijkheid, en dit Nootlot, waer mede gy spot. Van welke zaeke de waerheid zoo klaer en naekt is, dat'er onder alle volkeren geen gevoelen is, dat ouder, en meer is aengenomen; ja schier al de genen, die eenig licht van God of de Voorzienigheid schepten, hebben het ook van 't Nootlot geschept. Invoegen dat die eerste en zuivere straelkens, waer door God aen den mensch geopenbaert is, ook als aenleiders schijnen geweest te zijn, om hem met eenen het Nootlot te leeren kennen. Gaet eens by *Homerus*, en hoort den outsten en wijsten van de Poëeten: ik zal beschaemt staen, indien die Goddelijke Zanggodinne meer een andere baē, als deze nootlottige, betreden en ingeplant heeft. En het andere geslachte der Poëeten is van zijnen Vader niet afgeweeken. Ziet *Euripides, Sophocles, Pindarus*: en onder onze Latijnen, *Virgilius*. Roept gy my tot de Historyschrijvers? Zy zeggen altezamen, dat deze of gene zaeke door den oorlog gebeurt is, en dat de Koninkrijken door het

Nootlot verdelgt of beveſtigt zijn. Zend gy my tot de Philoſophen ? Als die zich meeſt bevlytigt hebben om de waerheid uit te vinden, en tegen 't gemeene volk die te verdedigen. Maer hoewel zylieden in veele andere dingen ſtrijdig geweeſt zijn, door eenen quaeden yver en begeerte tot twiſten; 't is echter te verwonderen, hoe eendrachtig zy met malkander geweeſt zijn in het hooft van dezen eenen weg, die tot het Nootlot geleid. Ik zeide, in het Hooft van den weg: om dat ik niet en ontkenne, dat die weg niet ſtraks in meer bypaden verdeelt is geworden. Evenwel dunkt my dat al die bypaden tot dezen Vyerſprong, te weten, van het Nootlot der Sterrekijkers, 't Natuurlijk, 't Geweldig, en Waerachtig, kunnen gebracht worden. Welke ik in 't kort zal uitleggen, en als den voet op elken weg zetten ; om dat hier gemeenlijk verwarring en dooling is.

XVIII. HOOFTSTUK.

Die drie eerſte geſlachten van 't Nootlot kortelijk uitgeleid. d'Uitbeelding of beſchrijving van die alle. De Stoiſchen in 't voorbygaen, en beknoptelijk ontſchuldigt.

IK noeme dan het Sterrekijkers Nootlot het gene, DAT ALLES WAT'ER GEBEURT EN GEDAEN WORD, WEL HECHT BIND EN KNOOPT AEN DE KRACHT DER PLANETEN, EN AEN DE HUIZINGE DER STERREN. Met welk Nootlot eerſt de *Chaldeen* en Sterrekundigen voor den dag quamen: en onder de Philoſophen hebben wy daer van den Grontlegger en toeſtemmer dien verheven Mercurius, die in zynen Brief aen *Ammon* de Voorzienigheid, Nootſakelijkheid, en 't Nootlot, ſcherpzinnig, en al niet heel vreemt onderſcheidende, zegt: *De Voor-*

zienigheid is een volkome en volmaekte reden des Hemelſchen Gods, waer aen verknocht zijn twee vermogens, de Nootſakelijkheid, en 't Nootlot. En het Nootlot dient en gehoorzaemt wel de Voorzienigheid, en ſtaet ook onder de Nootſakelijkheid: maer onder het Nootlot ſtaen weder de Sterren. Want niemand kan de kracht des Nootlots ontgaen, of zich hoeden voor de kracht en 't vermogen der Sterren; om dat de Sterren als de pijlen en wapenen van 't Nootlot zijn, met wiens goetvinden zy alle dingen, in de Natuure en onder de menſchen, uitvoeren en volbrengen. Ja met dit zelve Narreſchip vaert heden niet alleen de gemeenen hoop der Sterrekijkers, maer zelf ('t is ſchande dat men 't zegge) al eenige Godgeleerden. Maer het Natuurlijk Nootlot beelde ik uit te zijn EEN ORDEN DER NATUURLYKE OORZAEKEN, DIE (indienze niet belet worden) DOOR HAERE KRACHT EN NATUURE ZEEKERE, EN EEN EN

ZEL-

ZELVE WERKINGE VOORT BRENGEN. Hier houd het *Aristoteles* mede, indien men *Alexander Aphrodisiensis*, die anders zijn getrouwen Uitlegger is, mag gelooven. Ja ook *Theophrastus*, die duidelijk schrijft *dat een yders aerd en natuure het Nootlot is.* Na hun verstant geschiet het door't Nootlot, dat d'eene mensch den anderen teelt: en door het Nootlot, dat hy sterft uit inwendige en met geen uiterlijk geweld vermengde oorzaeken. Wederom geschied buiten het Nootlot, dat de mensch een slang of Monster teelt: ook dat hy door zwaerd of vyer komt te sneuvelen. Een gevoelen, dat niet heel uitspoorig is, om dat het tot de kracht van 't Nootlot niet eens en reikt; maer hoe zou hy niet vry wezen van vallen, die niet en komt te climmen? En zoodanig is *Aristoteles* in Goddelijke dingen schier overal: behalve dat ik zijn Boeksken, dat van de Werelt spreekt, uitzondere, 't welk ik voor een recht gulden Boeksken, en van eenen anderen en meer verhemelden geest houde.

Ja ik leze dit noch meer in den Griekschen Schryver, dat *Aristoteles* van gevoelen zou geweest zijn, *dat het Nootlot wel geen oorzaek en is, maer zeekere gedaente van een oorzaek, toevallig aen de dingen, die door Nootzakelijkheid geschieden.* O snedige Philosooph! die de Fortuin en't Geval wel ernstelijk onder d'oorzaeken derft reekenen, maer niet het Nootlot. Doch ik laet dezen rusten, en kome tot myne *Stoischen* (want ik en wil't niet ontkennen, ik houde die Secte in eere en waerde) die de Vinders van 't geweldig Nootlot zijn. Welk Nootlot ik met *Seneca* beschryve, *EEN NOOTSAKELYKHEID ALLER DINGEN* en *DAEDEN, DIE DOOR GEEN GEWELD KAN GEBROKEN WORDEN.* Of met *Chrysippus Een geestelijke kracht, die dit Heel-al op order bestiert.* En die uitbeeldingen, indien zy rechtsinnig en zedig uitgeleid worden wijken niet te verre van de billijkheid en waerheid af: gelijk ook mogelijk niet henlieder geheel gevoelen, indien het

niet overlang van al 't gemeene volk averechts opgenomen, en verwezen was. Zy ſchryven hun twee Godlooze punten toe: het eene, dat zy God zelve met de banden van 't Nootlot binden; het ander, dat zy ook d'inwendige werkingen, en die aen onzen wil hangen, het Nootlot onderwerpen. Ik en wil ook niet al te ſtout wezen, in hen van beide die faelgrepen te zuiveren. Want uit hunne ſchriften, die wat ſchaers overig zijn, zou dit eenigſins kunnen getrocken worden; doch daer zijn ook dingen uit te trecken van vry gezonder gevoelen. *Seneka*, die zeeker een dapper voorſtander van deze *Stoiſche* Schoole was, ſchijnt aen het eerſte Punt vaſt te wezen, in het boek van de Voorzienigheid, daer het hem minſt in betaemde. *Dezelve Nootdwang*, zegt hy, *bind ook de Goden. De Goddelijke en menſchelijke dingen gaen beide langs een baene, daer zy niet te herroepen zijn.* Die *Schepper en regeerder aller dingen heeft het Nootlot wel voorgeſchreven, maer zelf volgt hy dat. Hy heeft wel eens geboden, maer hy gehoor-*

zaemt altijt. En die onloſſelijcke Keten en aen een knoopinge der oorzaeken, waer mede zy alles en allen binden, ſchijnt niet duiſterlijk den menſchelijken Wille gewelt te doen. Maer de rechte en waeraehtige Stoiſchen hebben evenwel die ſtucken noit opentlijk ſtaende gehouden: of,indien hun iet diergelijks in die hevigheid van ſchryven of redenkavelen, gelijk dat gebeurt, ontſchoten is: gy zult bevinden dat zulks meer in de woorden, als in de zaek zelve, en in den zin leid. Zelf *Chryſippus* (die eerſt deze mannelijke Sekte beſmette en ontzenuwde met een ſteekelige ſcherpzinnigheid van queſtien) die zuivert en verdedigt dezelve by *Agellius*, aengaende de verminderde vryheid. Noch onze *Seneka* maekt God geenen onderworpeling van 't Nootlot (hy was wel rechtzinniger) maer buigt God onder God, alleen door een zeekere maniere van zeggen. Want by de genen, die onder hen dichtſt aen de waerheid quamen, wert altemet het Nootlot de Voorzienigheid zelve, en altemet God genoemt. Als derhalve *Zeno* het Nootlot uit-

uitgebeelt hadde te zijn, *Een Kracht, na dezelve dingen de stoffe op eene zelve wijze bewegende*; zoo voegde hy daer by, *het zal evenveel zijn, of men ook die Kracht, Voorzienigheid of Natuur noeme.* En *Chrysippus* heeft uit het zelve gevoelen het Nootlot elders genoemt, *Een eeuwige reden van de Voorzienigheid.* Nu *Panætius*, de Stoische Philosooph, zeide *dat God zelve het Nootlot was.* En *Seneka* even het zelve klaerlijk gevoelende, zegt: *Gy moogt, zoo dikwils als het u goet dunkt, dezen Autheur der dingen en der natuure, anders en anders noemen. Gy zult'er wel aen zeggen, wanneer gy hem den besten en grootsten Jupijn noemt, ook den Donderaer en Stanthouder: die (gelijk de* Historyschrijvers *hen laeten verluiden) geen Stanthouder of Bevestiger is, om dat hy, na't aenvaerden der Gelofte, het* Heirleger *der vluchtende Romeinen dede stant houden, maer om dat door zijne weldaedigheid alle dingen bestaen. Gy zult niet liegen, indien gy dezen zelven ook het Nootlot noemt. Want nadien het Nootlot niet anders is, dan een t' saemgevlochten vervolg*

van oorzaeken; zoo is hy de eerste oorzaeke aller oorzaeken, daer al d' andere van afhangen. Welke leste woorden zoo Godvruchtig gesprooken zijn, dat zelf de Lasteringe die niet en zou kunnen lasteren. En in dit deel is dien grooten Schrijver *Aristoteles*, aen zijnen Grooten Koning schrijvende, van de *Stoischen* niet afgeweeken: *Ik acht*, zegt hy, *dat de Nootdwang niet anders moet genoemt worden, dan God, even als een bestandige Natuure: en zoo ook het Nootlot, om dat het alles aen een hecht, en vry en zonder verhinderinge voortgaet.* In welke redenen indien'er al iet onvoorzichtigs in steekt, daer is evenwel geen Godloosheit in: en by rechtmaetige Uitleggers zijn zy niet verre van het waerachtig en ons Nootlot. En voorwaer, ik moet het *Stoische* volk dezen lof geven, dat'er geen Secte zoo yverig geweest is, om Gods Majesteit en Voorzienigheit vast te stellen; ja dat zy, meer dan andere, de menschen getrocken hebben tot de eeuwige en oneindige dingen. En indien zy in den loop dezer nootlottige baene eenigsins ge-

gestruikelt hebben, het is geweest uit eenen goeden en loffelijken yver, om de blinde menschen van die blinde Godinne afwendig te maeken; ik meen van de Fortuine of het Geval, wiens Godheid niet alleen, maer ook den naem desselven wel dapper van henliedē uitgestampt en verworpen is.

XIX. HOOFTSTUK.

Het vierde of 't Waerachtig Nootlot word uitgeleid. Van den naem zelfs in 't kort aengeroert. Het *word wat naeuwer bepaelt: en bewezen, dat het wat anders is, als de Voorzienigheid.*

MAer wy hebben al genoeg van 't Gevoelen of de verschillen der Ouden. Want waerom zou ik al te naeukeurig of spitsvinnig eenig licht zoeken uit de duisternisse der Heidenen, en (gelijk men zegt) *na de* Helle *te Kermis gaen?* Ik heb werks genoeg met het waerachtig Nootlot: 't welk ik nu voorstelle en verklaere. Dit nu, noeme ik niet EEN EEUWIG BESLUIT DER VOORZIENIGHEID,

DAT

DAT UIT DE DINGEN, DIE GEBEUREN, AL ZOO WEINIG KAN WEG GENOMEN WORDEN, ALS DE VOORZIENIGHEID ZELVE. En niemant moet my hier den naem bekibbelen: want daer is in de Latijnsche taele (ik derf het wel stoutelijk zeggen) geen naem, die deze zaeke zoo eigen is, als het woord *Fatum*, of Nootlot. Is het by d' Ouden misbruikt geweest? wy zullen 't wel gebruiken, en het woord, uit het gevangenhuis der *Stoischen* verlost zijnde, tot een beter licht brengen. Want *Fatum*, 't welk afkomt van *fando*; beteekent eigentlijk niet anders, dan den *last en het bevel Gods*. Maer dit is het zelve, dat wy hier zoeken. Want het Waerachtig Nootlot beelde ik uit, o met den doorluchtigen *Picus Mirandula* te zijn EEN VERVOLG EN ORDEN DER OORZAEKEN DIE AFHANGT VAN DEN GODDELIJKEN RAED. O met onze eigene woorden wat duisterder maer spitsvinniger: EEN ONVER

AN

NDERLYK BESLUIT DER OORZIENIGHEID, DAT N DE VERANDERLYKE INGEN ZIT, EN YDER ING OP ZYN ORDEN, LAETSE, EN TYD, VASTE-YK MEDE BRENGT. Ik zei-:, een Besluit der Voorzienigheid, om dat : de hedensdaegsche Godgeleerden (men oude my dit in het vry onderzoek der 'aerheid ten beste) niet heel en al toestem-ne, die dat Besluit met de Voorzienig-eid zelve, zoo in der daet als met den nae-ne vermengen. Ik weet, dat het een teil, ja reukeloos bestaen is, dat men dat ovenwezentlijk Wezen, en die Boven-emelsche *N*atuure (ik meene God) in :ekere woorden wil bevatten of sluiten, n met eenen al wat hem aengaet: even-rel, voor zoo veel het menschelijk ver-uft kan begrijpen, zoo blijve ik daer by, at eigentlijk de Voorzienigheid wat an-ers is, en ons *N*ootlot wat anders. Vant de Voorzienigheid begrijpe of be-nerke ik niet anders, dan dat *ZY IN*

GOD

GOD EEN KRACHT EN VER-MOGEN IS VAN ALLES TE ZIEN, TE WETEN, EN TE BESTIEREN. En ik zegge, een kracht, die algemeen, onverdeelt, in een gesloten,en, om met *Lucretius* te ſpreeken *uniter juncta*, eendrachtelijk te zamen ge-voegt is. Maer het Nootlot ſchijnt meer tot de dingen zelve te daelen; en in yege-lijk derzelver geſpeurt te worden: zulk dat het, zegge ik, onderſcheidelijk en by ſtucken en deelen, als een verſpreiding, en ontdoening is van die gemeene Voorzie-nigheid. Derhalve is de Voorzienigheid in God, en word hem alleen toegeſchre-ven: maer het Nootlot is in de dingen, en word aen dezelve toege-eigent. Dunkt dat ik hier met wargaren bezig ben,en,ge-lijk men zegt, *een hair in vieren klieve?* O neen, *Lipſi*,ik volge hier een taele,die men gewoonlijk by 't gemeene volk voert: en daer is niets, dat wy gereeder in den mon hebben, dan te zeggen: *Dat gebeurt m door mijn goed of quaed Nootlot:* en, *Zulk ee Nootlot is die Stad, of dat Koninkrijk onder*

worpen

werpen. Maer zoo zal niemant spreeken van de Voorzienigheid: niemant, zegge ik, zal, zonder Godloosheid of bespottinge, dezelve den dingen toeschrijven. Ik heb dan wel gezegt, als ik zegge, dat de Voorzienigheid in God is: en dat wel het *Nootlot* van God is, maer dat het in de dingen verstaen word. Ik voege noch daer by, dat de Voorzienigheid, schoon zy in der daet van het *Nootlot* niet en is afgezondert, evenwel iets is, dat uitnemender en hooger schijnt te zijn, dan het Nootlot: even gelijk wy in de hooge Schoolen gemeenlijk vast stellen, dat de Zonne het licht, de eeuwigheid den tijd, en het vernuft de reden te boven gaet. Maer om u niet lang op te houden met deze verdrietig geleerde, hoewel, noch niet plat gedisputeerde dingen: gy ziet hier uit, dat ik genoegsaeme reden hebbe dit onderscheid te stellen, en ook om den naem te behouden, tegen de jonge Godgeleerden aen. Want die oude en Heilige Vaders misgunnen of verbieden my niet, het Woord *Fatum* of Nootlot, in zijn gezonde en rechte beteekenis,

kenis, vrymoedelijk te gebruiken. Mae
om tot de verklaering van mijne Uitbeel
ding weder te keeren, ik heb gezegt, ee
Besluit dat in de dingen zit : om te too
nen, dat het Nootlot moet bemerkt wor
den in de dingen, daer het toe komt, e
niet in den genen, van wien het komt. Il
voegde daer by, *in de veranderlijke*, dae
mede te kennen gevende, dat het Nootlot
hoewel het zelf onveranderlijk is, de inwe
zende verandering en natuure uit de din
gen niet weg neemt : maer dat het zach
telijk, en zonder gewelt zijn werk doet, n
dat de teekenen en merken, van God i
yder ding gedrukt zijnde, vereischen
En zeeker, in de nootwendige oorzae
ken (ik verstae hier de tweede oorzaeke
by) werkt het nootwendig; in de natuur
lijke, natuurlijk; in de vrywillige, vrywil
lig; in de gebeurlijke, gebeurlijk. He
Nootlot brengt derhalve, ten opsicht
van de dingen, geen gewelt of dwang by
maer stiert en buigt yder ding zoodanig
gelijk het geschapen is te doen of te lijden
Evenwel, indien gy dit Nootlot wede
to

tot zynen oorsprong, dat is, tot de Voorzienigheid en tot God, trekt: zoo mag men vastelijk en onbeschroomdelijk verzeekeren, dat alles, wat door het Nootlot gebeurt, nootsakelijk gebeurt. Ten leste heb ik 'er by gevoegt van de *Orden*, *Plaetse* en *Tijd*, bevestigende het gene ik te voren stelde, te weten, dat de Voorzienigheid is in alle dingen by malkander genomen; maer het Nootlot by uitdeelinge, in de dingen elk byzonder. In de *Orden*, bemerke ik het vervolg en de verknoopinge der oorzaken, die door het Nootlot bepaelt worden: in de *Plaetse* en *Tijd*, die wonderlijke en onuitspreekelijke kracht, waer door al het gene, dat'er gebeurt, zoo wel aen zeekere bestecken van plaetsen, als aen oogenblicken der tijden, gehecht is. Is 't Nootlot, dat men *Tarquinius* uit zijn Rijk dryve? dat het geschiede: maer zijn overspel moet voorgaen. Hier ziet gy de *Orden*. Is 't Nootlot, dat *Julius Cæsar* vermoord worde? wel aen: maer het moet ook zijn op 't Raethuis, en voor het Beeld van *Pompe-*

jus.

jus. Hier ziet gy de plaetse. Is't Nootlot, dat *Domitianus* van de zynen gedoot worde? Zy zullen hem dooden; en dat juist op dezelve uure, te weten, de vijfde, daer hy hem te vergeefs voor wachtte. Hier ziet gy den tijd.

XX. HOOFTSTUK.

Ons Nootlot word onderscheiden, en afgezondert van het Stoische Nootlot met vier merkteekenen. Naeukeuriger bewezen, dat het aen den wil geen gewelt doet. Ook dat God geen Medewerker nooh oorzaeke van 't quaed is.

ZEgt my eens, ô Jongeling, kun gy deze dingen wel vatten? of zal men u noch een klaerder licht moeten aen steeken? Ik het hooft schuddende zeide, een klaerder *Langi*, een klaerder of anders laet gy my voor eeuwig in deze donkerheid steken. Want wat is dit toch voor een fijn webbe van onderscheidingen? Wat zijn dit voor vangachtige strikken van verschillen? Gelooft my; ik

vreesd

vreesde daer, dat ik in een laege gevallen was, en ontsette my over uwe zoo listig uitgevonde, en twijffelachtige woorden niet minder, dan of elk woord een vyand was geweest. *Langius* daer op met een lachje: Weest gy maer wel gemoed; hier is geen *Hannibal* ontrent, en gy zijt in geen laegen, maer in een bezetting gekomen. Ik zal u licht geven: geeft my slechts maer te kennen, waer het schort, en in wat gedeelte mijn redenen u duister zijn? In dat deel, *Langi*, zeide ik, daer gy van den dwang en de nootwendigheid handelt. Want ik en begrype niet volkomelijk, hoe men dit uw Nootlot van het *Stoische* zal onderscheiden; 't welk gy met woorden, en, om zoo te zeggen, met de voordeure wel buiten sluit, maer metter daet, en door d'achterdeure weder schijnt in te laeten. *Langius* hier op met een gereed antwoord: Dat zy verre, *Lipsi*, dat zy verre. Want ik en zou ook niet derven droomen van eenig Nootlot der *Stoischen* in te voeren, en die rimpelige en lang verrotte Schikgodinnen weder op te

graven: ik kome hier met een geſchikt en Godvruchtig Nootlot, 't welk ik met vier merkpaelen van dat geweldig Nootlot zal onderſcheiden. Zy lieden buigen God onder hun Nootlot, en *Jupiter* zelve by *Homerus* mogt zynen Zoon *Sarpedon*, hoe zeer hy daer om wenſchte, uit de boejen van 't Nootlot niet redden; maer wy ſtellen het Nootlot onder God, en willen dat men hem houden zal voor den allervryſten veroorzaeker, en werker van alle dingen, en den genen, die, wanneer het hem gevalt, die in een gevlochte hoopen en zwachtels van het Nootlot kan overſtappen, en in ſtucken ſcheuren. Hier nevens ſtellen zy een vervolg der natuurlijke oorzaeken, dat van eeuwigheid vloeit: maer wy ſtellen het vervolg der natuurlijke oorzaeken (want God heeft, om wonderen of mirakelen te doen, dikwils buiten, ja tegen de nature gewerkt) noch altijt, noch ook van eeuwigheid niet; nadien de tweede oorzaeken niet eeuwig zijn. Want 't is zeeker, dat zy met het begin der werelt haer be-

gin neemen. Ten derden, het ſchijnt dat zy de gebeurlijkheid en 't geval uit de dingen hebben weg genomen: wy brengen 'er dat weder in, en zoo dikwils als'er zoodanige tweede oorzaeken zijn, laten wy 't gebeurlijk en gevallig in de gebeurende dingen toe. Eindelijk, het ſcheen dat zy den wil kracht en gewelt aendeden: dit is verre van ons, die wel een Nootlot ſtellen maer echter het zelve met de vryheid van den wil vereenigen en over een brengen. Want in dezer voegen mijden wy den bedriegelijken wind van 't Geval en de Fortuine, om met dit ons ſchip niet te loopen tegen de klip der Nootwendigheid. Is'er een Nootlot? ja, maer dat is de eerſte oorzaek, die ja zoo weinig de tweede en middelſte oorzaeken weg neemt, dat zy niet dan (te weten na gewoonte, en gelijk als meeſtendeels) door dezelve haer werk doet. Maer onder de tweede oorzaeken is ook uwen wil: en wacht u wel van te gelooven, dat God die zou willen dwingen, of weg neemen. Dit is al de dooling in deze zaek, dit is die miſtige nevel; nie-

mant weet, dat hy moet willen't gene het Nootlot wil; en ik zegge, vrywillig moet willen. Want die God, die de dingen geſchapen heeft, gebruikt de dingen, zonder die te kreuken of te krenken. Gelijk den opperſten Hemel al d'onderſte Hemelronden met hem voert, zonder een yder zijn eige beweging te breeken of op te houden; alzoo trekt ook God alle menſchelijke zaeken door het geweld des Nootlots, maer zonder dat hy een yders byzondere kracht of beweginge weg neemt. Heeft hy gewilt dat de boomen en vruchten zouden waſſen? Zy waſſen zonder eenigen dwang, uit de natuur. Heeft hy gewilt, dat de menſchen zouden overleggen, en verkiezen? Zy overleggen, en verkiezen zonder eenig geweld, uit hunnen wil. En evenwel dit zelve, dat zy verkiezen zullen, heeft hy al van eeuwigheid gezien: maer hy heeft het gezien. niet gedwongen; hy heeft het geweten, niet geboden; hy heeft het voorzegt, maer niet voorgeſchreven. Wat ſtamelen hier onze Overmannen? Arme

onnoo-

onnoozele menschen! My dunkt niet dat 'er ergens een plaets is, die ons klaerder toelicht: maer dit dertel gemoed is telkens bezig met zich zelven te sarren en te krabben, dewijl het als met een zeeker schurft van twisten en krackeelen besmet is. Want hoe kan 't anders zijn, zeggen zy, of ik moet nootsakelijk zondigen, indien God voorzien heeft dat ik zal zondigen, en dat die voorzieninge niet faelen kan? O dwaes! wie loochent dat? gy zondigt nootsakelijk: maer voegt 'er by, door uwen wil. Te weten dit heeft hy voorzien, dat gy in zulker voegen zoud zondigen, als hy voorzien heeft: maer hy heeft voorzien, dat gy 't vrywillig zoud doen: zoo zondigt gy dan vrywillig nootsaeckelijk. Is dit nu niet klaer genoeg? Dan wenden zy weder voor: Maer God is in ons de veroorzaeker van alle bewe-ginge. In 't gemeen genomen is hy de veroorzaecker, ik sta dat toe: maer hy is geen toestemmer dan alleen van 't goede. Begeeft gy u tot de deugd? het geschied met zijn weten en hulpe. Stelt gy u tot

ondeugd? het is met zijn weten en toelaeting. En hy en heeft hier de minſte ſchuld niet. Ik berijde en dryve een kreupel en hinkend paerd: het drijven komt van my; maer het kreupel zijn komt van 't paerd. Ik ſla op een Luit van eenen valſchen klank, en die niet wel geſnaert is: maer dat zy niet wel en klinkt, zult gy immers bekennen dat by gebrek is van 't ſpeeltuig, en niet van my. Zelfdit Aertrijk voed alle Boomen en Kruiden met eenerhande vochtigheid: maer zommige brengen een goede en gezonde vrucht, en andere fenijn voort. Wat zult gy hier zeggen? dat dit van d' aerde komt of liever van den ingeboren aerd der boomen, die het goed voedſel in haer vergift veranderen? Zoo gaet het hier ook. Ja het is wel van God, dat gy bewogen word, maer het is van u, en in u, dat gy ten quaede bewogen word. Eindelijk, om van deze Vryheid te ſluiten: Het Nootlot is als de Voordanſſer, en leid het ſnoer in dezen dans der Wereld: maer in zulker voegen, dat het altijt eeniger maete aen ons ſtaet,

te willen of niet te willen. Doch niet verder: want het uitvoeren ſtaet niet in onze macht: om dat de menſch niets overig heeft dan zijnen wil, waer mede hy tegen God wederſpannig en ongehoorzaem kan wezen: maer niet het vermogen, waer mede hy zou kunnen. Ik mag wel in een Schip gaen wandelen, en op den overloop of langs de roeybanken heen en weêr loopen, maer deze kleine beweginge kan zoo veel niet doen, dat het Schip in zijnen vaert zou belet worden: Zoo mogen van gelijken in dit nootlottig Schip, waer mede wy al te zamen vaeren, onze willen draeven en gins en weêr loopen, maer zy zullen 't niet uit zijn ſtreek draeien, of tegenhouden. Die Opperſte wil zal altijd de maet ſlaen, en den toom houden, en als met eenen gemackelijken breidel dezen wagen drijven na de plaetſe, daer het hem goet dunkt.

XXI. HOOFTSTUK.

Besluit der verhandelinge van 't Nootlot; en daer by vermaent, dat dezelve gevaer lijk en met twijffelachtigheden vermeng is; en daerom niet naeukeurig daer in t gaen. Eindelijk, een ernstige vermaenin om moed te scheppen uit deze Nootwendig heid.

MAer hoe zeil ik zoo verre? 't Is tij de steven te wenden, en my te ber gen voor dezen gevaerlijken *Cha rybdis*, daer veele verstanden gesmoort zijn Hier zie ik de schipbreuke van *Cicero*, di liever de Voorzienigheid wilde weg nee men, dan eenigsins de Menschelijke vry heid besnoeien. En *aldus, daer hy de men schen wilde vry macken* (gelijk dit wel ge sproken is van den H. *Augustinus*) *heeft h dezelve Godloos gemaekt*. Onder d' onze is *Damascenus*, die van gelijken op dez golven dobbert: en de Voorzienigheid we uitstrekt tot alle andere dingen, mae dezelve weg neemt van het gene in onze

wil ſtaet. Laet ons dan, *Lipſi*, door het gevaer van henlieden gewaerſchuwt zijnde, liever onder Land blijven, en niet diep in deze zee ſteeken. *Euclides* gaf eertijts aen den genen, die hem laſtig viel met veel van wegen de Goden te vraegen, heel bequaemelijk tot antwoord: *Het ander weet ik niet; maer dit weet ik, dat zy de neuswijzen haeten.* Denkt mede zoo van het Nootlot, dat wel aengezien, maer niet ingezien; wel gelooft, maer niet gekent wil worden. Ik meen wel dat dit de woorden van *Bias* zijn: *Zegt van de Goden niet anders, dan dat zy zijn.* Ik zou dit beter op het Nootlot paſſen: waer van ik u vermaene, dat het u genoeg moet wezen, te weten dat het 'er is. En ſchoon gy al de reſt niet en weet, het word u tot geen zonde gereekent. Hier leit eigentlijk ons ampt in (want nu kome ik, uit deze kromme wegen, weder tot de oude en vlacke baene) dat wy gelooven dat de Nootſaekelijkheid aen de gemeene elenden vaſt is, en dat wy in die Nootſaekelijkheid eenigen trooſt moeten zoeken voor onzen rouwe.

rouwe. Wat baet het, dat gy naeukeu-
rig gaet onderzoeken, of de Wil in vry-
heid is? of zy gedwongen, of gelei
word? Arm mensch! Uwe Stad *Syra-
cuse* word ingenomen, en gy trekt linien
in het zand. Gy hebt boven 't hooft han
gen den oorlog, de dwinglandye, e
bloetstorting, en dood: welke plaege
zeeker van boven gezonden worden, zon
der dat 'er iets aen uwen keur staet. G
kuntse vreezen, en niet ontgaen; w
vlieden, maer niet ontloopen. Wapen
u hier tegen, en vat dezen nootlottige
pijl, die al deze weedommen niet e
steekt, maer van kant helpt: niet ve
mindert, maer weg neemt. De netele
branden u, indien gyze zachtelijk aen
tast; maer zy verdooven als gyze sterk i
de hand drukt: zoo is het mede met di
scherpicheid van uwen rouwe, die doo
zachte geneesmiddelen toeneemt, ma
met sterke en harde verdwijnt. Daer is nie
sterker dan de *Nootsaekelijkheid*, die m
eenen enkelen aenval deze laffe bende
overrompelt en weg jaegt. Want g
Smerte

smerte, wat wilt gy hebben? Hier is geen plaetse voor u, in het gene dat niet alleen kan, maer moet geschieden. Wat wilt gy ô Klachte? Gy kunt dit Hemelsche jok wel wat schudden, maer niet van u afwerpen.

Ay hoopt niet, dat gy 't Nootlot en de Wetten
Der Goden met uw' traenen zult verzetten.

Te willen het gene, daer de Nootsaekelijkheid ons toe dwingt, is het eenig middel om haer t' ontgaen. *Epictetus*, die treffelijke Man onder de Wijzen, zegt wel treffelijk: *Gy zult onverwinnelijk kunnen zijn, indien gy u in geenen strijd begeeft, daer het verwinnen niet in uwe macht staet.* Maer zoodanig is dit gevecht met de Nootsakelijkheid; en zoo wie dat onderneemt, die moet'er onder: ja, dat noch meer te verwonderen is, hy leit'er al toe, eer hy den strijd begonnen heeft.

XXII. HOOFTSTUK.

Dat de Laſhertigheid gemeenlijk eenige uitvlucht in 't Nootlot zoekt; maer die word weg genomen. Dat het Nootlot door tuſſchen komende oorzaeken werkt, en dat men derhalve die moet aenwenden. Hoe verre men 't Vaderland helpen moet, en hoe verre niet. Einde van 't eerſte Boek en Geſprek.

EN als *Langius* hier in 't ſpreeken zijnen adem een weinig ſchepte, zoo ben ik vieriger uitgeborſten, en in zijn reden gevallen: Indien deze wind wat langer in 't zeil blijft ſtaen, ik zie my dan wel haeſt in de Haven te loopen. Want nu derve ik God al volgen, nu derve ik my de Nootſakelijkheid onderwerpen: en my dunkt, dat ik met den Poëet *Euripides* zeggen kan:

De ſtrijd met God is voor den menſch te
zwaer.
Met Offers eere ik liever zijn' Altaer,

Dan

Dan dat ik dol en dwaes mijn hielen stoote
Op prickelen, en zoo mijn smert vergroote.

Evenwel is'er noch een golf van beroerde gedachten, die my drijvende houd; dien gy, *Langi*, moet slechten. Want zoo de gemeene Elenden uit het Nootlot ontstaen; en dat het zelve niet verwonnen of gemijd kan worden: wat hoeven wy dan wijders voor ons Vaderland te zorgen of te arbeiden? Waerom laeten wy dien grooten en ondwingbaeren Regeerder niet met alle dingen begaen, en zitten, gelijk men zegt, met de handen in malkander? Want gy stemt ook toe, dat alle hulpe en raed ydel en te vergeefs is, indien het Nootlot zich tegen ons aen kant? *Langius* antwoordde hier op met een glimlach: Wel Jongeling! het is uit moedwil of uit dertelheid, dat gy van de billijkheid en waerheid afgaet. Is dit het Nootlot gehoorzaemen, of is het daer mede schimpen en spotten? Ik zal, zegt gy, met de handen in malkander zitten. 't Is wel met u. Ik wil-

de nu, dat gy 't met de lippen dede. Want wie heeft u oit gezegt, dat het Nootlot enkel alleen werkt, en zonder een tusschenkomende en helpende oorzaeke? 't Is 't Nootlot, dat gy kinderen krijgt: maer in zulker voegen, dat gy eerst op den acker van uw huisvrouwe moet zaeien; dat gy van uwe ziekte zult opstaen, maer op voorwaerde, dat gy den Doktor en zijne middelen gebruikt. Zoo leid het hier ook. En indien 't het Nootlot is, dat het dobberend en zinkend Schip van uw Vaderland geborgt worde, het zal ook 't Nootlot wezen, dat men het de hand reike, en hulpe bewijze. Wilt gy in de haven geraeken, gy moet de hand aen de riemen slaen, en de zeilen uitzetten: maer niet ledig zitten wachten, dat de wind uit de lucht koome. In tegendeel, indien 't beschoren is dat uw Vaderland verloren ga, zoo zullen ook voorwaer door 't Nootlot die dingen gebeuren, waer door het, langs eenen menschelijken weg, ten bederve geraeke. Het graeuw zal met de Heeren, en met zich zelven, overhoop leggen; niemant zal ver-

ſtant hebben om te gehoorzaemen, niemant, om te gebieden. Veelen zullen wel Helden met den mond wezen, maer geen handen uit de mouw kunnen ſteeken. Eindelijk, onder de Hoofden zelve zal noch beleid, noch trouwe te vinden zijn. *Vellejus Paterculus* zegt wel de waerheid: *De Onvermijdelijke kracht des Nootlots vernielt de raetſlagen des genen, wiens geluk zy voorneemens is te veranderen.* En wijders: *Want zoo gaet het toe, dat God, als hy de Fortuine veranderen wil, gemeenlijk de raetſlagen te ſchande maekt; ja te wege brengt ('t welk het elendigſte is) dat het gene, 't welk gebeurt, ook met recht ſchijnt gebeurt te wezen.* Gy moet evenwel u zelven zoo daetlijk niet inbeelden, dat het met uw Vaderland al gedaen is. Want hoe weet gy dit? En waer uit blijkt het, of dit alleen maer een kleine ſchudding en beweging, of een ziekte totter doot is? Reikt derhalve de hand, en houd moed, zoo lang als'er, naer 't oude ſpreekwoord, in den zieken noch adem is. Maer indien nu door zeekere en klaere kenteekenen, de Nootlottige

veranderinge begint te blijken, zoo zal zeeker dit Vaersje dienen te gelden:

Trekt tegen God geen harnas aen.

En hier moet ik u het Exempel van *Solon* vrymoedelijk voorhouden. Als de Tyran *Pisistratus* de Stad van *Athenen* bemachtigt hadde, hy merkende dat al zijn arbeid voor de vryheid te vergeefs en verloren was, leidde zijnen schild en wapenen voor de poorte van 't Raedhuis neder, met deze woorden: *O mijn Vaderland! ik heb u met raed en daed bygestaen.* En zoo ging hy naer huis toe, om voort zijn ruste neemen. Doet van gelijken. Zwicht voor God, zwicht voor den tijd: en, indien gy een goed borger zijt, zoo spaert u zelven voor een zachter en beter Nootlot. De vryheid, die nu in zwijm leit, kan weder bekomen; en het Vaderland, dat vervallen is, met den aenstaenden tijd weder opstaen. Waerom word gy zoo licht moedeloos, of wanhopig? Uit dat paer Burgemeesteren in den slag by *Cannas*, houde ik *Varro*, die de vlucht nam, voor eenen kloekmoediger burger, dan *Paullus*, die verslagen wert. Ja

den

den Raed en 't volk van *Roomen* is ook niet anders van gevoelen geweeſt: die hem ook openbaerlijk bedankt hebben, om dat hy over 't Gemeene beſte niet wanhopig geworden was. Wijders, het zy dat uw Vaderland alleen maer waggelt, 't zy dat het valt, of vergaet, of voor eeuwig onder de voet raekt: zet gy geenen rouwe, maer wapent u met dien verheven moed van *Krates*, die, van *Alexander* gevraegt zijnde, *Of hy wilde dat men zijn Vaderlijke Stad Theben weder zou optimmeren?* tot antwoord gaf: *Wat hoeft dat? Mogelijk zou'er een anderen* Alexander *komen, die haer weder verdelgde.* Dit zijn mannelijke en wijze woorden.

Men moet geen ſmert, hoe groot, in 't harte draegen;
Want niemant wint met kinderachtig klaegen.

Gelijk *Achilles* te recht vermaent by *Homerus*. Want anderſins, gelijk *Kreon* (daer men in de Fabelen van leeſt) zijn dochter, in de vlammen ſtaende, met zijn omhelzen geen hulpe dede, maer zelf mede verbrand-

de: zoo mede, *Lipsi*, zoud gy eer uw eigen leven met schreien verkorten, dan met uwe traenen dit algemeene vyer van *Nederland* dempen.

Zoo als *Langius* deze woorden noch sprak, wiert de zaeldeure met een groot getier open gedaen, en daer quam een jongen recht op ons aenstappen, die gezonden was van den vermaerden Heere *Torrentius*, om ons aen te dienen dat de tafel gedekt stont om 't Avondmael te houden. *Langius* als uit zijnen slaep schietende, zeide: Wel hoe! heeft my deze praet zoo bedrogen? en is den dag zoo heimelijk doorgeslopen? En met eenen oprijzende, en my by de hand neemende, zeide hy, Laet ons gaen, *Lipsi*, tot mijn gewenschte maeltijd. Maer ik my daer tegen stellende, zeide, wat, laet ons liever noch zitten. Deze maeltijd is my de liefste van allen; die ik wel met recht het *Banquet der Goden* zou mogen noemen. Aen deze tafel ben ik altijt hongerig, en nimmer verzadigt. Maer *Langius* liet my evenwel niet los, en zeide, Wy moeten nu ons woord houden.

Mor-

Morgen, zoo 't u luſt, zullen wy d' offerhande aen de Godinne der Stantvaſtigheid voleinden.

JUSTUS LIPSIUS
van de
STANTVASTIGHEID.
HET TWEEDE BOEK.

I. HOOFTSTUK.

By wat gelegentheid het Geſprek weder begon. Wandelinge na den vermaekelijken Hof van Langius; *en den Lof deſſelven.*

DEn dag daer aen heeft *Langius* goed gevonden my naer zijne Hoven te geleiden. Hy had'er twee, waer aen hy zeeker geenen arbeid noch koſten ſpaerde, te weten, een op het gebergte tegen over zijn huis; en een, wat verder van de hand, op een leeger plaetſe, en ge-

gelegen op den kant van de Maeze,

Die met een' zachten loop de ſchoone Stad doorvloeit.

Als hy my derhalve 's morgens wel vroeg in mijn ſlaepkamer gepreſt hadde, zeide hy, Wel, *Lipſi*, willen wy wat gaen wandelen? of hebt gy liever te ruſten, en te zitten? Neen, *Langi*, zeide ik, het luſt my te wandelen, indien gy mede gaet. Maer wat weg zullen wy kiezen? Gevalt het u, zeide *Langius*, ik zal u naer mijnen Hof brengen, die aen de rivier leid. De weg en is niet verre; gy zult onderwijl de leden met gaen wat oeffenen, de Stad bezichtigen; en gy zult'er ook noch een aengenaem en verquickend luchje ſcheppen in deze zomerſche hitte. Ik ben te vreden, zeide ik, en met uw gezelſchap zou my geen weg verdrietig vallen, al duurde hy tot *Ooſt Indien* toe. En met dit woord eiſchten en naemen wy onze mantels, gingen daer na toe, en quamen'er in. En als ik, zelf in het inkomen mijn oogen, als met een wild of nieuſgierig aenſchouwen, in 't ronde wendde en keerde, zeide ik, uit groote ver-

won-

wonderinge van wegen de cierlijkheid en welgehaventheid der plaetſe, Wel, goeden Vader, wat is dit voor een aengenaemheid, ja glinſterende ſchoonheid? Gy hebt hier eenen Hemel, *Langi*, en geenen Hof, en die Sterrevyeren flonkeren voorwaer in den klaeren nacht niet helderder, als deze uwe bloemen, die zoo verſcheidelijk met haere kleuren blinken en blickeren. Spreekt men noch van *Adonis* of *Alcinous* Hoven? Zy zijn maer beuzelen en ydele droomen, by dezen te gelijken. En met eenen wat nader tredende, en zommige bloemen aen den neus en d' oogen brengende, zeide ik: Wat zal ik liever wenſchen? dat ik een oog worde met *Argus*, of een neus met *Katullus*? Zoodanig worden my beide die zinnen geſtreelt en gekittelt van deze wellustigheid. Weg, weg, alle gy reuken van *Arabien*, die my een walg zijt by dezen edelen, en waerachtig Hemelſchen geur. *Langius* my zoetelijk, en niet zonder lachen, de hand druckende, antwoordde, Al zachjes, *Lipſi*, niet hooger. Noch ik, noch mijn boerſche *Flora* maetigen ons zulk

eenen geestigen en steedschen lof niet aen. Maer ik weder: die evenwel, *Langi*, waerachtig is. Meent gy, dat ik u hier zoeke te vleien? Ik zegge dit in ernst, en zoo als het my op het hert leid. De *Elizeesche* velden verliezen al hunne aengenaemheid by deze uwe plantagie. Ziet toch eens, wat is hier een nettigheid over al? Wat is hier een order? Hoe gevoegelijk staet alles in zijn perken en op zijn beddekens? invoegen, dat'er geen Italiaensche vloeren netter noch zinnelijker kunnen geleid worden. En noch, wat is hier een overvloed van bloemen en kruiden? Wat eene zeldsaemheid en nieuwigheid? invoegen dat de Natuure in deze kleene plaetse schijnt besloten te hebben, al wat'er uitnemende in onze, of in de nieuwe Wereld gevonden word.

II.

II. HOOFTSTUK.

Lof der Hoven in 't algemeen. Dat het hovenieren oud, en van de Natuur is. Dat het Koningen en Groote Heeren gepleegt hebben. Eindelijk, het vermaek der Hoven voor oogen gestelt; en mijn niet onredelijken wensch en bede.

EN zeeker, *Langi*, deze uwe oeffeninge in 't hovenieren is eerlijk en lofwaerdig: tot welke oeffeninge (zoo ik meene) de vroomste en zedigste menschen van Natuure gedreven worden. 't Welk daer uit blijkt, om dat gy heel qualijk eenige andere geneugte zoud weten te noemen, waer toe al van outs de uitgelezenste onder de volkeren hen met zulk eene begeerte en eendrachtigheid begeven hebben. Doorloopt gy de Heilige Schriftuure? Gy zult zien, dat met het begin der Wereld de Hoven haer begin naemen: die van God zelve aen den eersten mensch tot een wooninge, en als tot eenen zetel des zaligen levens verleent zijn. Leest gy de

Heydensche boeken ? Ziet, de Spreuken en Fabelen melden u aldaer de Hoven van *Adonis*, van *Alcinous*, en *Tantalus*, en de boomgaerden van de *Hesperides* : en in de waere en zeekere Historien zullen u voorkomen de bosschaedjen, die met de hand van den Koning *Cyrus* geplant waren, en de Hoven van *Semiramis*, die in de lucht hingen, en *Masinißaes* nieuwe en vermaerde hovenieringe, tot verwonderinge van geheel *Afrika*. Maer hoe veele doorluchtige mannen zou ik u wel kunnen voor den dag haelen onder d' oude *Grieken* en *Romeinen*, die hen van alle zorgen ontslagen hebbende, niet anders dan hunne hoven bezorgden ? Onder de *Grieken* (om kort te gaen) hebt gy zeeker al de Philosophen en Wijzen, die het getier van de Rechtbanke, en 't gewoel der Steden verlaeten hebbende, hen in de Hoven, en achter de doorneheggen verschuilden. Maer onder de *Romeinen*, zie ik den Koning *Tarquinius*, ten tijde noch van 't oude *Romen*, stillekens in de Hoven keuyeren, en de bollen van de Mankop afsnijden : ik bemerke

merke hoe *Kato Censorius* met hovenieren bezig is, en hoe yverig hy daer van schrijft: hoe *Lukullus* daer in zijn ruste neemt, na dat hy *Asien* verwonnen heeft: hoe *Sulla*, het oppergebied afgelegt hebbende, hier gemackelijk oud word: en hoe de Keizer *Diokletiaen*, by de Stad *Salona*, zijn moeskruiden en saladen met geen purper en Scepterstaven zou willen wisselen. En dit gevoelen der treffelijke mannen is ook by het gemeene volk niet verworpen: want my is bekent, dat onder henlieden alle eenvoudige en oprechte harten in 't hovenieren vermaek schepten. Ja daer is zeeker een verborge kracht, en ons als aengeboren, zonder dat ik recht kan zeggen waerze van daen komt, waer door tot deze simpele en edele geneugte getrocken worden, niet alleen wy, die daer toe neigen, maer ook zelf die gestrenge en staetige gemoederen, die hun vreemt houden, en daer mede spotten. En gelijk niemant den Hemel en die eeuwige flonkerlichten kan aenzien zonder zeekere heimelijke ontzettinge en eerbiedigheid:

zoo kan men mede dezen rijkdom der aerde, en dit cieraed hier beneden, niet aenzien zonder een verborge kittelinge en vreugde te voelen. Onderzoekt eens uw eigen gemoed en herte: het zal u zeggen, dat het door dit gezichte vervrolijkt, ja verquikt word. Vraegt uwe oogen en zinnen: zy zullen belijden, dat zy nergens liever, dan in deze perken, en op deze beddekens hun ruſte neemen. Ey, ſtaet toch eens een weinig om deze bloemhoopen, en haeren aenwas. Ziet eens, hoe die uit een kelkje, deze uit een ſcheede, de derde uit een knopje komt kijken; ziet eens, hoe deze ſchielijk bezwijkt, en die weder begint uit te komen; eindelijk, ziet eens, hoe in een eenige ſoorte het cieraed, de vorm, en gedaente, op duizenderhande manieren gelijk en verſcheiden is. Wie zou zoo ſtuers van zinnen wezen, die op zulk een aengenaem gezichte niet bewogen en gedwee zou worden? Komt hier, gy naeukeurig ooge: blijft eens wat ſtaen op deze glanſſen en kleuren. Beziet eens dit natuurlijk purper, dit bloed,

bloed, dit yvoor, dit ſneeuw, deze vlamme, dit goud: en zoo veele kleuren, die by yder konſtrijk pinceel wel nagebootſt, maer niet gevolgt kunnen worden. Eindelijk, wat is hier een waeſſemende geur? Wat een doordringende geeſt? ja ik weet niet wat voor een Hemelſch luchje dat hier van boven is nedergedaelt? zulks dat onze Poëten niet heel verdoolt zijn geweeſt, als zy verzierden, dat veele bloemen uit het ſap en den bloede der onſterffelijke Goden gegroeit waren. O waerachtige fonteine van vreugde en loutere wellustigheid! O woonplaetſe der Liefde en der Bevalligheden! laet my hier onder uw lommer en ſchaduwe ruſten en leven: vergunt my, dat ik, verre van alle inlantſche beroerten, onder deze kruiden, onder deze bloemen der bekende en onbekende wereld, met een vrolijk en wacker ooge mag omwandelen: en dat ik, nu by deze, die uitgaet, nu by gene, die opkomt, mijn handen en gezicht brenge, en zoo, als in een wildweidend gezichte, hier al myne zorgen en zwaerigheden vergete.

III.

III. HOOFTSTUK.

Tegen zommige zinnelijke luiden gehandelt, die de Hoven misbruiken tot ydelheid en tijtquistinge. Wat het recht gebruik derzelver is. Dat zy voor wijzen en geleerden bequaem zijn: ja dat zelf de Wijsheid daer in gevoed en opgebracht is.

ALS ik deze woorden wat driftig, en met een ontsteeken wezen en stemme gezegt hadde, zoo zeide *Langius* tegen my met bedaertheid: Zeeker, *Lipsi*, gy bemint deze bloeiende en purpere Nymphe; maer ik vreeze dat uwe liefde uitspoorig is. Want gy prijst de Hoven; doch in zulker voegen, dat gy in dezelve u meest verwondert over ydele en uitwendige dingen, en de rechte en waere vreugde derzelver ter zijde stelt. Gy beziet alleen vyeriglijk de kleuren, en rust op de beddekens, en 't is u te doen om de bloemen van de bekende en onbekende werelt. Ey zegt my eens, waer toe dient dit? Is 't om dat ik weten zoude,

dat gy ook onder dat ſlag van menſchen zijt, die, onlangs opgeſtaen, hunne nieusgierigheid en tijd zoo qualijk beſteden? die dit beſte en eenvuldigſte der dingen tot een werktuig van twee gebreeken, de ydelheid en luyheid, gemaekt hebben. Want daer hebben zy hunne Hoven toe. Zy verzamelen om ſtrijd eenige uitheemſche kruiden en bloemen: en de gene, die zy bekomen hebben, bewaeren zy met meerder angſt en zorge, dan een moeder haer eigen kind doet. Dit zijnze, die brieven zenden tot in *Thracien*, *Grieken*, en *Indien*: en dat niet, dan om een kleen zaedken of bolleken te hebben. Dit zijnze, die nooder zien, dat'er een nieuwe bloem uitgaet, dan dat'er een van hunne oude vrienden ſterft. Spot yemand noch met den *Romein Hortenſius*, die over zynen Viſch rouw droeg? Zy lieden doen 't wel over een plante. En zoo 't nu gebeurt, dat yemand onder deze Trouwanten van *Flora* wat nieus en zeldſaems bekomen heeft, hoe pronkt hy daer mede! hoe word'er na geſtaen by die an-

dere

dere lief hebbers! hoe word hem dat misgunt! ja het treft hun zoo, dat zy droeviger naer huis toe gaen, dan eertijts by de *Romeinen Sulla* of *Marcellus*, toen zy zien mosten, dat zy van het Schoutschap versteeken waren. Wat zal ik hier van zeggen? dan dat het als een vrolijke uitsinnigheid is, en die van de kinderen niet ongelijk, die om haere popjes en heiligjes gram worden en tieren. Maer neemt ook eens acht op de naerstigheid, die zy in de Hoven gebruiken. Zy zitten, zy wandelen eens rontom, zy geeuwen, zy sluimeren; en anders niet. Invoegen dat zy den Hof niet tot een uitspanninge van hunnen ledigen tijd, maer tot een graf van hunne luyheid hebben. Vuilen aerd van menschen! en die ik met recht mag sluiten buiten de gewijde verborgentheden der Hoven; die ik weet dat aengestelt zijn tot zedig vermaek, en niet tot ydelheid; tot ruste, en niet tot vadsigheid. Zou ik zoo los en licht wezen, dat een zeldsaem kruideken, 't zy dat het bekomen of verloren word, my verblijden of
be-

bedroeven zoude? Neen zeeker. Ik ſchatte de dingen na haer waerdye; en ter zijde geſtelt hebbende dit aenlokſel van nieuwigheid, zoo weete ik, dat het maer cruiden en bloemen zijn, dat is, dingen, die haeſt vergaen en verdwijnen, van dewelke de Prins der *Griekſche* Poëten heel gevoegelijk zegt;

Hier wekt de Weſtewind de bloemen en het kruid,
En ginder blaeſt hy daer het leven weder uit.

Ik verachte derhalve (gelijk gy zien kunt) dit vermaek of deze fraeyigheid niet: maer dit verſchil is tuſſchen my, en deze laffe Hovenieren, dat ik duſdanige dingen zonder zorge vergadere, zonder zorge bezitte, zonder zorge verlieze. Ook en ben ik zoo vuil, ja zoo levenloos niet, dat ik my in deze ſchaduwen der Hoven verſteeken, en gelijk als begraven zoude. Ik weet ook mijn werk in deze ledigheid, en het gemoed vind hier iets te doen zonder eenige doening, en zonder eenigen arbeid te bearbeiden. *Ik ben nooit minder alleen,*

alleen, zeide eener, *dan als ik alleen ben; en noit minder ledig, dan als ik ledig ben.* Zeeker, een deftige Spreuke, en die ik wel zou derven zeggen, dat in deze Hoven geboren was. Ja zy zijn bereid voor den geeſt, en niet voor het lichaem: om den geeſt te verquiken, niet om het lichaem ledig te houden: en tot eenen heilzamen wijk, om van zorgen en beroerten wat vry te wezen. Verveelen u de menſchen? Hier zult gy by u zelven zijn. Heeft u de bezigheid deuzig gemaekt? hier zult gy weder bekomen; alwaer het gemoed dat voedſel van ruſte, en uit een zuiverder lucht even als de inblaezinge van een nieuw leven geniet. Derhalve, ziet gy de oude Wijzen? Zy hebben in de Hoven gewoont. Ziet gy de hedensdaegſche vernuften en geleerden? Zy ſcheppen hun vermaek in de Hoven: en in dezelve zijn volwrocht meeſt al die Goddelijke ſchriften, die wy met verwonderinge lezen, en die door geenen ouderdom of reex van tijden vergaen zullen. Wy hebben die bladerrijke Schoole voor zoo veele redeningen

gen over de Natuure, die belommerde Academie, voor zoo veele Zedeſchriften te danken: en uit de perken der Hoven zijn wijd en zijd heen gevloeit die Beekskens der wijsheid, daer wy uit drinken, en die met eenen vruchtbaeren overloop den aertbodem bevochtigt hebben. En zeeker, dit gemoed verheft zich meer tot hooge dingen, als het vry en vrank zijnen Hemel aenſchout, dan als het in de gevangeniſſen der huizen of Steden geſloten is. Gy Poëeten, maekt my hier een vaers, dat eeuwen verduuren kan. Gy taelkundigen, begeeft u hier tot overdenken en ſchrijven. Gy Philoſophen, diſputeert hier van de Ruſte des gemoeds, van de Stantvaſtigheid, van het Leven en de Doot. Ziet, *Lipſi*, wat het recht gebruik en oogmerk der Hoven is. Namentlijk, wat ſtilte te hebben, zich het gewoel wat t' onttrecken, te overdenken, te lezen, te ſchrijven: en dat echter altemael niet anders, dan of het by uitſpanninge, en al ſpeelende was. Gelijk de Schilders hunne oogen, die door 't lang en ſcherp zien ſchemerig geworden zijn,
met

met zommige fpiegels en groenigheden t baet komen : zoo herftellen wy hier vai gelijken onzen vermoeiden of fuffende geeft. Maer waer toe verberge ik u lange mijn inftellinge en gewoonte ? Ziet gy dat Prieelken, dat met groen loof beklee en verciert is ? Dit is mijn Studeerkamer dit is de Schoole en het Perk , daer ik my in wijsheid oeffene. Aldaer verzade ik mijn herte of met ernftig en aendachtig lezen of bezaeie dat met eenig zaed van goede gedachten. En gelijk men 't geweer in een Wapenhuis bergt , zoo berge ik mede daer uit in mijn gemoed de leffen , om, als het de nood vereifcht , dezelve daetlijk gereet te hebben tegen 't geweld , en de verandering der Fortuine. Zoo dikwils als ik mijnen voet daer binnen gezet hebbe , doe ik alle geringe en flaeffche zorgen buiten ftaen , en met de zinnen , zoo veel in mijn vermogen is , opgefpannen , verachte ik deze groote ydelheid der menfchelijke dingen , en alles , daer het gemeene volk zoo om woelt. Ja my dunkt, dat ik de menfchelijkheid aflegge , en met den vyerigen

wagen

wagen der Wijsheid naer boven renne. Meent gy, dat ik daer zit en denke wat de *Franſchen* of *Spanjaerden* in den zin hebben? Wie het Gebied over *Nederland* in handen heeft, of verlieſt? Of de groote *Turk* ons te water ofte lande dreigt? of ten leſte,

Waer op hy toeleid, die den Scepter zwaeit
in 't Noorden?

Geen ding minder. Ik ſluite d' uitwendige dingen als met een bolwerk buiten mijn herte, en blijve binnen my zelven: bevrijd van alle zorgen, uitgenomen van eene, te weten, dat ik dit gemoed, gebroken en getemt zijnde, onder de rechte Reden, en onder God koome te buigen, en wederom, al d'andere menſchelijke dingen onder 't gemoed. Op dat, zoo wanneer dien dag, die van dit leven een einde maekt, zal gekomen zijn, ik den zelven met bedaertheid en welgemoed mag verwelkomen, en uit dit leven ſcheiden, niet als uitgeworpen, maer als verzonden. Dit is, *Lipſi*, mijn tijdkortinge in de Hoven, dit zijn de vruchten, die ik (zoo lang als God my de zinnen ſpaert)

tegen

tegen al den schat van *Persien* of *Indien* niet gaerne verruylen zoude.

IV. HOOFTSTUK.

Vermaening tot de Wysheid. Dat men door haer tot de Stantvastigheid komt. Ook word de jonkheid ernstig geraden, om de bezette Oeffeningen der Philosophie, met de aengenaeme en lustige studien te vermengen.

L*Angius* schepte zijnen adem wat; en, om de waerheid te zeggen, ik stont verstelt over die leste zoo hooge en stantvastige reden. Die ik echter afbrak met deze woorden: ô hoe geluckig zijt gy, zoo wel in uwe uitspanninge, als bezigheid! en wat is dit schier een Engelsch leven op aerde! och of ik dit maer in eenigen deele kon navolgen; en slechts van verre langs uwe voetstappen kruipen. *Langius* hier op, als of hy my begraeude: Hoe navolgen? zegt eer van overtreffen: ja het staet aen u, niet alleen hier te volgen maer voor uit te treden. Want ik ben zel

ve niet veel, *Lipsi*, niet veel in dezen weg van de Stantvaſtigheid en Deugd gevordert: noch wy mogen 't niet haelen by de gene, die kloek en vroom zijn, maer mogelijk zijn wy die puur laffe en onnutte menſchen een weinig te boven geraekt. Doch gy, bereid u daer toe, wiens ingeboren verheven en wacker is, en ſlaet, op mijn geleide, dezen weg in, die regelrecht op de Kloekmoedigheid en Stantvaſtigheid aenloopt. De weg, daer ik van zegge, is de Wijsheid; en wilt u toch, dat bidde en raede ik u, zonder eenig uitſtel op haer gemackelijke en ſtille baene begeven. Hebt gy tot hier toe in de Taelen, en in die negen Zanggodinnen uw vermaek genomen? 't Is my lief. Want ik weet wel, dat het gemoed met deze aengenaeme en uitwendige geleertheid eerſt gehavent en bereid moet worden, en, gelijk *Auguſtinus* zegt, *niet eer bequaem is, om het Goddelijk zaed te ontfangen.* Maer dat behaegt my niet, zoo gy daer aen blijft hangen, en dat die geleertheid alleen het oogmerk in uwe Oeffeningen, en, gelijk men zegt, *de*

*eenige Pop is, waer mede gy ſpeelt. W*ant dit moeten alleen onze beginſelen, niet het werk; en wel de weg, maer niet het einde zijn. Indien gy ergens te gaſt waert, gy en zoud, zoo ik denke, niet alleen van het fruit of van de taerten proeven, maer ook eenigſins de maeg ſterken met vaſter en voedſamer ſpijze: waerom geſchied het zelve niet in dit algemeen Gaſtmael der Geleertheid? Waerom gebruikt gy dezen hertigen koſt der Philoſophie niet by dien Honig der Redenaeren en Poëten? *W*ant ik en wil niet, dat men die *W*etenſchappen de ſchop geve (op dat gy my ſtilzwijgens niet en laſtert) maer dat men de Philoſophie daer onder menge: en die waterkens, die uit haer zelve licht en laf zijn, met dezen ſtraffen wijn (om zoo te ſpreeken) wat ſnijde en tempere. Die Minnaers by den Poëet *Homerus* worden niet zonder reden beſpot, dat zy de ſchoone *Penelope* verlaeten hebbende, haere dienſtmaegden gingen omhelzen: ziet gy van gelijken wel toe, dat gy verſmaet hebbende de *W*ijsheid, die mee-

ſtreſſe

ftresse der dingen, u niet geheel aen haere Kamenieren verslingert. Dit klinkt heel wel, als men zegt: O wat een geleert man! maer dat noch beter, ô wat een wijs man! en dat noch allerbest, ô wat een vroom man! Laet ons na dezen drievoudigen lof staen, en, door zoo veel arbeid en moeite, niet alleen zoeken te Weten, maer daer nevens ook, Wijs te zijn, en te Doen.

Hoe nietig is de wetenheid,
Als haer de Wijsheid niet geleid!

zegt het oud en waerachtig vaersken. Hoe veele verschijnen'er hedensdaegs wel in deze onze Letterbaene, die niet alleen hun zelven, maer ook de geheele Geleertheid schande aendoen? zommigen, om dat zy een boos en Godloos leven leiden; en veelen, om dat zy ydel, lichtvaerdig, driftig, en zonder eenige bezette bezigheid zijn. Leeren zy de Taelen? ja, maer niet anders dan Taelen. Verstaen zy de *Griecksche* en *Latijnsche* Schrijvers? ja, maer alleen verstaen zy dezelve. En gelijk *Anacharsis* weleer aerdig zeide van de Borgers t' *Athenen*, dat

zy hun geld alleen maer gebruikten om mede te tellen: zoo mede dient deze menschen de wetenschap niet anders, dan om te weten. Ja zy passen op hun leven en bedrijven zoo weinig, dat ook, mijns bedunkens, het gemeene volk geen ongelijk heeft, schoon of het de Geleertheid verdacht houd, gelijk een Meestresse, waer by men ter schoole gaet, om boosheid te leeren. Evenwel indien men dezelve na behooren gebruikt, is zy een hulpmiddel tot de deugd. Voegt'er de Wijsheid maer by waer toe de Geleertheid ons vernuft moet bereiden; maer zy mag het niet ophouden of zich zelven toe-eigenen. Want gelijk eenige boomen geene vruchten draegen ten zy men haer by andere boomen, als by haere Mannekens, plante: zoo zullen ook deze uwe maegdekens onvruchtbaer blijven, ten zy men haer met de mannelijke sterkte der *W*ijsheid vereenige. *W*at verbetert gy *Tacitus*, indien uw leven onverbetert is? *W*at maekt gy verklaeringen over *Suetonius*, daer gy zelf in de duisternisse der doolingen steekt? *W*at zuivert gy *Plautus*
zoo

zoo naerstig van vlecken en smetten: daer gy lijd dat uw herte besmoddert en vuil is? Gaet eens over tot nutter bezigheden, en verziet u van een Geleertheid, die u niet alleen tot pracht, maer tot gebruik diene. Keert u tot de *Wijsheid*, om uwe zeden daer door te verbeteren, en uw gemoed, dat ontstelt en besmet is, te stillen en te zuiveren. Zy is de gene, die u de deugd inprenten, die u de Stantvastigheid in boezemen kan: zy is 't alleen, die u den Tempel van een rechtsinnig verstant zal open doen.

V. HOOFTSTUK.

Dat de Wijsheid niet met wenschen, maer met betrachten verkregen word. Wederkeer tot het Gesprek van de Stantvastigheid. Dat de Leerzucht in de Jonkheid een goed teeken is.

IK voelde dat mijn Gemoed met deze vermaening ontsteeken was, en zonder zulks te zwijgen, zeide ik: Mijn Vader, ik volge u vast met het herte, wanneer zal het metter daet wezen? wanneer zal die

dag komen, die my, van deze zorgen ont-slagen, op de rechte Heirbaene der *Wijsheid* zette? en die my langs dezelve tot de Stantvastigheid leide? *Langius* daer op, als of hy my bekeef: Hoe! wilt gy liever wenschen, dan de hand aen 't werk slaen? Dat is te slecht, en na de gewoonte van 't gemeene volk. *Wy* lezen in de Fabelen, hoe *Ceneus*, met wenschen, uit een vrouwe in eenen man verandert wert: maer u en en zal 't zoo met wenschen niet gebeuren, dat gy van dwaes, wijs, en van wankelbaer, stantvastig zult worden. Gy moet 'er uwen arbeid toe doen, en met *Pallas*, zoo men zegt, de handen aen 't webbe slaen. Onderzoekt, leest en leert. Ik daer op het woord nemende: Gy hebt gelijk, *Langi*; maer ey lieve, komt ons ook wat te hulpe, en knoopt dien draet eens weder van dat gesprek, 't welk gisteren zoo t' onpas, door het noodigen, bleef steeken. Keert weder, zegge ik, tot de Stantvastigheid; want gy moogt het Offer aen die Godinne niet ongedaen laeten, zonder u te bezondigen. *Langius* een weinig het hooft schuddende:

Zoud

Zoud gy my weder, zeide hy, aen dezen dans helpen? Ik mag dat niet doen, *Lipsi*, voor al niet in deze plaetse, die gy weten moet, dat mijne ruste, en niet mijne bezigheid, toegewijd is: Wy zullen die baene op een ander tijd eens ten einde loopen. Neen, liever nu, zeide ik. En wat plaets is'er toch, die voor dit wijs gesprek bequaemer zou wezen, dan die huizinge van uwe wijsheid? Ik zegge, dit Prieelken: 't welk ik zeeker voor eenen Tempel houde; en het Tafelken daer in, voor eenen Altaer: laet ons, daer aen zittende, deze Godinne haer behoorlijke Offerhande voldoen. Eindelijk, ik voorzegge my wat goets uit deze plaetse. *Langius* hier op: Wat is dat toch? Dit, zeide ik. Gelijk de genen, die in een Kruideniers of Apteekers winkel gezeten hebben, gewoonlijk in hunne kleederen den geur van de plaetse mede draegen: zoo is mede mijn hope, dat'er in mijn herte eenig licht van de wijsheid zal blijven zitten, om dat ik hier in haeren winkel gezeten hebbe. *Langius* antwoordde my al lachende: Ik vreeze dat zulk een losse

voorzegging van weinig nadruk zal wezen: evenwel, *Lipſi*, laet ons gaen. Want ik zegge 't u recht uit, ik voel my zelven van zulk een rechtſchape vyerigheid ook ontſteeken en opgewekt. En gelijk het de fonteinmeeſters voor een teeken houden, dat'er water in d'aerde verholen is, wanneer zy 's morgens daer uit eenigen waeſſem zien opklimmen: zoo zet ik van gelijken mijn hope op een overvloedige ſpringader van deugden, wanneer deze leerzucht in eenen Jongeling gezien en vernomen word. En onder deze woorden leidde hy my naer het Prieel, en ook daer in. Hy zette zich aen het Tafelken neder. Maer ik my eerſt na de jongers gekeert hebbende, riep, Hoor hier gy lieden, blijft daer ſtaen, houd wacht: en ſluit my die poorte vooral wel dicht toe. Verſtaet gy 't ook wel? Het geld uw leven, zoo hier eenig levendig menſch in komt. Ik wil niet, dat gy Man of Vrouwe, kat of hond, inlaet; ja zelf ook de goede Fortuine niet, indien zy komt aenkloppen. En met dit woord zette ik

my neder. Maer *Langius* wel hertelijk lachende, vraegde my: Hebt gy ergens den Scepter gevoert, dewijl u de geboden zoo vorſtelijk en ontſachelijk afgaen? Maer ik daer op: Wel degelijk heb ik reden om op mijn hoede te zijn, dewijl ik giſteren dat ongeluk hadde. Vaert gy nu voort, in Gods naeme.

VI. HOOFTSTUK.

Derde Argument of Bewijs voor de Stantvaſtigheid, 't welk uit de Nuttigheid getogen word. Dat de Nederlaegen goed zijn, 't zy dat gy op den Oorſprong of op 't Einde ziet. Want dat zy haeren oorſprong van God nemen; die eeuwig en onveranderlijk goed is; en derhalve geen oorzaeke van eenig quaed.

L*Angius* hem niet lang bedenkende, begon aldus: In het Geſprek, *Lipſi*, dat ik giſteren van de Stantvaſtigheid heb aengevangen, moet ik geen onſtantvaſtigheid toonen. Ik zal dezelve order houden, en binnen de paelen blijven, die ik

ik eens geſtelt hebbe. Mijn Leger was, gelijk gy weet, in vier Slagordens verdeelt, die voor de Stantvaſtigheid tegen de Smerte en Neêrſlachtigheid zouden ſtrijden: uit de welke ik de twee eerſte te weten, van de Voorzienigheid en Nootwendigheid, al te velde gebracht hebbe en ik hebbe genoeg bewezen, dat de gemeene zwaerigheden ons van boven, en van God komen: ja ook, datze nootſakelijk, en niet te ontloopen zijn. Ik zal dan nu toeruſten de derde Slagorden, die de Nuttigheid tot haeren Hooftman heeft en waer onder een troep is, die ik wel met recht den Hulptroep mag noemen. De Slagorden, indien gyze recht inziet, is dapper en argliſtig: die, ik en weet niet op wat wijze, de gemoederen bekruipt en inneemt, en als met een vleiend geweld dezelve, zonder hunnen ondank, bemachtigt. Want zy ſluipt meer in, dan datſe inbreekt: zy raed wel, maer dwingt niet: en wy laeten ons zoo licht van de Nuttigheid leiden, als van de Nootwendigheid ſleepen. Deze zette ik nu, *Lipſi*

te-

egen u, en uwe zwacke benden. Want deze gemeene Quaeden, die wy lijden, zijn nut; en met ons inwendig profijt en voordeel vermengt. Maer zijn het Quaeden? ja men moetse veel eer Goeden noemen, indien wy, dit dekſel van den Waen weg geſchoven zijnde, de oogen naer hunnen Oorſprong en Einde keeren. *W*ant hun oorſprong is van 't goede: en hun einde ſtrekt ten goede. En zeeker, ik heb giſteren genoeg gezegt en bewezen, dat deze Nederlaegen oorſpronkelijk van God zijn: dat is, niet alleen van het Opperſte Goed zelve, maer van den werker, het Hooft, en de Fonteine van alle Goeden. En dat 'er iet quaeds van denzelven zou afvloeien, is niet min onmogelijk, dan dat hy zelf quaed zy. Die kracht is niet dan weldaedig en heilzaem, en is zoo verre van yemand te beledigen, als van zelf beledigt te worden; ja het vorderlijk zijn, is haer eenige en opperſte macht. Derhalve hebben ook die oude duiſterlingen, als zy die opperſte Godheid met hun verſtant afmaelden, haer te recht genoemt

Jovis,

Jovis, welk woordeken van *juvando*, da is, *helpen*, afkomt. Meent gy, dat Go verbittert en toornig word, en deze plae gen, even als vyandige pijlen, op he menschelijk geslachte schiet? Gy zijt ve doolt. Gramschap, toornigheid, wraeke zijn naemen van de menschelijke Passie en zy hebben, uit zwakheid gebore zijnde, nergens plaetse, dan in de zwac ken. Maer die geest is eeuwiglijk in zyn goedertierenheid volherdig; en zelf di bitterheden, die hy ons op-of toezend zijn even als geneesmiddelen: wel smer telijk voor ons gevoelen, maer in de daet, en in d'uitkomste nut en heilzaem 't Is wel gezegt van *Plato*, dien Princ der Philosophen: *God en doet niets, da quaed is, ja is ook geen oorzaeke van eeni quaed.* En beter en krachtiger zegt on-zen *Wijzen* Romein: *Wat oorzaeke hebben de Goden om wel te doen? Hun natuure Hy dwaelt, zoo wie meent, dat zy wille of kunnen schaden. Zy kunnen geen ongelijk ontfangen, noch doen. d'Eerste dienst die men de Goden bewijzen moet, is, da*
me

nen geloove dat zy Goden zijn: daerna, dat men hun toeschrijve majesteit, en goedertierenheid, zonder dewelke geen majesteit is. Dat men weete, dat zy de gene zijn, die over de werelt heerschen, die alle dingen als hun eigen goed onderhouden, die hoeders zijn van het menschelijk geslachte, ja ook zorge draegen voor elk in 't byzonder. Deze geven, noch hebben geen quaed.

VII. HOOFTSTUK.

Dat ook het einde der Nederlaegen altijd ten goede gestiert word, schoon of zy meestendeel door schadelijke menschen, en om schade te doen, bewerkt worden. Maer dat het geweld der zelver menschen van God gebrooken en gemaetigt, en alles t' onzen beste gekeert word. Ook in 't voorby gaen gezegt, waerom God den dienst der boozen in dezelve gebruikt.

DE Nederlaegen of Elenden zijn derhalve goed door haeren Oorsprong: ook zegge ik, door haer Einde, om dat zy altijt ten goede, en tot zaligheid

ſtrecken. Ik weet wel, dat gy ſtilzwijger hier wat tegen hebt: en hoe? zult gy zeggen, Zien wy niet klaer, dat deze Oorlogen en Moorderyen enkel dienen, om t hinderen en ſchade te doen? Ik bekent, z dienen daer toe, indien gy op de menſche ziet: maer niet, indien gy op God ziet 't Welk op dat gy te beter en ten volle moogt vatten, zal ik eenig licht van Onderſcheidingen moeten in brengen. D Goddelijke Plaegen zijn tweevoudig: eenige zijn Enkele, en eenige Gemengde Enkele noeme ik de gene, DIE ENKEL VAN GOD ZYN, ZONDER DAT'ER EENIG MENSCH MET VERNUFT OF HANDEN IN WERKE: Gemengde, DIE WEL VAN GOD KOMEN, MAER DOOR MENSCHEN BEWERKT WORDEN. Van d'eerſte ſoorte zijn, Hongers Nood, Onvruchtbaerheid, Beving en Inſtorting der Aerde, Inbreuk van wateren, Ziekten, Sterfte. Van de tweede ſoorte, Dwinglandyen, Oorlogen, Verdruckingen, Moor-

de-

deryen. In d' Eerſte, is alles helder en klaer, om dat zy uit die allerzuiverſte fonteine geput zijn. Maer de Tweede, dat zy wat vuiligheid by haer hebben, wil ik niet ontkennen, nadien zy gevallen en geloopen zijn door deze onzuivere Goote der Paſſien. De menſch is'er tuſſchen gekomen: wat verwondert gy u, indien'er ook de ſtraffe en zonde tuſſchen komt? Verwondert u veel eer hier over, dat Gods goedertierenheid zoo voorzichtig is, dat zy zelf die ſtraffe tot onze zaligheid, en de zonde ten goede keert. Ziet gy dien Tyran wel, die moord en dreigementen blaeſt? die het beledigen voor welluſt reekent? die, als hy anderen maer bederven mag, zijn eigen leven verwenſchen zoude? Laet hem begaen. Hy zal zijn voorneemen niet uitwerken; en God zal hem, als met een verborge koorde, onwetende en tegen zijnen dank, naer zijn einde ſleepen. Gelijk een Pijl, zonder iets te voelen, tot het doelwit van zijnen Schutter geraekt: zoo komen'er ook die Godloozen toe. Namentlijk, dat Opperſte gewelt weet al het ge-

weld der menschen te dwingen, en in toon te houden: en stiert hunne uitspoorige gangen tot dezen heilzaemen Paelsteen. Gelijk'er in een Leger onder de soldaeten veelerhande genegentheden zijn, en deze door de plonderinge, gene door lof en eere, de derde door haet geprickelt word; en dat zy evenwel altezamen om de verwinning, en hunnen Prince ten strijde gaen: zoo mede, strijden al deze goede en quaede willen voor God, en geraeken, onder zoo veelerhande einden, evenwel tot dit (om zoo te spreeken) einde der einden. Maer waerom, zult gy zeggen, gebruikt God den dienst der boozen? Waerom zend hy zelf ons die goede Plaegen niet toe, of ten minsten door goede bedienaers? O mensch! gy vraegt al te naeukeurig: en ik weet het niet, of ik die verborgentheden ontdecken kan. Dit weet ik, dat hem de reden van zijn doen wel bekent is, al schijnt zy ons noch zoo duister te wezen. En evenwel, wat steekt hier in, dat vreemt of wonderlijk is? Ziet toch, als een Lantsheer tegen yemand, die strafbaer is, na de wetten
han-

handelt, laet hy 't doen door eenen Trouwant, of dienaer van 't Gerecht. De Vader in eẽ groot huisgezin kastijd somwijl zelf zijnen zoon, en somwijl beveelt hy dat werk eenen dienaer of tuchtmeester; waerom zou God ook zoo niet mogen doen? Waerom mag hy ons, als 't hem belieft, niet met zijn eige hand straffen; en, als 't hem anders belieft, door yemant anders? Want hier leid geen ongelijk of schult in. Is dien dienaer op u gebeten? Leid hy toe om u te beledigen? Daer leid niet aen. Ziet niet eens op hem, maer op het herte des genen, die hem bevel geeft. Want zeeker, uw Vader staet'er als uitvoerder ontrent: en hy zal u niet eenen slag meer laeten geven, dan hy belast heeft. Maer waerom is evenwel de zonde hier onder gemengt, en het fenijn der Passien aen deze Goddelijke pijlen gehecht? Gy roept my tot eenen rompeligen en steilen berg: evenwel zal ik'er tegen op klouteren. Op dat God zijn wijsheid en macht betoonen zoude, *heeft hy* 't (gelijk de H. *Augustinus* zegt) *voor beter geoordeelt, dat hy van quaede dingen goede*

 maekte,

maekte, dan dat hy niet quaets en gedoogde. Want wat is'er toch wijzer of beter, dan die gene, die goed uit het quaed trecken en, het gene tot ons verderf bedacht is, tot onze nuttigheid keeren kan? Gy prijst ook den Doktor, die met een heilzaeme werkinge de slange onder zijnen Triake vermengt: waerom zult gy 't in God berispen, indien hy, onder dezen drank der plaegen, eenige menschelijke misdaeden zonder uwe misdaet, vermengt? Want zeeker, hy verteert en vernietigt al dit bygevoegde vergif door een verborgen vyer van zijne Voorzienigheid. Eindelijk, hy doet dit strecken tot zijne macht en heerlijkheid, daer hy nootwendig alle dingen toe trekt. Want wat is'er, dat zijn vermogen meer kan uitdrucken, dan dat hy de vyanden, die tegen hem worstelen, niet alleen verwint, maer noch zoo verwint, dat hyze tot hem, en in zijn Leger overbrengt? op dat zy voor hem ten strijde gaen? op dat zy de wapenen draegen tot zijne verwinninge? 't Welk dagelijks gebeurt, als in de boozen Gods wil gedaen word, hoewel niet

van de boozen : dewijl hy de dingen, die de onvroomen tegen zijnen wil doen, zoo-danig weet te buigen, dat zy evenwel buiten zijnen wil niet geschieden. En wat kan'er grooter Mirakel geschieden *dan dat booze menschen* (gelijk *Boëthius* zegt) *door toedoen van booze menschen goed worden?* Ziet toch, gy *Cajus Cesar* komt hier een weinig, gaet henen, en trapt te gelijk twee gewijde naemen, Vaderland en Schoonzoon, met voeten. Deze uwe staetsucht zal, buiten uw weten, Gode ten dienst wezen: ja den Vaderlande, daer zy tegen gebruikt word, voordeelig zijn. Want zy zal de herstellinge en welstant van den Roomschen Staet wezen. Gy *Attila*, vliegt ons toe van d'uiterste grenzen des Aertbodems; gy bloedhond, en plonderaer, rooft, moord, blaekt, en brand, en recht verwoestingen aen. Deze wreetheid zal voor God strijden, en niet anders zijn, dan om de Christenen op te wecken, die in zonden of wellusten verzopen, of begraven leggen. Maer gy twee *Vespasiaenen?* Verovert de heilige Stad *Jeruzalem*, en verdelgt'se ten

gronde toe, tot wat einde toch ? Het is
lieden wel te doen om glorie, en de paele
des Rijks uit te zetten: maer gy zijt ver
doolt. In der daet zijt gylieden de Trou
wanten en bedienaers der Goddelijke wrae
ke over het Godlooze Geſlacht. Gaet he
nen: en gylieden, die te *Romen* mogelijk
de *Chriſtenen* om 't leven brengt, wreek
Chriſtus doot in *Judea.* Gy nu, die uit he
Ooſten of Weſten tot onzen Lantvoog
geſtelt zijt, wat is uw oogmerk met dezer
Oorlog en wreede wapenen ? Het beveſti-
gen, zoo gy meent, van 't gebied uwes
Konings, en 't vermogen van uwen Land-
aerd. Gy zijt ook het ſpoor bijſter, Want
gy zijt niet anders, dan de roede en geeſſel
der weelige *Nederlanders.* Wy hadden al te
zwak een maeg om ons geluk te verteeren,
ten waere wy door deze badſtove van *Nero*
geholpen wierden. En deze Exempelen
vinden wy in alle vorige tijden, alwaer God
door de godlooze begeerten van anderen
zijnen Goeden wil heeft geoeffent; en, door
de ongerechtigheid van anderen, zijn ge-
rechtige oordeelen heeft te voorſchijn ge-
bracht.

bracht. Wy moeten derhalve, *Lipsi*, ons over deze verborge kracht der *Wijsheid* verwonderen, maer die niet onderzoeken: en wy moeten weten, dat alle plaegen, ten aenzien van haer einde, goed zijn, schoon of dit blind verstand zulks niet en ziet, of door zijne traegheid zoo verre niet reiken kan. Want dikwils gebeurt het, dat de waerachtige einden der zelver voor ons verborgen zijn: waer toe zy evenwel, zonder dat wy 't weten, geraeken zullen; even gelijk zommige rivieren, die buiten ons gezicht, en onder d'aerde verholen zijnde, des niettemin den loop na haere zee toe vervolgen.

VIII. HOOFTSTUK.

Onderscheidelijker van de Einden zelve gehandelt. Dat zy driederley zijn: en welke die zijn, en wien zy raeken. Daerna wat breeder gesproken van de Oeffeninge, die de Vroomen op veelerhande wijze profijtelijk is, te weten, met versterken, beproeven, en voor te gaen.

MAer indien ik de zeilen uitspannen, en met mijn Schip in deze zee der Goddelijke dingen dieper vaeren mag, ik zal u mogelijk aengaende de Einden iets kunnen voortbrengen, dat duidelijker en klaerder is. Evenwel moet ik eerst zeggen met *Homerus:*

Zoo ik het doen kan, of indien het doenlijk is.

Want daer zijn'er onder dezelve, die my dunkt, dat zeeker genoeg begrepen en aengewezen kunnen worden: en daer zijn'er, die twijffelachtig, en als by schemeringe te zien zijn. Onder de zeekere Einden zijn deze drie: Van Oeffeninge, van Kastijdinge, en van Straffe. Want, indien gy'er wel op let, dit toezenden der plaegen dient meestentijd, of om de Vroomen te oeffenen; of om de Zondaeren te kastijden; of om de Godloozen te straffen; en dit alles tot onzen beste. En om dit te verklaeren, en een weinig op het eerste Einde te blijven staen: wy zien dagelijks, dat ja de vroomste menschen, of in 't byzonder, met plaegen gedrukt worden, of

dat zy, te gelijk met de boozen, te lijden hebben. Wy zien het, en zijn'er over verwondert, om dat wy d'oorzaeke niet wel en weten, noch op het einde geen acht nemen. De oorzaeke is de liefde Gods over ons en niet zijnen haet: het einde, niet ons nadeel, maer voordeel. Want die Oeffeninge geeft baet op veelerhande wijze: Zy Bevestigt, Beproeft, en Licht voor uit. Zy Bevestigt, om dat zy even gelijk een School is, waer in God de zijnen in sterkheid en deugden oeffent. *W*y zien hoe de *W*orstelaers met veel ongemaks geoeffent worden, op dat zy mogen verwinnen: denkt, dat het even zoo met ons is, in deze worstelbaene der plaegen. *W*ant God is onze gestrenge Oeffenaer en Tuchtmeester: en hy eischt van ons gedult en arbeid, niet alleen tot zweetens, maer tot bloedens toe. Meent gy, dat hy de zijnen zachtelijk handelt? dat hy hun met overdaet of wellusten koestert? Neen toch niet. De Moeders zijn de gene, die gewoonlijk de kinderen met zoete malligheden bederven, en laf maeken: maer de Vaders, dieze met straffigheden behouden.

God is onze Vader: en daerom bemint hy ons waerachtig en gestreng. *W*ilt gy een Schipper zijn; gy moet door 't onweder geleert worden. *W*ilt gy een soldaet zijn; gy moet door het gevaer leeren. En wilt gy recht een man zijn; waerom schroomt gy voor de bezoekingen? want daer is tot de sterkheid geen andere weg. Ziet gy die loome en bleecke lichaemen wel, die zelden van de Zonne beschenen, van den wind bewaeit, of door een dichte motregen bedaut worden? zoodanig zijn de gemoederen van die weeke en altijt geluckige menschen, die met het minste luchje van tegenspoet zullen bezwijken, en in zwijm vallen. Zoo versterken ons dan de plaegen; en gelijk de boomen, die van den wind gefoolt worden, dieper in d'aerde wortelen: zoo mede nemen de vroomen in de deugd toe, als zy somwijle van den wind der tegenspoeden gedrukt worden. Maer de Plaegen zijn ook tot Beproevinge. *W*ant hoe kan yemant anderfins van zijne sterkheid of vorderinge bewust wezen? Laet een Schipper altijd voor de wind

heb-

hebben: hy zal zijne kunſt nergens te werke ſtellen. Laet alles den menſch toevallen en gelucken : hy zal zijne deugd nergens doen blijken. Want de bezoekinge is zijn eenige en onbedriegelijke toetsſteen. *Demetrius* zegt treffelijck : *My dunkt dat'er niets ongeluckiger is, dan de gene, die noit eenigen tegenſpoet gehad heeft.* En wel te recht. Want onze Veltheer verſchoont de zulke niet, maer hy miſtroutſe; hy geeft hun niets toe, maer hy verwerpt en verſmaetſe. Ik zegge, hy monſtert hen onder al zijne benden uit, als loome en weerlooze ſoldaeten. Ten leſten, de plagen Lichten voor uit. Want de Sterkheid en 't gedult der vroomen in ongeval, is als een zeeker licht voor deze duiſtere wereld. Zy roepen met hun voorbeelt anderen tot dezelve deugden, en zetten hun als eenen merkpael, om na te gaen. *Bias* verloor zijn goed en Vaderland : maer noch heden ten dage roept hy de menſchē toe, *dat zy al hun goed by hun moeten draegen. Marcus Regulus* is deerlijk onder de tormenten omgekomen : maer het doorluchtig Voorbeeld van zijne

getrouheid is noch in 't leven. *Papinianus* word van den Tyran gedoot: maer die ongeruste bijl, waer mede hy omquam, drukt ons een rustigheid in, om voor de Gerechtigheid het leven te laeten. Eindelijk, daer zijn zoo veele vroome burgers door kracht en gewelt verdreven of verslagen: maer uit die bloedige beeken drinken wy dagelijks de Standvastigheid en de deugd. Welke deugden nochtans altezamen, indien het die fackel der Plaegen niet en dede, zouden in 't duister schuilen. *W*ant gelijk de Speceryen haeren geur wijd en zijd uitspreien, indienze gewreven of gestooten worden: zoo word de deugd ook wijd en zijd vermaert, indien zy geperst en gedrukt word.

IX. HOOFTSTUK.

Van de Kastijdinge, te weten, het tweede Einde. Ook bewezen dat zy tweevoudig tot onze nuttigheid dient.

NU is het tweede einde van 't Kastijden. En ik zegge dat 'er niets tot onze behoudenisse zachter of beter ge-

gevonden is. Want het baet, en bewaert ons tweevoudig: het zy in ſtede van eenen geeſſel, als wy gezondigt hebben; of in ſtede van eenen toom, op dat wy niet en komen te zondigen. En zeeker, in ſtede van eenen geeſſel. Want het is de vaderlijke hand, die dikwils de genen ſlaet, die geſtruickelt hebben: maer 't is de hand des beuls, die ſpade, en maer eens ſtraft. Gelijk men het vyer of water gebruikt om ſmetten en vuiligheden weg te neemen: zoo ſtrecken ook die plaegen, om ons van zonden te zuiveren. En 't is wel redelijk, *Lipſi*, dat wy nu een geeſſeling krijgen. Want wy *Nederlanders* zijn al overlang vervallen, en hebben ons, door weelde en rijkdom verdorven, op den ſlibberigen weg der ondeugden begeven. Maer die God vermaent en roept ons goedertierlijk te rugge, ons eenige wonden ſlaende, op dat wy daer door gewaerſchuwt zijnde, tot ons zelven, ja tot hem zouden wederkeeren. Hy ontbloot ons van onze goederen; om dat wy die tot overdaet gebruikt hebben. Van onze

vry-

vryheid; om dat wy die tot ongeregeltheid misbruikt hebben. En hy bezigt deze zachte roede van ongevallen, als tot eenen zoen en zuiveringe van onze misdaden. Zeeker een zachte roede. Want hoe gering is deze voldoeninge? Men zegt, als de Perſianen iemand van ſtaet en aenzien zullen ſtraffen, dat zy hem zyne kleederen en zynen Tulbant ontneemen, en dezelve opgehangen zijnde geeſſelen, als of het de man zelfs waere: Onze Vader doet van gelijken, die in al de kaſtijdinge ons niet en raekt, maer ons lichaem, onze ackers, onze rijkdommen, en alle uitwendige dingen. Maer de Kaſtijdinge is ook een Toom, dien hy ons tijdig in den mond werpt, wanneer hy ziet, dat wy gereet zijn om te zondigen. Gelijk de Doktoren u ſomwijle voorzichtelijk het bloed aftappen, niet om dat gy ziek zijt, maer om niet ziek te worden: zoo mede beneemt ons God, door deze plaegen, eenige dingen, die anders dienen zouden tot ſtoffe en voedſel voor onze zonden. Want hy, die een yders natuure geſcha-

pen heeft, weet best hoe zy gestelt is: en hy oordeelt van de ziekte niet uit de Pols of uit de verwe, maer uit het herte, en 't binnenste ingewand. Ziet hy de geesten der Tuskaenen te driftig en oploopende? Hy betoomtse met eenen Prince. Vind hy de Zwitsers bezadigt en zachtmoedig? Hy vergunt hun de vryheid. Merkt hy dat de Venetianen middelmaetig van aerd zijn? Hy geeft hun een middelmaetig gebied. En die zelve dingen zal hy mogelijk te zyner tijd veranderen, als zy zelve hun komen te veranderen. En echter zoo klaegen wy. En waerom, zeggenze, worden wy langer met den oorlog geplaegt, dan andere? Of waerom zijn wy in harder slavernye? O dwaes, en die nu wel te degen ziek zijt, zijt gy wijzer dan God? Zegt my eens, waerom zal een Doktor dezen meer Alssem, of Nieskruid ingeven, dan genen? Namentlijk, om dat het zijn ziekte of natuure vereischt. Denkt ook het zelve van u. Hy ziet misschien dat dit volk wat wilder en woester is, en dat het derhalve met slagen getemt

temt moet worden: en dat ander volk wat zachtmoediger, en dat het tot kennisse gebracht kan worden, al heeft het maer de schaduw van de roede gezien. Maer zoo en dunkt het u niet. Wonder veel is aen uw dunken gelegen! De Ouders zeeker, zullen hun kind geen mes of priem in de hand laeten, hoe zeer het daer ook om tiert; want zy voorzien, dat het zich bezeeren zoude; waerom zou God ons begaen laeten tot ons eigen bederf, die te recht kinderen zijn, en geen begrip hebben om heilzaeme dingen te eischen, of schadelijke te verwerpen? Evenwel, tiert zoo gy wilt, en zoo veel als gy wilt. Gy zult des niettemin dien kelk van droefheid drinken, die u niet zonder reden zoo vol van dien Hemelschen Doktor geschonken word.

X. HOOFTSTUK.

Eindelijk, dat de Straffe goed en heilzaem is, ten opzichte van God, van de menschen, en van den genen, die gestraft word.

Maer

MAer de Straffe behoort de quaeden toe, ik beken 't: evenwel is zy niet quaed. Want voor eerst is zy goed, indien gy op God ziet: wiens eeuwige en onveranderlijke wet der gerechtigheid het verbeteren of weg neemen van de zonden der menschen vereischt. Nu het gene dat gezuivert kan worden, verbetert de Kastijdinge: en dat niet en kan, word weg genomen door de straffe. Ten anderen is zy goed, indien gy op de menschen ziet, onder dewelke deze maetschappye niet staen of duuren kan, indien geweldige en boosaerdige luiden alles doen mogen zonder straffe te vreezen. En even gelijk, tot een yders veiligheid in 't byzonder, de straffe gepleegt moet worden over eenen byzonderen dief of moordenaer: zoo wort 'er ook tot d'algemeene ruste eenige voornaeme en gemeene straffe vereischt. 't Is noodig, dat somwijle die straffen over de dwingelanden en struikroovers des Aertbodems geschieden, op dat 'er voorbeelden zijn, die vermaenen

Dat Gods gerechtigheid met wackere oogen ziet

Al wat'er omgaet in het wereltlijk gebied.

En die aen andere Koningen en volkeren roepen mogen

Leert gerechtigheid betrachten,
En de Godheid *niet verachten.*

Ten derden is zy goed, indien gy ziet zelf op de genen, die gestraft worden. Ja zy is goet voor henlieden. *W*ant dit is eigentlijk geen grimmigheid of wraeke; en noit is die goedertiere Godheid

Geneigt om harde straf uit toornigheid te plegen;

gelijk godvruchtig by den ongodvruchti-Poëet gezegt word: maer het is niet meer, dan een verhindering en wederhoudinge van boosheid: en, om duidelijk te spreeken, een schultlijding, en geen wraeke. Gelijk de vroomen dikwils door de doot goedertierlijk weg gehaelt worden, eer zy in zonde vallen: zoo mede worden zulke boozen, waer aen geen zalve te strijken is, weg gehaelt in de zonde: die zy zoodanig beminnen, dat zy niet dan met snijden daer af te krijgen zijn. Zoo steuit God,

God dan dien onbesuisden loop, en neemt de zondaeren, en de genen, die gereet zijn te zondigen, genadelijk weg. Eindelijck, alle straffe is goed, ten aenzien van de gerechtigheid: gelijk ook de straffeloosheid quaed is, die te wege brengt dat zy langer zondig, dat is, ellendig, leven. Het is een snedig zeggen van Boëthius: *Dat de boozen, die gestraft worden, geluckiger zijn, dan of zy in de straffe der gerechtigheit niet en vielen.* En hy stelt 'er de reden by, om dat zy eenig goed bekomen hebben, (namelijk de straffe) welk goed zy onder den overigen hoop van hunne misdaden ontbeerden.

XI. HOOFTSTUK.

Van het vierde Einde, 't welk voor den mensch twijffelachtig is. Dat het of tot Onderhoudinge en bewaeringe van 't Heelal, of tot de Ordeninge desselven dient. Deze elk in 't byzonder wat breeder uitgeleid.

DEze drie Einden, *Lipsi*, zijn zeeker en klaer: en ik ben 'er met eenen vasten

vaſten voet door getreden. Nu is het vier de noch overig, daer ik met waggelend treden door moet. Want dat is te onbe kent en te verre, om door het menſche lijk vernuft met vaſte treden begaen t worden. Ik zie het alleen maer door eener nevel: en ik mag'er wat van denken, maer niet weten; daer wat om heen zwieren, maer niet aen komen. Het Einde, daer ik van ſpreeke, is gemeen, en het raekt de Onderhoudinge of de Ordeninge van het Heelal. En zeeker, zoo veel vermoede ik van wegen de Onderhoudinge, dat die God, die al deze dingen wijſſelijk geſchapen en geſchikt heeft; dezelve in zulker voegen geſchapen heeft, dat hy yder ding byzonder met zeeker getal, wasdom, en gewichte bepaelde. Noch eenige ſoorte mag deze maet te buiten gaen; want indien zulks gebeurde, geraekte alles aen 't ſchocken, of aen 't vallen. Zoo hebben die groote lichaemen, de Hemel, de Zee, en d'Aerde haere bepaelingen: zoo hebben ook alle geſlachten der dieren hun beſchreven getal: ja ook de menſchen,

chen, de Steden, en Koninkrijken. Willen zy over die paelen ſtappen? 't Is dan van noode, dat zy door eenen wervelwind en onweder van plaegen vermaelt worden. Want anderſins zouden zy dit overſchoone werk van 't Heelal tot hinder en nadeel ſtrecken. Maer zy willen al dikwils over de paelen, voornaemelijk die ſchepſelen, die de wet ontfangen hebben van te teelen en voort te zetten. Ziet eens op de menſchen. Wie zal 't ontkennen, dat wy door de natuure dichter en in meerder getal geboren worden, dan wy door dezelve om 't leven komen? invoegen dat niet meer als twee menſchen, uit hunne verzamelinge, hondert koppen binnen korte jaeren voortbrengen, en dat 'er geen tien of twintig van komen te ſterven. Let eens op het vee. Het zou aengroeien tot een oneindig getal, indien'er niet jaerlijks by de veehoeders ettelijke kudden tot de vleeſchbanke geſchikt en gekozen wierden. Merkt eens op de vogelen en viſſchen: zy zouden eerlang de lucht en wateren vervullen, indien niet

een zeekere oneenigheid, en even als een oorlog, onder hen waere, en dat zy ook van de menschen niet gevangen wierden. Slaet het oog eens op Steden of Sterkten. Yder eeuw is bezig met stichten en bouwen: en indien 'er nu en dan geen brand ontstont, of instortinge van huizen en gebouwen, onze, en de nieuwe wereld zou schier niet ruim genoeg wezen om di t'omvatten. En in diergelijke gedachten moogt gy deze natuure der dingen door wandelen. Wat wonder is het dan, a slaet dien opperstten Vader somwijl zijn zeissen in dezen zoo groeizamen acker en al maeit hy ettelijke overtollige dui zenden door sterfte of oorlog weg? En ten waere hy 't niet en dede, waer zou men voortaen een land vinden, om ons t bergen? wat aertrijk zou ons kunnen voeden? Dat 'er dan met recht iets in d deelen verloren gae, op dat die somm der sommen oneindig zy. Want even ge lijk by de Regeerders van 't gemeene best het welvaeren des volks de opperste wet is Zoo mede is by God de welstant der we

reld. Maer van wegen de Ordeninge is mijn vermoeden tweevoudig. Voor eerſt, om dat ik in dit ruim gevaert geen cieraet verneeme, zonder veranderlijkheid en ordentelijke wiſſelinge der dingen. Ik belijde dat die Zonne wel overſchoon is: maer echter is zy aengenaemer, als'er een mottige nacht by komt, en als zy met den mantel van onze zwarte moeder behangen word. Ik houde den Zomer voor heel aengenaem; maer dat heb ik den winter en 't blanke ſneeuw, en die marbere yskegelen te danken. *W*elke indien gy weg neemt, zoo word ons in der daet het innerlijk gevoelen en genoegen, zoo van het licht als van de warmte, benomen. Zelf in dit ons land en kan my geen eenerhande gezicht vermaeken. Maer het luſt my te zien platte velden en heuvels, valeyen en gebergten, boulanden en woeſte heyen, beemden en boſſchaedjen: en de evengelijkheid is altijd met afkeer en verzading verzelſchapt. En waerom zou my (om zoo te ſpreeken) in dit tooneel des levens altijt eenerhande

kleeding en wezen behaegen? ja het zou my niet aenſtaen. Maer, na mijn gevoelen, moeten'er ſomwijl eenige ſtilten en kalmten wezen, en dezelve, kort daer aen, door eenige oorlogsbuyen en onweders van woedende Tyrannen geſtoort worden. *W*ie zou toch wenſchen willen, dat dezen omvang der werelt even gelijk een doode zee, zonder wind, zonder beweginge, was? Maer ik word ook noch een andere Ordeninge gewaer, die met meer ernſt, en met inwendiger voordeel vermengt is. De Hiſtorien toonen my, dat'er in 't gemeen, na deze onweders van Plaegen, beter en gematigder dingen volgen. De oorlogen zullen eenig volk plaegen en afmatten: maer zy zullen het onderwijl ſcherpen, en meeſtentijd hen veelerhande oeffeningen des verſtants, en wetenſchappen toebrengen. *W*eleer hebben de Romeinen den Aertbodem een ſtreng juk op den hals geleid: maer een juk, dat tot een heilzaem einde was, en de wilde woeſtheid uit de gemoederen gebannen heeft, even gelijk de Zonne de duiſterniſſe

van d'oogen drijft. *W*at zouden wy *Nederlanders* of *Duitſchen* nu wezen, indien het Licht van die groote Heerſchappye ons niet beſchenen hadde? *W*y zouden wreed en vervaerlijk zijn, ons vermaek ſcheppen in anderen, en ons eigen volk te vermoorden, en God en de menſchen verachten. En zoo zal het mede, gelijk ik denke, met deze nieuwe wereld gaen, die door de Spanjaerden met zeekere heilzaeme wreetheid is uitgeput, en wel haeſt door henlieden herſtelt en opgeciert zal worden. En gelijk de genen, die groote plantagien hebben, eenige boomen verplanten, eenige enten, en eenige uitroeien: en dit alles met kenniſſe, en ten goede, en tot voordeel bewerken: zoo doet God van gelijken op dezen ruimen Acker der *W*erelt. *W*ant hy is een welervaeren Bouwheer. En hier breekt hy af eenige laſtige taxkens van huisgezinnen; ginder plukt en ſtroopt hy ettelijke bladeren van menſchen. Dit komt den ſtam te baet: maer die taxkens vallen neder, en met deze bladeren gaet de wind ſpelen. Dezelve ziet ginder eenig

volk als uitgedroogt , en niet meer bequaem om deugden te baeren: hy roeit het uit. Daer ziet hy een ander slag vol onkruid en onvruchtbaer : hy verplant het Ook mengt hy'er eenige onder malkander , even gelijk het met de entinge der boomen toegaet. Gy *Italianen*, die , met den val der Heerschappye , ontsenuwt en machteloos geworden zijt, wat beslaet gylieden het beste deel des Aertbodems ? Maekt ruimte , en laet die harde en sterke *Lombarders* dezen Acker geluckiger ploegen. Gy booze en dertele *Grieken* , gaet te niet. En dat de ruwe *Scythen* hun op dezen bodem uitspreyen, en verzacht worden. En ook , op dat de volkeren onder een vermengt worden , gy *Franken* , slaet u in *Walschland* neder, gy *Saxen*, in *Engeland* gy *Noormannen* , neemt *Nederland* en d' omleggende gewesten in. Welke dingen altezamen, en noch meer, *Lipsi*, by den Leesgierigen in de Historien en geschiedenissen der dingen te vinden zijn. Laet ons dan moed scheppen, en zeeker houden, dat de schade, die ons in 't byzonder aen-

ge-

gedaen word, in eenigen deele de geheele Werelt ten voordeel dient. Den ondergang van dit volk of rijke, zal de opkomste van 't ander zijn: de val van deze Stad, de opbouwinge van een Nieuwe: en hier is niets, dat eigentlijk vergaet, maer wel, dat verandert. Zouden wy *Nederlanders* alleen de troetelkinderen en liefste by God zijn? zouden wy alleen geduurig in voorspoet zijn, en gemackelijk van de Fortuine gebaekert worden? Onbescheide menschen! ja daer zijn by dien grooten Vader noch meer kinderen, dies moet gy toelaeten, dat zy by beurte gestreelt worden, en op zijnen schoot zitten; dewijl hyze altezamen teffens niet en wil, of kan streelen. Wy hebben onzen Zonneschijn gehad: laet het hier nu wat nacht wezen, en dat dit straelende licht van ons afscheide, en naer het Westen gae. *Seneka* spreekt, na zijn gewoonte, op deze zaek verstandig en snedig: Een wijs Man *moet wel te vreden zijn in 't gene hem overkomt, en weten, dat zelf de dingen, die hem schijnen te quetsen, tot bewaeringe dienen van de geheele Werelt, en*

 dat

dat zy zijn onder de gene, waer door de loo[p] en het ampt der werelt volvoert word.

XII. HOOFTSTUK.

Oude en gemeene opwerpinge tegen d[e] Goddelijke Rechtvaerdigheid: waerom d[e] straffen ongelijk zijn? dat onderzoek staet den mensch niet toe, en word beweezen Godloos te zijn.

ALs *Langius* hier wat rustte, nam ik het woord op, zeggende: Uwe reden is voor my, gelijk een fonteine voor de reizigers in den Zomer is. Zy spijst, verquikt, en maetigt, als met een verkoelend sap, mijn hitte en koortse. Maer zy maetigtse alleen, zonder haer weg te neemen. Die doorne van de ongelijkheid der straffe, waer van ook de Ouden gesteeken wierden, zit my noch diep in 't harte. *W*ant zoo de schael der gerechtigheid gelijkmaetig is, hoe komt het, *Langi*, dat deze Pijl der Plaegen (na 't zeggen van den Poëet *Lucretius*)

Veeltijts de boozen niet en raekt,
En den onnooslen wonden maekt?

Wat is, zegge ik, de reden, dat zommige onnoozele volkeren uitgeroeit worden: en dat de ſchult der ouderen op neven en nakomelingen verhae t word? Dit is my een fellen rook in d'oogen: dien gy, zoo't doenlijk is, met een ſtrael van de reden verdryven moet. *Langius* hier op met een ſtraf gezicht: Wel, Jongeling, loopt gy my al weder uit het ſpoor? Dat ſtaet my niet aen. Want gelijk afgerechte jagers niet lijden, dat hunnen hond van den weg loopt, maer hem niet meer dan een wild doen jaegen: zoo wilde ik mede wel, dat gy alleen de voetſtappen volgde, die ik u gemerkt hebbe. Ik ontdecke u de Einden der Plaegen, om u, indienge vroom zijt, te doen gevoelen dat gy geoeffent word; indienge gevallen legt, dat gy opgerecht word; en indienge godloos zijt, dat gy geſtraft word: gy rukt my na d' oorzaeken toe. O wildweidend verſtant! wat beoogt gy met deze naeukeurige zorge? Wilt gy die Hemelſche vlammen genaeken? gy

 zult

zult verſmelten. Wilt gy de Burgt de Voorzienigheid beklimmen? gy zult val len. Gelijk de Muggen en eenige kleen vliegjes 's avonds zoo lang om het lich van de kaers vliegen, tot dat zy gebran worden: zoo mede huppelt de geeſt de menſchen rontom die verborgene vlam me. Toont my de oorzaeken, zegt gy waerom de Goddelijke wraeke deze koom voorby te gaen, en gene te treffen? D oorzaeken? 't Zal my wel beſt wezen, t zeggen dat ik die niet en wete. Want i ben noit op dat Hemelſch Raethuis ge weeſt, en daer buiten hoorde ik noit de be ſluiten deſſelven. Dit alleen weet ik, dat d wille Gods de oorzaek is boven alle oor zaeken. En zoo wie buiten die oorzaek noch een andere zoekt, die kent de kracl en 't vermogen der Goddelijke Natuu niet. Want het is nootwendig, dat alle oo zaeke, op zeekere wi ze, ouder en meerd is dan zijne werkinge: maer niets is'er o der en meerder dan God, en zijnen *W* Zoo is'er dan geen oorzaeke deſſelven. Go heeft voorby gegaen, God heeft gerael

W

Wat wilt gy hier noch meer? De *wille Gods*, gelijk by *Salvianus* wel en Godvruchtig gezegt word, *is d' Opperste Rechtvaerdigheid. Wy* verzoeken, zeggenze, evenwel eenige reden van deze ongelijkheid. Van wien toch? van God? wien alleen geoorloft is dat hem belieft: en wien niets en belieft, dan dat geoorloft is. Indien de Knecht den Huisvader, en d' Onderdaen zijnen Prince redenen afeischte: d' eerste zou het voor smaet, en de tweede voor wederspannigheid achten: en zijt gy vrypostiger tegen God? *Weg*, weg met deze verkeerde naeukeurigheid, *Deze reden is anders geen reden, dan als zy niemant gegeven word.* En evenwel, als gy u zelven al hebt moede gemaekt; gy zult uit uwe duisternisse niet geraeken, noch die geheime raeden en besluiten ontdecken. 't Is deftig van den Poëet *Sophocles* gezegt:

Noit zultge in Gods verborgentheden
(Want hy verbergtse) kunnen treden,
Hoe zeer gy die te weten tracht.

XIII. HOOFTSTUK.

Om evenwel de Nieusgierigen te voldoe[n] worden hier drie oude opwerpingen byzo[n]derlijk beantwoord. En voor eerst die o[p]werpinge van dat de Boozen niet gestra[ft] worden, die wy leeren, dat wel uitst[el] maer geen quijtscheldinge vergunt word[t] en dit, of om de menschen zelve, of do[or] de Natuure Gods, die langsaem tot h[et] straffen komt.

DEze ruwe en eenvoudige weg, *Lip[sius]* is hier alleen veilig : al d' overig[e] zijn bedriegelijk, en daer men lic[ht] op struikelen kan. In de Goddelijke e[n] Hemelsche dingen niets te zien, is ee[n] groote scherpsichtigheid, en niets daer i[n] te weten, een groote wetenschap. Evenwe[l] nadien dit wolksken de vernuften wele[er] benevelt heeft, en ook noch doet : z[al] ik, indien het doenlijk is, u in 't ko[rt] daer uit redden, en u hier ook van uw[e] twijffelingen ontlasten. Gy ô Hemel[sche] en eeuwige Geest (hier sloeg h[y]

zij

ijn gezichte ten Hemel) houd het my en goede, en vergeeft het my, indien ik in eze verborgentheden iets koome te zeggen, dat niet te Godvruchtig of zuiver zou nogen wezen, 't is evenwel uit eenen Godruchtigen yver. En voor eerst, *Lipsi*, ny dunkt dat ik, in 't algemeen, God n zijne rechtvaerdigheid kan vast zetten net dezen eenen klop. Zoo God de menschelijke zaeken aenschout, hy bezorgtse ook; zoo hy die bezorgt, hy regeertse; zoo ny die regeert, hy regeertse met oordeel; naer is 't met oordeel, hoe kan hyze dan onrechtvaerdig regeeren? Want geen regeeringe kan 'er zonder oordeel zijn, maer wel een vermenging, verwartheid en beroerte. *W*at hebt gy,' om tegen dezen pijl te zetten? *W*at beukelaer, of wat voor een harnas? Zoo gy rond wilt gaen, gy hebt hier niets dan menschelijke onwetenheden. Ik en vatte niet, zegt gy, waer om dat deze gestraft, en die niet gestraft worden. 't Is wel met u. Zoo zult gy dan noch d'onbeschaemtheid by uwe onwetenheid brengen; en de kracht van dat

zuiver

zuiver en goddelijk recht berispen, om dat gy 't niet en begrijpt? *W*at kan'er een reden zijn, die onrechtvaerdiger tegen de rechtvaerdigheid is? Zoo eenig vreemdeling de wetten of instellingen van uw Vaderland naer zijn goetdunken verschicken wilde, gy zoud hem doen zwijgen en vertrecken, om dat hyze niet en verstaet: en zult gy, een inwoonder van d' aerde, de onbekende wetten des Hemels lichtvaerdelijk veroordeelen? Gy schepsel uwen Schepper? Maer wel aen, het zy u geoorloft. *W*ant nu zal ik u wat nader beginnen te praemen, en die nevelen van uwe lasteringe onderscheidelijk by het licht van de Reden doortasten, gelijk gy dat verzoekt. Uwe Opwerpingen zijn drieërley: te weten, dat hy de boozen niet en straft; dat hy de genen straft, die 't niet verdient hebben; dat hy op eenigen de schult verhaelt, die by anderen begaen is. *W*y zullen van d' eerste Opwerpinge eerst handelen. 't Is niet wel, zegt gy, dat de Goddelijke wraeke de boozen verschoont. Ja toch, verschoont zy dezelve? Vee-

er houd zy hen, gelijk ik gevoele, wat ſlepende. Indien ik veele ſchulden heb uitſtaende, en dat ik van den eenen ſchuldenaer terſtont mijn geld eiſche, en met den anderen noch wat wachte; hoe kunt gy dat beriſpen? Want zeeker, ik heb hier mijnen zin en believen van te doen. Maer zoo doet die groote God mede. Want hoewel hem alle Godloozen de ſtraffe moeten voldoen, hy wil echter van deze daetlijk voldaen zijn, en met gene neemt hy wat uitſtel, om daerna met woeker betaelt te worden. Wat ongerechtigheid vind gy hier? Ten zy dat gy mogelijk over God bekommert zijt, en in vreeze, dat hy met dit goedertier uitſtellen verlies zal doen. Maer breekt uw hooft niet, ô menſch; niemant zal oit dezen Opperſten Schulteiſcher kunnen verkorten. Waer wy ook heenen loopen, hy houd ons altezamen in 't oog, ja in zijnen band en boeien. Maer ik wilde wel, zultge zeggen, dat die dwingeland nu geſtraft, en zoo veele verdrukten met zijn tegenwoordig omkomen voldaen wierden. Want zoo doende zou Gods

rechtvaerdigheid ons klaerder blijken Zouze toch? Ja veel eer blijkt my uw onverstant klaerder. Want wie zijt gy, die Gode niet alleen wijst, waer hy moet straffen, maer hem ook den tijd wilt stellen wanneer? Voor wien houd gy hem? voor uwen Rechter, of slechts voor uwen Trouwant, of diender. Gy zegt: Gaet henen, brengt weg, geesselt, blind het gezicht, knoopt op aen een schandelijk hout; want zoo belieft het my. Ziet wat een onbeschaemtheid! maer Gode belieft het anders: dien gy weten moet, dat hier wat klaerder ziet, en met een ander oogmerk de straffe pleegt. Gy word gedreven van uwe vyerigheid, en een zeekere wraekzucht vervoert u: maer God is hier teenemael vry van, hy ziet op het voorbeeld, en de verbeteringe van anderen. Hy nu weet allerbest, aen welken de straffe ten voordeel zal dienen, en ook wanneer. Daer is veel gelegen aen de bequaemheid des tijds, en het heilzaemste geneesmiddel heeft dikwils de doot veroorzaekt, dewijl het op zijn tijd niet gebruikt was. Hy heeft *Kaligula*

ligula weg genomen, zoo als hy zijne dwinglandye begon: maer *Nero* heeft hy langer, en *Tiberius* noch allerlangst, laeten woeden. En gy moet niet twijffelen, of dit is tot voordeel geweest, zelf van die genen, die ook toen daer over klaegden. Daer is dikwils tot onze booze en onverbeterde zeden een langduurige roede van doen: maer wy willen dat die daetlijk weggenomen, en in 't vyer gesmeeten worde. Dit is de eene reden van het langsaem straffen der boozen, die ons betreft: maer de andere is, die God zelve raekt, wien het eigen schijnt te wezen (gelijk *Valerius* zegt) *dat hy tot de wraeke met langsaeme treden komt, en die langsaemheid met de zwaerte der straffe vergeld.* *Synesius* zegt wel: *De Goddelijke natuure gaet langsaem en geschiktelijk voort.* En de ouden hadden 't niet qualijk voor, die uit dit inzicht verzierden, dat de Goden wolle voeten hadden. Invoegen dat gy, om dit uitstellen, niet en schijnt ongemackelijk te moeten zijn, hoe vyerig u 't herte na wraeke jookt; dewijl het de straffe niet meer slepende houd, als ver-

groot. Zegt my eens, indien gy een Tooneelspel ziet spelen, zult gy 't niet veelen mogen, dat de dwingelanden, *Atreus* of *Thyestes*, in het eerste en tweede bedrijf, voor een korte wijl, hoogmoedig en opgeblaezen op het Toneel wandelen? dat zy heerschen, dreigen, en 't gebied voeren? Ik denk wel ja. Want gy zoud weten, dat het maer een kort geluk is, en wachten tot dat zy, kort daer op, in het leste bedrijf schandelijk ten val geraeken. Maer waerom toont gy u in dit Spel der Werelt, onredelijker tegen God, dan tegen eenen Poëet? Die Godlooze mensch groeit en bloeit; die dwingeland blijft in 't leven. 't Is zoo. Maer denkt, dat dit het eerste bedrijf is, en overslaet nu al eens by u zelven, dat'er druk en benaeutheid op die vreugde te volgen staet. Dit Tooneel zal wel haest in 't bloed drijven, en die purpere en met goud gezoomde gewaden zullen daer in gewentelt worden. Want wy hebben hier eenen goeden Poëet, en hy en zal niet lichtelijk de regelen van zijn Treurspel te buiten gaen. Lijd gy ook somwijle niet de ongelijkheid
van

van ſtemmen in de Muzijk, om dat gy weet, dat zy ten leſte over een zullen draegen? Doet hier van gelijken. Maer by de genen, die beledigt zijn, en word niet altijt die ſtraffe gezien. Wat wonder is dat? Het Spel duurt ſomwijle wat lang, en zylieden konden in den Schouburg tot het einde niet uit zitten. Evenwel zien het andere: en zy vreezen met recht; nadien zy zien, dat eenigen in dit geſtreng oordeel wel wat ruimte, maer geen quijtſcheldinge vergunt word; dat de dag der ſtraffe wel verlengt, maer niet weg genomen word. Derhalve, *Lipſi*, moet gy voor vaſt houden, dat de Godloozen ſomwijle wel uitſtel krijgen, maer niet ontſlagen worden; ja dat niemand de miſdaet in 't herte draegt, of hem zit met eenen de Wraekgodinne *Nemeſis* op den rugge. Want die volgt van achter, en (om met den Poëet *Euripides* te zeggen)

Zy treft, al gaet zy langſaem voort,
Den Goddeloozen, als 't behoort.

XIV. HOOFTSTUK.

Voorts getoont dat'er veelerhande Straffen zijn: ock eenige Verborgen en inwendig, die zelf in het zondigen gevoelt, en van de Godloozen noit ontvloden worden; welke zwaerder zijn, dan eenige uitwendige straffen.

WElke dingen evenwel op dat gy te klaerder begrijpen moogt, en op dat men u eens brenge zelf op den Top van deze oorzaeke: zoo staet u te weten, dat de Goddelijke straffen driederley zijn, te weten, Inwendige, Nagaende, Uitwendige. d' Inwendige noeme ik de gene, DIE DE ZIELE RAEKEN, TERWYL ZY NOCH AEN 't LICHAEM VAST IS. Hoedanige zijn, benaeutheden, leetwezen, Vreeze, en duizenderhande beeten van 't gewisse. De nagaende, DIE DEZELVE ZIELE TREFFEN, MAER NU VRY EN VAN 't LICHAEM GESCHEIDEN ZYNDE. Hoeda-

danige zijn die ſtraffen, welke, na dit leven, de boozen te wachten hebben; gelijk ook by veele van d' Ouden geen ydel bedenken daer over geweeſt is. Maer de Uitwendige noeme ik de gene, DIE HET LICHAEM RAEKEN, OF DIE DAER ONTRENT ZYN. Gelijk armoede, ballingſchap, ſmerten, ziekten, en doot. En zeeker, het gebeurt ſomwijle, dat die altezamen door een rechtvaerdig oordeel Gods over de boozen komen: maer de twee eerſte buiten tegenſpreeken altijt. Om te ſpreeken van d' Inwendige ſtraffen: Wie is'er oit zulk een overgeven booswicht, die niet in zyn gemoed eenige felle geeſſelingen, en gelijk ſlagen gevoelen zal, 't zy in 't bedryven der zonde, of noch meer, na dat zy bedreven is? Want de Straffe volgt zeekerlijk het onrecht op de hielen, gelijk weleer *Plato* zeide: of, gelijk *Heſiodus* waerachtiger en kloekzinniger:

Zy zijn op eenen tijd geteelt, en even oud.

De ſtraffe der zonde is met alle Zonde vermaegſchapt, ja daer in geboren: en in dit

 leven

leven is niets vry en veilig, behalve de Onnoozelheid. Gelijk de genen, die ten kruiſſe verwezen waren, na de maniere der *Romeinen*, hun kruiſſe droegen, waer van zy zelf terſtont zouden gedraegen worden: zoo mede doet God alle boozen dit kruis der Conſcientie draegen, waer in zy ſtraffe lijden, eer datſe noch geſtraft worden. Meent gy dat de ſtraffe, die wy met oogen aenſchouwen, en die dit lichaem uitſtaet, alleen maer ſtraffe gereekent moet worden? Neen zeeker. Al die uitwendige pynen treffen ons maer zoetelijk, en voor eenen korten tijd; d'inwendige zijn de gene, die ons benaeuwen. Gelijk de gene, die de teering of een uitdroogende quael hebben, zieker geacht worden, dan de gene, die met eenige ontſteeking of koortſe bevangen zijn: en nochtans loopen deze quaelen meer in d'oogen: zoo mede zijn de Godloozen in zwaerder ſtraffe, die met dien langſaemen gang geleid worden na hunne eeuwige doot. Weleer pleeg *Kaligula* zijnen beul uit wreetheid te gebieden: *Slaet zoo, dat hy gevoele dat hy ſterft*: het zelve ge-

gebeurt deze, die van dat gemoed, hunnen beul, dagelijks met kleene ſlagen gequetſt en geſteeken worden, En gy moet u aen dat cieraed, en dien ommeſlag van vermogen, of rijkdommen, niet vergaepen: want daerom zijn zy alzoo weinig geluckig of zalig, als die gene gezond zijn, die met koortſe of jicht op een purpere ledekant leggen. Gy ziet in een Spel eenigen bedelaer, die in gulde en koſtelijke kleederen voor Koning ſpeelt. Gy ziet hem, maer gy benijd hem niet: want gy weet dat'er ſchurft, ſtank en vuiligheid, onder dat goud verborgen is. Denkt vry, dat het even zoo geſtelt is met al deze groote en hoogmoedige dwingelanden: *Welker boezems indien men* (zegt Tacitus) *kon openen, men zou'er de ſlagen en ſteeken in zien; nadien het gemoed door wreetheid en begeerlijkheid, en quaede beraedingen, niet minder, als de lichaemen door geeſſelſlagen, verſcheurt word.* Zy lachen wel dikwils, ik beken 't: maer 't is het rechte lachen niet. Zy zijn vrolijk, maer zonder oprechte vrolijkheid. En zeeker, zy zijn niet

vrolijker dan de gene,die in den Kerker op hunnen hals gevangen zitten , en ſomwijle zich wat zoeken te vermaeken door 't ſpelen met kaerten of dobbelſteenen , maer zy kunnen niet. Want die ſchrik voor d'aenſtaende ſtraffe blijft hun in 't harte geprent, en de beeltenisſe der bleeke doot zweeft geduurig voor hunne oogen. Ziet toch, mag ik u bidden, dit zeil der uitwendige dingen ter zijde geſchoven zijnde, dien Tyran van *Sicilien*,

Wien boven 't Godloos hooft een blooten ſabel hangt.

Hoort eens hoe de Roomſche Keizer *Tiberius* klaegt: *De Goden en Godinnen moeten my noch erger plaegen , dan ik dagelijks gevoele, dat ik geplaegt worde.* Hoort *Nero* eens zuchten: *Ben ik dan alleen de gene, die vriend noch vyand heeft?* Deze tormenten, *Lipſi*, deze pijnlykheden des herten, te weten, altijt in benaeutheid , berouw, en vreeze te zijn , die moet men voor de rechte ſtraffen houden ; by dewelke gy geene pijnbanken, trekkoorden , of weerhaeken moogt vergelijken.

XV.

XV. HOOFTSTUK.

Dat ook de Godloozen de Nagaende Straffen te wachten hebben: en ook veeltijts mede d'Uitwendige: 't welk bevestigt word met eenige uitsteekende voorbeelden.

VOegt daer nu by de Nagaende en eeuwige straffen: die ik my genoege hier gestelt te hebben uit het hartje der Godgeleertheid, zonder dat ikse grondig verhandele. Doet 'er ook d'Uitwendige by. Maer echter al ontbreeken dezelve, wie zal, wanneer die eeuwige straffen gepleegt worden, de Hemelsche Rechtvaerdigheid met recht kunnen beschuldigen? Doch zy ontbreeken niet. En het is noit (ja altijt zelden) gebeurt, of die openbaere schelmen en verdruckers van anderen, hebben ook openbaere straffe, en in 't gezicht van de werelt, geleden, d'een vroeger, d'ander spader; d'een in zijn eigen persoon, d'ander in zijn afkomste. Ziet en klaegt gy, dat de Tyran *Dionysius* in *Sicilien* veele jaeren ongestraft over-

brengt met vrouweschenden, moorden en plonderen? Toeft maer een weinig: Gy zult kort daer aen zien, dat hy zijnen staet en eere quijt rackt, een lantlooper, en armen bloed word, ja dat hy (wie zal 't geloven?) van den Scepter na de plak tuimelt. Die Koning van dat groot Eyland zal te *Korinthen* Kinderschool houden, die zelf een recht kinderspel voor de Fortuin is. Van d' ander zijde, neemt gy 't qualijk dat *Pompejus* in 't veld van *Pharsalie* verwonnen word, en ook zijn Leger, dat schier enkel in Raetsheeren bestont? dat de dwingeland voor een wijl zijn tijtkortinge en vermaek neemt in 't burgerlijk bloed te vergieten? Ik geve u zulks toe. Want ik zie, dat het niet veel en scheelt, of zelf *Kato* mist hier het het roer van zijn rechtsinnig oordeel, en ik hoor deze twijffelachtige stemme, die uit den grond van zijn herte komt: *Dat'er in de Goddelijke zaeken veel duisterheid steekt.* Maer echter, gy *Lipsi*, gy *Kato*, keert maer een weinig uwe oogen herwaerts: een eenig gezichte zal u weder met God bevredigen. Ziet eens, hoe die hoog-

hoogmoedige Cesar, die Verwinner, en nu in zijn eigen, en anderen hun oordeel voor eenen God gehouden, hier in den Raed, en van den Raed verslagen word; en hoe hy niet met een gemeene doot, maer met drie en twintig wonden als een beest in zijn bloed wentelt: en (wat wilt gy noch meer?) in 't Hof van *Pompejus*, voor het beeld van *Pompejus*, als een groot slacht-offer om die Groote ziele te paeien. Zoo heb ik ook medelijden met *Brutus*, daer hy in de *Philippische* velden, voor 't Vaderland, en met het Vaderland sneuvelt. Maer ik trooste my weder, als ik, niet verre van daer, die verwinnende Legers, even als aen zijn graf, onder malkanderen, na de wijze der Kampioenen, zie vechten: en hoe *M. Antonius*, een van de twee Veltoversten, te water en te lande verwonnen, onder drie vrouwen, noch ter naeuwer nood met die verwijfde hand aen zijn doot komt. Waer zijt gy nu, die even te voren een Heer van 't Oosten waert? Gy voorvechter van de Romeinsche Legers? gy uitsuiper van *Pompejus*, en van 't gemeene beste? Ziet, gy

hangt met bebloede handé aen een koorde ziet, gy kruipt levende naer uw graf toe en ziet toch, gy word ook stervende nie afgerukt van haer, die u de doot veroorzaekt! Merkt eens, of *Brutus* in zijn sterven deze leste woorden en bede wel te vergeefs ge-uit heeft:

O Jupiter! laet toch de werker van dit
quaed u niet verborgen zijn.

Want hy en bleef zeeker niet verborgen; hy is't niet ontloopen. En van gelijken dien anderen Veltheer ook niet, die voor de schelmeryen, in zyne jeugd begaen, wel duidelijk in zijn eigen persoon, en noch duidelijker in al zijn afkomste, geleden heeft. Laet hy een groot en geluckig Keizer zijn, en met waerheid *Augustus*, dat is, vermeerder des Rijks, genoemt worden: Maer dat hy echter zijne Dochter *Julia* hebbe, en zijn Nichte; dat hy eenige van zyne Neven door bedrog en geweld verlieze, en zelf eenigen onterve, en de schop geve; en dat hy, door 't verdriet van deze zwaerigheden, zich zoeke te dooden met vier dagen te vasten,

vaſten, zonder dat hy 't vermag. Eindelijk, dat hy leve met zyne *Livia*, die hy ſchandelijk getrout heeft, en ſchandelijk blijft bezitten: en gelijk hy met een vuile liefde op haer verſlingerde, dat hy zoo mede met een vuile doot door haer om 't leven geraeke. *Kortelijk, dien God* (zegt Plinius) *dien ik niet en weet, of hy den Hemel meer bekomen, dan verdient heeft, verhuize van hier, den Zoon van zijnen vyand nalaetende tot eenen Erfgenaem.* Deze en diergelijke dingen moeten wy denken, *Lipſi*, als de klachte van d'onbillijkheid boven komt: en ons gemoed altijd wenden tot twee dingen, te weten, tot de langſaemheid en verſcheidenheid der ſtraffe. *Wort* die nu niet geſtraft? Toeft wat. Hy zal wel geſtraft worden. Is 't in 't lichaem niet? 't is mogelijk in 't gemoed. Is 't in 't leven niet? 't zal zeeker na de doot zijn.

De kreuple ſtraf hinkt vroeg en ſpa
Den Goddeloozen zondaer na.

*W*ant dat Goddelijk oog is altijt wacker: en als gy meent, dat het ſlaept, dan lonkt het

het maer. Draegt gy u ſlechts billijk te gen God: en beſchuldigt niet ydelij uwen Rechter, van wien gy zelf moet ge oordeelt worden.

XVI. HOOFTSTUK.

De tweede opwerpinge beantwoord, aen gaende d'onſchuldigen. Getoont, dat w altemael ſtraffe verdient hebben, om da wy altemael in ſchult zijn. En dat d menſch qualijk, ja in geener maniere ka onderſcheiden, wie meer, of min ſchul dig is. Dat God alleen is de gene, di de miſdaeden klaerlijk ziet, en dat h derhalve gerechtelijk ſtraft.

MAer evenwel lijden, zegt gy, ee nige volkeren, zonder dat zy ſchult hebben, of de ſtraffe ver dienen. Want dit is uwe tweede klachte, of, laet ik liever zeggen, uwe laſteringe. Onbedacht jongeling! Spreekt gy die woorden? Lijden zy die onſchuldig zijn? Waer hebt gy toch volk gevonden, dat zonder ſchuld is? Het zou ſtout en onbe-

dacht

dacht wezen, indien gy dit gevoelde van eenen mensch in 't byzonder: en derft gy noch stellen, dat 'er heele volkeren zonder schuld zijn? Maer dit is los en ydel. *W*ant ik wete, dat wy alle zondigen, en gezondigt hebben; dat wy in zonden geboren zijn, en in zonde leven: en de Hemelsche *W*apenhuizen (gelijk'er by dien Schimpdichter boertende gezegt word) zouden

Al ledig zijn van kruit en loot,
Sloeg God de boozen telkens doot.

Het is wel zoo, dat de visschen in de zoute zee geboren en gevoed worden, zonder het zout na hun te trecken: maer men moet daerom niet denken, dat de menschen, in dit slijk der werelt, niet zelf beslijkt zouden worden. Nu indien wy alle in schuld zijn, waer zijn die volkeren dan, die 't niet verdient hebben? *W*ant de straffe gaet altijt gerechtig met de zonde verzelt. Maer die ongelijkheid, zult gy zeggen, mishaegt my: te weten, dat zommige verdrukt worden, die weinig misdaen hebben, en dat de grootste quaet-

doen-

doenders bloeien en heerschen. Ja daer steekt het u! gy zijt de man, denk ik, die de Hemelsche Gerechtigheid haer weegschaele uit de hand nemen, en na uwen zin en gewichten daer mede wegen zult. *W*ant waer toe strekt anders dit waerdeeren van gelijke of ongelijke schulden, 't welk gy u boven God aenmaetigt? Maer gy moet hier, *Lipsi*, twee dingen denken. Voor eerst, dat geen mensch de zonden van andere menschen kan noch moet waerdeeren. *W*ant hoe toch? Zoud gy, onnoozele mensch! de zonden rechtmaetig wegen kunnen, daer gyze ook niet en bemerkt? Zult gyze wettig onderscheiden, daer gyze zelf niet en ziet? *W*ant gelijk gy my licht zult toestaen: 't is het gemoed, 't welk de zonde begaet; wel is waer, dat het zulks doet door 't lichaem, en deze werktuigen der zinnen; maer in zulker voegen, dat al de zwaerte en 't gewicht der zonde van hem zelfs ontstaet. En dit gaet zoo zeeker, dat yemand niet gezondigt zal hebben, indien gy stelt dat hy tegen zynen dank gezondigt heeft.

Maer

Maer leid dit zoo : ey zeg my toch, hoe zult gy dan de zonde zelve zien, daer gy zelf haeren zetel of woonſtede niet zien en kunt? *W*ant gy kunt zeeker uwen eigen geeſt niet zien, ik laet ſtaen, dat gy het herte zoud zien van yemand, die u zoo vreemt is. Zoo is dit dan in u wel een groote loſſigheid en vermetelheld, dat gy u de keur en waerdeeringe aenmaetigt van een zaeke, die gy ganſch niet gezien hebt, of ook niet te zien is; die gy niet en kent, of ook niet te kennen is. Ten tweeden, moet gy dit denken, al was 'er ſchoon ongelijkheid van ſtraffe, dat hier evenwel niet quaeds noch ongerechtigs geſchied. Niet quaeds: om dat het geſchied ten beſte van henlieden, die zelf in de minſte misdaeden terſtont geſtraft worden. Dat is de goddelijke liefde: en met recht is de langſaemheid altijt verdacht, waer aen een zwaerder kaſtijdinge vaſt is. Ook niet ongerechtigs: om dat wy altezamen, gelijk ik gezegt hebbe, ſtraffe verdienen: Ja zelf zijn ook de vroomſte menſchen noit zoo zuiver, of daer zijn wel
eeni-

eenige vlekjes overig, die met dit ziltig water der plaegen zijn af te wasschen. Gy derhalve, ô Jongeling, die een aertsch en laeg Rechter zijt, laet dit verward geschil aengaende de waerdeeringe de misdaeden, steeken: Geeft het Gode in handen, die in zijn hooge Vyerschaere vry gerechtiger en zeekerder daer van kennisse nemen zal. Hy is alleen de gene, die de verdiensten kan wegen: hy is de gene die de deugd en ondeugd zonder eenig vernis of blanketsel van geveinstheden, in haer waerachtig wezen ziet. Wie zal hem bedriegen, die te gelijk het uitwendige en inwendige doorgrond? Die 't lichaem en de ziele ziet? die de tongen en gedachten kent? Eindelijk, al wat ontdekt en bedekt is? En die niet alleen de daeden zelve, maer der zelver oorzaeken en voortgangen, als by klaeren middag, aenschout. *Thales* eertijts gevraegt zijnde, *Of een werker van ongerechtigheid de Goden wel bedriegen konde?* Antwoorde te recht: *Ook kan het geen denker doen.* Maer wy daer-en tegen zijn hier als in een wolke, die niet

alleen

alleen niet en zien de verborge schelmeryen, die (gelijk men zegt) onder den rok en steelswijs begaen zijn; maer schier ook niet de gene, die openbaer, en al aen den dag gekomen zijn. Want wy zien de schuld zelve, en haere kracht niet, maer slechts eenige merken van de begaene en nu vliedende schult. By ons zijn dikwils de beste, die de slimste by God zijn: en in tegendeel, by ons verworpen, die by hem uitverkoren zijn. Sluit derhalve, zoo gy wijs zijt, uwen mond en oogen over de genen, die 't verdient of niet verdient hebben: zulke donkere zaeken konnen uit de laegte niet wel gekent worden.

XVII. HOOFTSTUK.

De derde Opwerpinge van het overbrengen der Straffen beantwoord. Met voorbeelden getoont, dat zulks ook by de menschen geschied. Welk by God *de oorzaeke zy van deze overbrenging. En andere weinige dingen meer van vry naeukeurige scherpsinnigheid.*

Maer-

MAer nu staet ons ook weg te nem
den derden nevel, waer mede gy
Rechtvaerdigheid omhangen heb
te weten, van de genen, die straffe lijden i
stede van anderen. Want God, zeggenz
brengt de straffen ten onrecht over: en 't
niet wel, dat de nakomelingen de schu
hunner voorvaderen boeten. Wel hoe
schijnt u dit zoo vreemt of wonderlijk toe.
Ja het dunkt my vreemt, dat die verwon
deraers hun daer over verwonderen, dewij
zy zelf dit dagelijks in hun land doen. Ey
zegt toch eens, de Proven, die van eener
Prince aen de Voorouderen om hunn
deugt vergunt zijn, komen die op de Ne
ven niet te vervallen? Wel degelijk. Zoo
meene ik mede, dat het gaet met de boeten
of straffen, die dezelve om hunne schelme-
rye te lijden hadden. Ziet, 't is openbaer,
dat in de misdaet van vloekverwantschap
of Majesteitschennis, anderen in schuit
schijn, en anderen de straffe lijden. En hier
in word by de menschelijke wreetheid zoo-
danig de streng getrocken, dat'er wetten
gemaekt zijn, die d' onschuldige kinderen
met

met eeuwige armoede ſtraffen, *zulks dat hun de doot een troeſt, en het leven een ſtraffe ſtrekt.* Wat zijt gylieden wel dwarsdryvers! Gy wilt dit eenigen Koning of Lantsheer toelaeten, maer God mag het niet doen. Die nochtans, indien gy 't onderzoekt, vry gerechtiger reden heeft, om deze geſtrengheid te plegen. Want wy hebben gezondigt, en zijn altezamen in eenen menſch tegen dezen grooten Koning wederſpannig geweeſt: en die eerſte erfſmette is door zoo veele ſcheuten van ſtammen op d' ongeluckige kinderen voortgezet. Zoo is dit dan een verknooping en zeekere keten van misdaeden voor God: noch het zondigen, by voorbeelt, is nu by mynen of uwen Vader niet begonnen, maer by al de Vaders Vaderen. Wat wonder is 't dan, indien hy in de nakomelingen miſdaeden ſtraft, die niet eigentlijk verſcheiden, maer door zeekere gemeenſchap des zaeds verknocht, en niet opgehouden zijn? Doch op dat ik deze hooge dingen ter zijde ſtelle, en met u eenen weg van redenen kieze, die wat bevankelijker is: zoo moet gy dit weten, dat

God

God te zamen voegt, het gene wy do
broosheit of onwetenheid scheiden: en d
hy de stamhuizen, Steden en Koninkrijk
niet aenmerkt, als iets, dat veelerhande
vermengt is, maer even als een lichaem,
eene natuure. Dat Stamhuis van de *Scipi*
of *Cesars*, is hem een en 't zelve: de St
Romen of *Athenen* is hem, van al den ti
datse gestaen hebben, maer een: Van g
lijken is'er voor hem maer een Rooms g
bied. En wel te recht. Want daer is e
zeekere band en maetschappye van rec
en wetten, die deze groote lichaemen
zamen bind: en te wege brengt dat o
tusschen de genen, die met honderden v
jaeren onderling gescheiden zijn, een ze
kere gemeenschap is van vergeldingen
straffen. Derhalve, zijn weleer de *Scipi*
vroom geweest? het zal by dien Hem
schen Rechter ook hunne Nakomeling
ten voordeel zijn. Zijnze boos geweest
het zal de Nakomelingen tot schade zij
Zijn de Nederlanders voor ettelijke jaer
dertel, gierig en Godloos geweest? W
moeten'er voor boeten: *W*ant God zie

God

in alle uitwendige ſtraffe, niet alleen op het tegenwoordige, maer ziet ook te rugge op het voorleden: en hy houd, met het gewichte van deze twee tijden, de weegſchaele van zijne Gerechtigheid in den evenaer. Ik zeide, *in d' uitwendige ſtraffe*, en weeſt hier toch wat opmerkende. Want de ſchulden zelve worden niet overgebracht, of daer geſchied geen vermenging van miſdaeden: 't is verre van daer: maer die ſtraffen, of zeekere kaſtijdingen, gebeuren ſlechts over ons, en niet in ons: en zy raeken eigentlijk onze lichaemen of tijdelijke goederen, maer niet dit inwendig gemoed. Wat leid hier nu voor onrecht in? Wy willen zeeker wel erfgenaemen zijn van de voordeelen en giften, indien'er onze vooroudeKen eenige verdient hebben: waerom zouden wy dan hunne laſten en ſtraffen niet begeeren te draegen?

Romein, gy zult onſchuldig moeten
De feilen van uwe Ouders boeten.

Zingt ons die Roomſche Poëet: en dat wel waerachtig, behalve dat hy daer by voegt *Onſchuldig*. Want het is wel te degen met

ſchult geweeſt, om dat het de Onders ver-dient hadden. Maer de Poëet heeft de wer-kinge kunnen zien, zonder dat hy tot d' oorzaeke kon opklimmen. Gelijk wy in een en zelven menſch te recht in zijnen ouderdom eenige miſdaet ſtraffen, die hy in zijne jonkheid begaen heeft: Zoo mede ſtraft God in de regeeringen of Koninkrij-ken de oude zonden; nadien zy, ten aen-zien van d' uitwendige gemeenſchap, by God zoo veel als een, en onderling ver-knocht zijn. Deze tuſſchenruimten van tijden verdeelen ons by hem niet, die al d' eeuwigheid in zijn begrijpbaer verſtant beſloten houd. Zou eertijds dat Roomſche Wolfsgebroed zoo veele ſteden verdelgt, zoo veele Scepters verbroken hebben, zon-der ſtraffe te lijden? zou het zoo veel moord aengerecht, zoo veel bloed gezoopen heb-ben, zonder dat het zelf oit zijn bloed ſtort-te? Dan zou ik ten leſte belijden moeten dat God geen wreeker waere, die (na 't zeg-gen van den Poëet *Plautus*)

Hier alles hoort en ziet
Wat onder ons geſchied.

Mae-

Maer het is niet alzoo. 't Is van noode, dat somwijl de straffen ook op de Nakomelingen vallen, wel langsaem, maer niet te spade. En by God is niet alleen deze t'samenvoeging der tijden; maer ook der Deelen. Ik wil dit zeggen: Gelijk in den mensch het geheel lichaem moet lijden, wanneer de hand, het schaemlid, of de buik misdaen heeft: dat even zoo, in eenen gemeenen hoop van menschen, de misdaet van weinigen dikwils by hun allen geboet word; voornaemelijk, indien de gene, die zondigen, gelijk de waerdigste ledemaeten zijn, als Koningen, Princen, Magistraeten. De Poëet *Hesiodus* zegt wel waerachtig, en als of hy 't zelf uit den boezem der Wijsheid haelde:

Pleegt yemand Tempelroof, of eenig
quaed,
De gansche Stad lijd om dien schelm zijn
daet.
Jupijn zend hierom sterfte en hongers
nood
Van boven af, en plaegen grof en
groot.

Zoo verging de gansche Vloot der Grie-
ken,

Alleen om Ajax schult en dolle razerny
Zoo zijn'er in 't Joodsche land seventig
duizend menschen gerechtelijk weg geno-
men, om de ongerechtige begeerlijkheid
van Koning *David*. En daerentegen, al
al het volk gezondigt heeft, kiest God
somwijl eenen of weinigen uit, even al
verzoenders van de gemeene schult. En
indien hy hier in van dat gestrenge recht
der gelijkheid een weinig afwijkt, zoo
komt 'er evenwel zelf uit die onbillijkheid
een nieuwe billijkheid voort: en dat wreet-
heid schijnt te wezen over weinigen, is al
een genadig recht over veelen. Zal ook een
Schoolmeester uit zyn dertele scholieren
niet wel maer eenen by 't hooft vatten
dien hy met zijn roede wat afhavent? Straft
ook een Veltheer uit de troepen, die geloo-
pen hebben, niet een getal van weinigen, t
weten, den tienden man? Evenwel doen
zy 't beide uit een heilzaem inzicht, om
dat die straffe van weinigen hun allen
niettemin vervaert maekt, en tot ver-
be-

betering ſtrekt. Ik heb dikwils gezien dat de Doktoren in den voet of arm het aderlaeten te werk ſtelden, daer het geheel lichaem vol pyne was: wat weet ik, of het hier ook zoo niet en is? Want dit zijn verborgentheden, *Lipſi*, ik zegge, verborgentheden: en willen wy wijs zijn, wy zullen dat heilig vyer niet nader komen; waer van wy menſchen de vonken en ſprankeltjes mogelijk zien kunnen; maer niet het vyer zelve. Gelijck de genen, die ſterk in de zonne zien, hun gezichte quijt raeken: zoo mede verliezen zy al het licht van hun verſtant, die daer mede op dit licht blyven ſtaen. Ik oordeele dan, dat wy ons wachten moeten voor dit naeukeurig en gevaerlijk onderzoek: en dat wy ſlechts hier op blijven, dat de zonden niet menſchelijker wijze kunnen of moeten gewaerdeert wordẽ. Dat'er by God een andere weegſchael, een andere vyerſchaer is; en hoedanig het ook met die geheime oordeelen gelegen zy, dat wy dezelve niet beriſpen, maer verdraegen en vreezen moeten. Deze eenige ſpreuke van

den H. *Augustinus* zal ik u maer inprenten waer mede ik deze zaek besluite, en met een alle naeukeurige Zifters den mond stoppe: *Daer zijn veele verborgene oordeelen Gods ; maer geen ongerechtige.*

XVIII. HOOFTSTUK.

Overgang tot de leste plaetse, die uit voorbeelden geschept word: en getoont dat het somwijl nut is, onder straffe geneesmiddelen eenige lieffelijke te mengen.

DIt zijn de dingen, *Lipsi*, die ik oordeelde dat men voor de Goddelijke Rechtvaerdigheid tegen deze onbillijke luiden diende te zeggen: en hoewel ik belijde dat het verhaelde niet heel en al tot mijn voorstel dient, het is 'er evenwel niet vreemt van: want als wy onderricht zijn, dat 'er in de plaegen niet ongerechtigs is, zullen wy buiten twijffel dezelve gelijkmoediger en gewilliger uitstaen. En na dat ons gesprek hier een weinig was blijven steeken, is *Langius* weder schielijk uitgeborsten met deze woorden;

den: Het gaet wel. Ik hebbe mynen adem geschept. Nu ben ik al die klippen der geschillen te boven geraekt, en my dunkt dat ik met volle zeilen de Haven kan inloopen. Ik zie mijn vierde en leste Heirleger, dat ik met lust te velde zal brengen. En gelijk de Matroozen groote hope en moed scheppen, als zy by storm en onweder de Tweelingen zien: zoo doe ik mede, nu my, na zulke hooggaende golven, deze Tweelingbende in 't gezicht komt. Want ik mag haer na d'oude maniere zoo noemen: om dat zy tweehoofdig is, en dat ik door haer twee dingen verwinnen moet: te weten, dat deze plaegen, die wy nu lijden, Noch zwaer, Noch nieuw zijn. En terwyl ik hier mede doende ben, zoo dient gy, *Lipsi*, in het weinige dat ons te verhandelen staet, wat gewillig en aendachtig te luisteren. Ik daer op: Noit meer als nu, *Langi.* Want het doet my ook goet, dat ik die steile dingen te boven ben: en na 't gebruik van die straffe en wrange medecyne, heb ik grooten trek tot deze lieffelijke en gemee-

ne. Want ik kan uit haeren titel wel va
ten, dat zy zoo wezen zal. Gy miſt oo
niet, zeide *Langius*. Want gelijk de Hee
meeſters, als zy genoeg gebrand en g
ſnaeden hebben, den Lyder niet daetli
afwyzen, of met de ſmerte laeten begae
maer eenige zachte ſtovingen en verfri
zalven aenwenden, om hem de pyne w
te beneemen: zoo mede handele ik met
En nadien my dunkt, dat ik u met h
yzer en vyer der Wijsheid genoeg gere
nigt hebbe, zal ik u gaen koeſter
met eenige lieffelijke aenſpraeke, en, g
lijk men zegt, met zachter handen ae
taſten. Ik zal nederſtijgen van dien ſteil
berg der Philoſophie, en u een weinig a
leiden na de luſtige beemden uwer Konſ
lieventheid. En evenwel zal ik hier
meer op uwe gezontheid, dan op uw ve
maek letten. Men zegt dat den Dokt
Demochares zeekere edele Joffrouwe, m
naeme *Conſidia*, die van alle wrange M
decyne de walg ſtak, met loosheid Gei
melck te drinken gaf, doch dat hy de G
ten Maſtikboom liet eten: zoo zal ik v

g

gelijken u eenige historische en vermaekelijke dingen instorten, maer die echter met zeeker sap van wijsheid gekleurt zijn. Wat leit'er aen, hoe wy eenen zieken genezen, als hy slechts maer tot zyne gezontheid komt?

XIX. HOOFTSTUK.

Dat de gemeene Plaegen zoo zwaer niet en zijn, als zy schijnen. 't Welk voor eerst, doch in 't kort, met Reden getoont word. Want dat niet de dingen zelve, maer d'omstandigheden der dingen ons ydele vreeze veroorzaeken.

MAer staet nu mijn Heirleger, en gy eerste bende voor aen, waer mede wy beweeren dat deze plaegen niet zwaer en zijn. *Wy* willen dat zulks uitgevoert worde met eenen dubbelen pyl, te weten, van de Reden en Vergelijkinge. Met den Pyl van de Reden: want zoo gy op haer ziet, zoo zijn in der daet al deze dingen, die tegenwoordig, en die aenstaende zijn, niet groot of zwaer, maer schynen 't alleen te wezen. 't Is de Waen,

die dezelve verheft, en vergroot,
even als in hooge schoenen doet gae
Maer zijt gy wijs, zoo verdrijft deze on
hangende wolke, en ziet de dingen ee
by den klaeren dag. By voorbeelt, g
schroomt, in deze algemeene Plaege,
voor Armoede, voor Ballingschap,
Doot. Deze dan hoe kleen zijnze toc,
indien gyze met verstant en bedaerthd
inziet? Hoe licht zijnze, indien gyze
haer gewicht onderzoekt? Ziet, dez
oorlog of dwinglandye zal u door vee
schattingen uitputten? wat leid'er aen? Z
zult gy dan arm wezen. Heeft u de Natuu
zoodanig niet voortgebracht? zalze u zo-
danig niet weg neemen? Maer staet u c
droevige en schandelijke naem tegen, ve
andert hem; gy zult vry en onbelast w
zen. *W*ant gy zijt, moet gy weten, do
de Fortuine verlicht, en nu op een vei
ger plaetse nedergezet. Niemand zal
meer uitputten; dat gy voor schade re
kende, is u tot hulpmiddel. Maer ik
ook balling wezen. Ja, zoo gy wilt,
zult maer een vreemdeling zijn. Indien g
v

van genegentheid verandert, gy verandert ook van Vaderland. Een wijs man is overal een vreemdeling: een zot is altijt in ballingſchap. Maer ik heb de doot te wachten van den tyran. Als of gy die niet dagelijks had te wachten van de natuure. Maer 't is een ſchandelijke doot, die men ons door den zwaerde of ſtrop doet lyden. O dwaes! noch die, noch eenigerhande doot is ſchandelijk, indien het uw leven niet en is. Bereekent van den beginne der werelt de beſte en doorluchtigſte mannen, zy zijn door kracht en gewelt om 't leven geraekt. Dit onderzoek, *Lipſi*, zult gy in alle dingen, die vervaerlijk ſchynen (want ik geve u ſlechts maer een proeve) moeten aenwenden, en gy moet de dingen naekt en bloot inzien, zonder eenig kleed of masker van den *Waen*. Maer wy arme menſchen keeren ons tot het ydele en uitwendige: en wy vreezen niet de dingen zelve, maer d'omſtandigheden derzelver. Ziet, indien gy op zee vaert, en dat zy hol begint te gaen: gy bezwijkt, en beeft van

be-

benaeutheid: min noch meer dan of gy, indienge Schipbreuke quaemt te lyden, de gansche zee most uitdrinken; maer gy zoud aen een of twee pinten genoeg hebben. Indien'er een aertbevinge schielijk ontstaen is, hoe schreeuwt en schrikt gy? Gy meent dat de gansche Stad, indien zy instort, op u zal vallen, of voorzeeker uw huis; en gy weet niet dat een eenige steen genoeg is, om u het beckeneel in te slaen. Het gaet even zoo in deze Nederlaegen, waer in wy voornamelijk door het gedruis en d'ydele verbeeldinge der dingen vervaert worden. Ziet dien troep Hellebardieren! Ziet die zwaerden! Wat willen die Hellebardiers, die zwaerden? wat zullen zy doen? ons vermoorden. Wat is vermoording? een simpele doot; en, op dat de naem u niet vervaert maeke, een scheiding der ziele van 't lichaem. Al die benden soldaeten, al die dreigende zwaerden, zullen even het zelve doen, 't welk een koortsje, en een bezye, en een wormken doet. Maer het gaet daer vinniger. Ja ik zegge, noch vry zachter: want die koorts

daer gy liever om wenſcht, neemt dikwils den menſch een rond jaer te pijnigen; hier is 't met eenen ſlag, en eenen oogenblik gedaen. *Socrates* had het dan wel gevat, die al deze dingen niet anders dan maskers of momaenzichten pleeg te noemen. Welke indien gy aendoet, ziet gy niet, hoe de kinderen van u wegloopen? maer legtſe af, en toont u met uw natuurlijk wezen, zy zullen weder by u komen, en u omhelzen. Zoo is het ook met deze dingen, welke indien gy zonder maskers en zonder ommeſlag koomt te zien, gy zult belijden dat gy een kinderlijke vreeze gehad hebt. Gelijk den Hagel met groot getier op de daeken ſtortende, evenwel zelf te berſte valt: zoo mede worden deze dingen, indien zy op een beſtandig gemoed vallen, gebroken, maer maeken geen breuke.

XX. HOOFTSTUK.

Gekomen tot de Vergelijkinge. Maer eerſt een begrootinge van de Elenden der Nederlanders, en dezer Eeuwe. Ook word

die waen eenvoudelyk wederleid: en ge toont dat het menſchelyk verſtant genegen is zynen rouw te vermeerderen.

HEt was buiten myn hope of meeninge, dat *Langius* zulk een ernſtige reden voerde. Ik derhalve hem ſteutende, zeide: Waer wilt gy henen? Hebt gy my dit belooft? Ik wachtte honig en zoeten Moſt der Hiſtorien: en gy tapt my eenen ſtraffen wijn, en den ſterkſten, die in den Kelder der Wijsheid is. Wat meent gy? dat gy hier eenen *Thales* hebt? Gy hebt *Lipſius* voor: die een menſch, en midden onder de menſchen zijnde, ook wat menſchelijker en zachter geneesmiddelen van doen heeft. *Langius* hier op met een vriendelijk wezen en ſtemme: Ik beken, gy beſchuldigt my te recht. Want terwijl ik dat louter licht van de Reden volge, zie ik, dat ik van den Gemeenen weg afgeraekt, en allengs in het Pad der Wijsheid gegleden ben. Maer ik ga my nu beteren, en mynen voet zetten binnen bekender paelen. Mishaegt u de ſtrafheid van dezen Falerniſchen Wijn? Ik zal hem u ſnijden

met

met den Moſt der Exempelen. Ziet, ik kome tot de Vergelijkinge: en zal u klaer bewijzen, dat deze plaegen, die ons van alle kanten omvangen, niet zwaer of geweldig zijn, indien gyze by d' oude elenden vergelijkt. Want het ging'er eertijts al vry gruwelijker en deerlijker toe. Maer ik wederom, en dat noch met een ongeduldig gebaer: Zult gy dat zeggen? en meent gy my dit wijs te maeken? neen, *Langi*, noit, zoo lang als ik gevoelen hebbe. Want zoo gy 't recht onderzoekt, wat voorlede eeuwe is oit zoo ongeluckig geweeſt, als onze tegenwoordige? of welke zal het oit wezen? Wat volk, wat Lantſchap heeft oit geleden,

Zoo veele plaegen, die men zeggen kan,
noch lijden,

Als wy nu hedensdaegs? Ziet, wy worden door den Oorlog afgement, en niet alleen door den uitlantſchen, maer door den borgerlijken; ja ook door dezen niet alleen, maer ook door eenen verborgen twiſt. Want niet alleen zijn'er onder ons verdeeltheden: maer noch (ô Vaderland!

hoe zult gy kunnen ſtaende blyven?) nieuwe verdeeltheden der verdeeltheden. Doet hier by de Sterfte, den Hongersnood, de Schattingen, het Plonderen en Moorden: en, het ſlimſte van allen, de dwingelandye en verdruckingen, niet alleen naer den lichaeme, maer ook naer 't gemoed. En hoe gaet het nu in d' andere deelen van Europa? Men heeft'er oorlog, of vreeze voor oorlog. Of is'er vrede; die is vermengt met ſchandelijke dienſtbaerheid onder Smaljonkers, en niet vermaekelijker dan eenigen Oorlog. Waer gy uwe oogen en gedachten wend, alles is twijffelachtig en verdacht: en daer zijn veele teekenen van inſtorting, even als in een huis, dat niet te degen onderſchoort is. Om kort te gaen, *Langi,* gelijk alle rivieren naer den Oceaen vloeien: zoo ſchijnt het ook, dat al de plaegen op deze eeuwe komen aenzacken. En nu reekene ik maer de gene, die wy al op den hals, en tegenwoordig hebben. Wat zal 't wezen met de gene, die ons noch naekende zijn? Waer van ik wel te recht met den Poëet *Euripides* zingen mocht:

Ik zie de zee der plaegen zoo gerezen,
Dat ons niet veel het zwemmen nut zal
wezen.

Langius zeide hier op met ſtrafheid, en als of hy my wilde intoomen: Begint gy weder te bezwijken met zulke klachten? Ik meende nu, dat gy vaſt ſtont, en gy valt; dat uwe wonden toegeheelt waren, en gy krabtſe weder open. Maer uw gemoed dient wat ſtil te wezen, indien gy genezen zoud. Deze eeuwe, zegt gy, is d' ongeluckigſte. Dat is voor my een oud Lietje. Ik weet dat uw Grootvader, en uw Vader ook zoo gezegt hebben; en dat ook onze Neven en Nakomelingen zoo zeggen zullen. Dit is het menſchelijk verſtant uit de natuur eigen, dat het wel ſcherp de oogen wend na droevige dingen, en de vrolijke onderruſſchen voorby gaet. Gelijk de vliegen en diergelijke beesjes niet lang op gladde en effene plaetſen zitten, maer aen ruwe en oneffene blyven hangen: zoo vliegt van gelijken deze klaegachtige geeſt over den goeden tijd luchtig henen, en blijft op den quaeden tijd ſtaen. Hy

delt en bekijkt denzelven , en weet hem vernuftelijk te verzwaeren. En gelijk de Minnaers altijd iets in haere Meeſtreſſe weten te vinden, waerom zy boven alle andere uitmunt : zoo ook mede de klaegers, in hunnen rouwe. Ja wy verzieren ydele dingen , en treuren niet alleen om de tegenwoordige , maer om de toekomende. En wat voordeel trecken wy uit zulk een ſnedig verſtant ? Geen ander, dan dat wy dikwils komen te bezwijken door de valſche ſchaduwe van een aenſtaende gevaer ; even gelijk zommige Legers de vlucht nemen, als zy 't van verre zien ſtuiven.

XXI. HOOFTSTUK.

Wijders word dat eigentlijker en naekter wederleid, uit de Vergelijkinge met de oude Elenden. Voor eerſt van d' Oorlogen ; en van de wonderlijke Nederlaege der Joden.

MAer gy, *Lipſi*, laet deze ſlechte dingen vaeren : en volgt my tot de Vergelijkinge , daer gy na haekt.

Door

Door haer zult gy duidelijk zien, dat'er niet alleen in allerhande soorte van plaegen, gelijke elenden, maer noch grooter geweest zijn: en dat deze eeuwe meer reden heeft om haer te bedanken, dan om te klaegen. Wy worden, zegt gy, afgemat door den Oorlog. Maer hoe? zijn'er dan by d'Ouden geen Oorlogen geweest? Ja dat meer is, *Lipsi*, zy hebben haer begin genomen met het beginsel der werelt: en zy zullen niet dan met de Werelt haer einde neemen. Maer zy zijn mogelijk zoo groot, of zoo zwaer niet geweest, als deze oorlogen. Het tegendeel is zoodanig waer, dat al deze (ik zeg het uit ernst) maer jok en spel zijn, indienze by d'oude Oorlogen geleken worden. Ik zie schier niet, waer ik beginnen, of belenden zal, indien ik eens in deze diepte der Exempelen trede: maer evenwel, wilt gy, dat wy een weinig de deelen der *W*erelt doorwandelen? *W*el aen. Laet ons van *Judea*, dat is, van 't Godgeheiligde Land en Volk, beginnen. Ik ga voorby, het gene zy in Egypten, en ook, sedert zy daer uit getogen geweest zijn, geleden

leden hebben: want dat ſtaet duidelijk genoeg in de H. Schriftuure te lezen: ik kome tot de uiterſte dingen, en tot de gene, die aen hunnen ondergang vaſt zijn. En ik zal de moeite nemen, u dezelve byzonderlijk, en, als op een lijſte, te toonen. Zy hebben dan, door burgerlijken en uitlantſchen oorlog, in min dan zeven jaeren, geleden 't gene hier volgt:

Voor eerſt zijn'er te *Jeruzalem*, door bevel van *Florus* gedoot, *zes hondert en dertig.*

Te *Ceſarien* van d' Inwoonders, uit haet, dien zy het volk, en hunnen Godsdienſt droegen, op eenen tijd *twintig duizent.*

Te *Scythopolis* ('t is een Stad in *Syrien*) *dertien duizent.*

Te *Aſcalon* in *Paleſtine*, ook van d' Inwoonderen, *twee duizent vijf hondert.*

Te *Tolomita* van gelijken *Twee duizend.*

Te *Alexandrien* in *Egypten*, onder Keizer *Tiberius*, en de Lantvoogdye van *Alexander* *Vijftig duizent.*

Te *Damaſco* *Tien duizend.*

En deze Nederlagen zijn gebeurt als door

door oproerigheid en dolle razernye des volks: zedert zijn'er van de *Romeinen*, in wettigen en openbaeren oorlog,

Als *Joppe* door *Cesius Florus* was ingenomen, verslagen *acht duizent en vier hondert.*

Op eenen Berg, met naeme *Cabulon, twee duizent.*

In den slag by *Ascalon* *tien duizend.*

Wederom door verrassinge *Acht duizend.*

Te *Aphace*, als het ingenomen was, *Vijftien duizend.*

Op den Berg *Garizim* zijn'er verslagen *Elf duizent en zes hondert.*

Te *Jotapa*, daer zelf *Josephus* was, ontrent *dertig duizend.*

Joppe voor de tweedemael ingenomen, zijn'er verdronken *Vier duizent, twee hondert.*

Op 't Lant van *Taricheen* zijn'er verslagen *zes duizent en vijf hondert.*

Te *Gamala*, zoo verslagen, als uit hun zelven te berste gesprongen *negen duizend.*

En niet een eenig menſch heeft uit die Stad zijn leven gebergt, uitgenomen twee vrouwen, die gezuſters waren.

Als *Giſcala* verlaeten was, zijn'er in de vlucht nedergemaekt *twee duizend.*

En, zoo vrouwen als kinderen, gevangen *drie duizend.*

Uit de *Gadarenen* zijn'er verſlagen *dertien duizend,*

Gevangen *twee duizend en twee hondert,* behalve ontallijke menſchen, die inde riviere geſprongen zijn.

In de vlecken van *Idumea* zijn'er verſlagen *tien duizend.*

Te *Gerazim* *duizend.*

Te *Macherunte* *duizend en zeven hondert.*

In het Boſch *Jardes* *drie duizend.*

In het Kaſteel *Maßado*, die door hun eige hand geſneuvelt zijn, *negen hondert en zeſtig.*

In *Cyrene* zijn'er van den Lantvoogd *Catulus* verſlagen *drie duizend.*

Maer zelf in de Stad *Jeruzalem*, zijn'er, geduurende den tijd van het beleg, geſtor-

ven

ven of verſlagen *tienmael hondert duizent.*

Gevangen *zeven en negentig duizend.*

Deze Somme bedraegt (behalve ontallijke, die hier overgeſlagen, en door honger, ballingſchap en armoede vergaen zijn) *twalef mael hondert en veertig duizend.* Wat zegt gy *Lipſi?* ſlaet gy uwe oogen nu neder? Heftſe liever op: en begint my eens de oorlogen, die ettelijke jaeren in de Chriſte Werelt geduurt hebben, te vergelijken met de Nederlaege van een Volk alleen. En echter, hoe kleen is dat Land, en hoe weinig dat volk geweeſt; indien zy nevens Europa en deſſelven Inwoonderen geſtelt worden?

XXII. HOOFTSTUK.

Wat Nederlaegen de Grieken en Romeinen in den Oorlog geleden hebben. Groote menigte der genen, die by ettelijke Overſten verſlagen zijn. Ook de verwoeſting der nieuwe werelt; en d' elenden der gevangeniſſe.

EN ik en blijve hier niet staen: maer keere my naer *Griekenland* toe. Doch het zou lang vallen en geen voordeel geven, indien ik daer wilde gaen optellen al d' oorlogen, die de *Grieken* of onder malkander, of met d' uitheemschen gevoert hebben. Dit zegge ik alleen; het is door die geduurige Nederlaegen zoo uitgeput en kael geworden, dat het in zijn geheel, ten tijde van *Plutarchus* ('t welk ik noit zonder gramschap en verwonderinge by hem gelezen hebbe) niet machtig was om drie duizend soldaeten in 'tveld te brengen: welk getal nochtans weleer, zegt hy, in den *Persischen* Oorlog het klein Stedeken *Megara* had kunnen uitmaeken. O bloeme der Landen, en de zonne en 't zout der volkeren, waer zijt gy toe vervallen! Daer is schier hedensdaegs geen Stad in dit afgemat *Nederland*, die van eenigen naem is, of zy zou noch zulk een getal van weerbaere mannen wel kunnen uitmaeken. Gaen wy nu de *Romeinen* en *Italien* bezien? *Augustinus* en *Orosius* hebben my al overlang deze moeite van bereekenen uit

de

de hand genomen. Ziet hunne boeken, en gy zult'er heele bergen van elenden in vinden. Een eenigen oorlog, die voor de tweede mael met *Karthago* gevoert wierd, heeft alleen in *Italien*, *Spanjen*, en *Sicilien*, boven de *vijftien mael hondert duizent menschen* (want ik heb het naeuwkeurig opgezocht) in min dan zeventien jaeren, verslonden en omgebracht. In den Borgerlijken oorlog tusschen *Cesar* en *Pompejus* beliep het getal by de *driemael hondert duizend*: en noch was het meer, onder de wapenen van *Brutus*, *Cassius*, en *Sextus Pompejus*. Maer wat bereekene ik d' oorlogen, die onder 't bewind en beleid van veelen gevoert zijn? Ziet, *Cajus Cesar* alleen (ô pest en verderf van 't menschelijk geslachte) belijd, en draegt'er noch zijnen roem van, dat'er *elfmael hondert en negentig duizend menschen door hem in veltslagen gebleven zijn*; en hier en worden noch niet onder gereekent de groote menigten, die in zijn borgerlijke oorlogen omquamen. Want dit moorden is over d'uitheemschen gegaen, geduurende de weinige jaeren, dat

hy over *Spanjen* of *Vrankryk* 't gebied hadde. Maer evenwel is deze groote *Cesar*, in dit deel, noch minder geweest als die groote *Pompejus*, die in den Tempel van *Minerva* liet uithouwen, dat'er *van hem verstroit, verjaegt, gedoot, en op genade en ongenade ontfangen waren, een en twintig maei hondert en drie en tachtig duizend menschen.* By dewelke gy, om een getal te maeken, wel zetten moogt *Quintus Fabius*, die *hondert en tien duizend Franschen: Cajus Marius*, die *twee hondert duizend Duitschen:* en in eenen laeter tijd, *Ætius*, die in den gedenkwaerdigen slag van *Katalonien hondert en twee en sestig duizend Hunnen* verslagen heeft. En om u niet te doen denken, dat'er in die oorlogen alleen maer menschen zijn omgekomen: het heeft ook de Steden gegolden. *Kato Censorius* beroemt hem, dat hy meer Steden (*Plutarchus* en *Appianus* melden van vier hondert) in *Spanjen* verovert heeft, dan hy dagen daer in geweest was. *Sempronius Gracchus*, indien men *Polibius* gelooven mag, heeft'er in 't zelve Land drie hondert verdelgt. En

ik

ik meene niet dat'er oit iets gebeurt is, 't welk by deze Exempelen haelen mag, behalve by onzen tijd; doch in de nieuwe Werelt. Een kleinen hoop *Spanjaerden*, nu tachtig jaeren geleden, hunnen voet op die woeſte en nieuwe Landen gezet hebbende, ô God! wat moord, wat ſlachtinge hebben zy daer bedreven. Ik ſpreeke van d'oorzaeken of't recht des oorlogs niet, maer ſlechts van 't gene, dat'er gebeurt is. Wy houden 't voor wat wonders, dat ongemeten Land bezocht, ik zwijge, gewonnen te hebben: en evenwel zie ik, dat het overloopen word van twintig en dertig ſoldaeten: en dat doorgaens die weerlooze hoopen, even als het kooren met de zeiſſen, worden nedergemaeit. Waer zijt gy *Cuba*, het grootſte der Eylanden? Gy *Hayti*? Gy Eylanden van *Jucaje*? die weleer gepropt waert met vijf of zesmael hondert duizend menſchen, en elders, uit dat getal, qualijk vijftien duizend tot voortſettinge behouden hebt. Gy Kuſten van *Peru*, en *Mexico*, vertoont u hier een weinig. O wat een wondere en deerlijke ge-

geſtalte! die wijtſtreckende Lantdouwe, en wel te recht de tweede *Werelt* genoemt leid woeſt en verdorven, niet anders, dan o zy door 't Hemelſch vyer afgebrand was. Mijn geheugen en tonge begeeft my, *Lipſi*, terwijl ik deze dingen vertelle: en ik zie dat al onze zwaerigheden by deze niet anders als Kaf (gelijk de Komedy dichter zegt) of kleene Kalanderkens zijn. En evenwel reppe ik noch niet eens van die wet der ſlaven, het ſtrafſte dat'er in d' oorlogen der Ouden geweeſt is. Vrygeboornen, edelingen, kinderen, Vrouperſoonen, de verwinner ſleepteze altezamen mede, wie weet of het niet en was tot eeuwige ſlavernye? 't was altijt buiten twijffel tot ſlavernye. En wel te recht heb ik Gode te danken, dat dezelve in de Chriſte werelt geen voetſtappen naliet, en dat wy'er ook noch niet van weten. De Turken zeeker, houden hun noch daer aen; en niets is'er, dat ons meer afzien en gruwel doet hebben voor die Scythiſche heerſchappye.

XXIII.

XXIII. HOOFTSTUK.

Aenmerkelijke exempelen van ſtraffe en hongers nood in ouden tijde. Ook hoe groot wel eer de Schattingen, en Rooveryen geweeſt zijn.

DOch uw klaegen neemt geen einde. En gy voegt 'er ook de Sterfte en Hongersnood by: de Schattingen en Rooveryen. Wilt gy dan dat wyze elk byzonder vergelijken? maer in 't kort. Zegt my eens, hoe veele duizenden zijn'er in geheel *Nederland* van de Peſte wel weg genomen, binnen deze vyf of zes jaeren herwaert? Ik meene *vijftig duizend*, of ten ruimſten genomen, *hondert duizend*. Maer in 't Joodſche Land, onder Koning *Davids* regeeringe, heeft een eenige Peſt *zeventig duizend* menſchen verſlonden, eer eenen dag ten einde was. Onder de Keizers *Gallus* en *Voluſianus* quam de Peſt, uit *Ethiopien* haeren oorſprong nemende, over de *Roomſche* Lantſchappen, en heeft dezelve vyftien jaeren achter een,

on-

ongelooflijk uitgemergelt. Ook heb ik noit van grooter Peſt gelezen, als men de ruimte des tijds, of der lantſchappen aenmerkt. Evenwel was die ſterfte woedender en geweldiger. die, onder den Prince *Juſtinianus*, te *Konſtantinopolen* en in de nabuurige plaetſen graſſeerde: want zy ging zoo hard aen, dat 'er alle dage *vijf duyzend* lijken, en ſomwyl ook *tien duizend* waren. Ik zou dit met ſchroom en over de waerheid twijffelende, vertellen, indien 'er geen geloofwaerdige getuigen van waren, die zelf op dien tijd geleeft hebben. En niet min is te verwonderen de Peſt van *Afrika*, die naer 't verdelgen van *Karthago* ontſtaen zijnde, alleen in *Numidien acht hondert duizend menſchen* vernielde: en in *Afrika* aen de zee gelegen, *twee hondert duizend*, en by de Stad *Utica dertig duizend* ſoldaeten, die daer tot bezetting van die Kuſte gelaeten waren. En wederom is 'er in *Grieken*, onder 't gebied van *Michaël Duca*, zulk een felle ſterfte geweeſt, *dat 'er* (gelijk *Zonaras* zegt, *geen levende genoeg waren*,

om

om de dooden ter aerde te doen. Eindelijk, zy is ten tijde van *Petrarcha*, gelijk hy zelf verhaelt, zoo geweldig over *Italien* ontsteeken geweest, dat 'er van elk *duizend menschen* naeulijks tien overbleven. Nu aengaende den Hongersnood, wy voorwaer, of onze eeuwe, hebben niet met allen gezien, indien wy zien het gene in ouden tijde gebeurt is. Onder Keizer *Honorius* is 'er te *Rome* zulk een dierte en schaersheid van alle eetwaren geweest, dat de menschen malkanderen wilden aentasten, en dat men openbaerlijk in 't Vechtperk hoorde roepen, STELT EENEN PRYS OP 't MENSCHEN VLEESCH. In geheel *Italien*, toen het van de *Gotten* verwoest wierd, is 'er andermael, onder Keizer *Justinianus*, zulk een dierte geweest, dat 'er in de Mark van *Ancona vijftig duizend menschen* van honger gestorven zijn: en dat zy doorgaens niet alleen menschenvleesch, maer ook menschendrek gegeten hebben. Twee vrouwen (my schrikt dat ik 't verhaele) hadden met list by

nacht

nacht zeventien mannen van kant gehol-
pen, en gegeten: en zelf wierden zy ge-
doot van den achtienden, die dat gewae
geworden was. Ik en verhaele ook nie
den honger van de Stad *Jeruzalem*, en
d'exempelen, die eenen ygelijken genoeg
bekent zijn. Maer zoo men ook iets van
de Schattingen zeggen moet: ik beken
wel, dat zy zwaer zijn, waer mede wy
nu gedrukt worden; maer 't is zoo, in-
dien gy ze alleen, en op haer zelve ziet,
zonder die by d'oude Schattingen te ver-
gelijken. De meeſte Lantſchappen onder 't
Roomſche gebied moeſten het *vijfde deel*
der vruchten uit het *Weyland*, en het
tiende deel uit het zaeyland betaelen. Ook
dorſten *Antonius* en *Ceſar* de ſchattingen
van *negen* en *tien jaeren* op *een jaer* doen
geven. Als, met het ombrengen van *Ju-
lius Ceſar*, de wapenen voor de vryheid
opgevat wierden, ontfing elk burger
bevel, om het *vijf en twintigſte deel* van
al zyne goederen te betaelen: en dat noch
meer is, al de genen, die van den Raed
waren, betaelden ſes *Aſſes* (by ons vyf
groot)

groot) voor elken tegel van hunne huizen. Een ſchatting die onmetelijk is, en naer ons verſtant niet gelooft; noch gegeven kan worden. Maer *Octavianus Ceſar* heeft van de vrygemaekte ſlaven (ik denke dat hy op zynen naem dacht) het *Octaef* of achtſte deel van al huune goederen gevordert en ontfangen. En ik ſla over wat de *Triumviri*, of Driemannen, en d'andere dwingelanden bedreven hebben; op dat ik d'onzen met mijn vertellen geen voet geve. Maer laet u dit eene van de Colonien of Volkplantingen, als een exempel wezen van alle afperſſingen en Rooveryen. En gelijk 'er buiten dien vond, niets kon bedacht worden, dat meer dienen konde om het gebied des Rijks te bevéſtigen; zoo kon men mede niets uitvinden, dat over d'onderdaenen elendiger was. De uitgediende Legers en troepen plantte men op het land en in de Steden: en d'elendige lantſaeten wierden op eenen oogenblik tijds uit al hun goed en welvaeren geſtooten: zonder dat zy iets gedaen of verdient hadden: maer

maer voor alle boosheid en ſchelmerye
gaf men middelen of vruchtbaere lantdou
wen. *Waer* in voorwaer een poel van all
zwaerigheden ontdekt word. 't Is elendig
dat men van zijn geld berooft word: wa
is het dan wel, als men zijn land en hui-
zen verlieſt? 't Valt hart, daer ſuit ge-
jaegt te worden: maer hoe hart valt het,
als men zijn geheel Vaderland, en Ker-
ken en Altaeren, moet ruimen? Ziet toch,
eenige duizenden van menſchen wierden
van malkander afgerukt, de kinderen van
hunne ouders, de heerſchappen van hun
huisgezin, de vrouwen van haere man-
nen, en in verſcheide landen, na dat yders
lot viel, verſtroit: Gelijk by den Poëet
over deze zelve geſchiedeniſſe te lezen is:

Zy zijn in Lybie, en in 't noorden wijd verſpreit,
Of in Britanje, dat ſchier uit de wereld leit.

Alleen *Octavius Ceſar* plantte acht en
twintig Colonien maer alleen in *Italien*,
en in de Provincien zoo veel, als hem
goet docht. Ja, daer is, dat ik wete, noit
iets

iets geweest, dat de Franschen, ons, en de Spanjaerden, meer bedorven heeft.

XXIV. HOOFTSTUK.

Eenige vertellingen van Wreetheid en Moortdaedigheden, die wonderlijk zijn, en al de schelmeryen dezer eeuwe te boven gaen.

MEn pleegt evenwel hedendaegs, zegt gy, wreetheid, en ongehoorde moorderyen. Ik weet wel, wat gy zeggen wilt, en wat 'er onlangs gebeurt is. Maer *Lipsi*, ter goeder trouwe: is 'er niet diergelijks by d'ouden geschied? Wat zijt gy wel onbedreven, indien gy 't niet en weet: en quaetaerdig, indien gy u zoo veinst! Want de exempelen zijn zoo gereet en veelvoudig, dat ik schier niet en weet, wat ik moet uitkippen. Kent gy den naem van *Sulla*, dien Geluckigen? Gy kent dan ook zijnen eerloozen en wreeden ban, waer door hy een eenige Stad *vier duizend, en zeven hondert* burgeren ontvoert heeft. En om u niet

te doen denken, dat het maer slecht volk of een deel van 't gepeupel geweest is, dat waren *hondert en veertig* Raetsheeren onder. Ik zwijge noch van d' ontellijke doot slagen, die gemeenlijk met zijn verlof of bevel gepleegt wierden; invoegen dat *Quintus Catulus* niet buiten reden zich deze woorden ontvallen liet: *Met wien zullen wy ten leste leven, indien wy in den oorlog de gewapenden, en in den vrede d' ongewapenden doot smijten?* Maer dezelve *Sulla* wert, kort daer aen, gevolgt van zijne drie discipelen (ik meene de *Triumvir* of driemannen) die van gelijken in de ban gedaen en gedoemt hebben *drie hondert Raetsheeren*, en boven de *twee duizend* Ridders van *Romen.* O Schelmstuc ken, en de bitterste, die van de zonne, in al haer op- en ondergaen, gezien zijn, en gezien zullen worden! Leest, zoo 't u lust de Historie van *Appianus*, en daer in veelerhande en vervaerlijke afbeeldingen van de genen, die weg schuilden en de vlucht namen; van die hun staen deden, en uitsleepten, van de kinderen en vrouwen, die da

rontomme huilden en jammerden: ik moet niet levendig zijn, indien gy niet en zult zeggen, dat'er, in die yzere en beestelijke eeuwe, zelf geene menschelijkheid meer in 't leven was. En dit is gepleegt aen Raetsheeren en Ridderen, dat is, byna aen zoo veele Koningen of Princen: maer mogelijk is de wreetheid over de menigte des gemeenen volks niet gegaen. Ja ziet my eens dien zelven *Sulla*, die (gelijk *Valerius* verhaelt) *vier* Legioenen van de wederpartye, op zijn woord en trouwe tot hem overgegaen, in het Gemeen Landhuis te *Romen*, daer zy te vergeefs hen op de genade van zijn bedriegelijke hand beriepen, liet nedermaeken. En als dit gehuil van deze sneuvelende soldaeten ook tot op het Raethuis gehoort wierd, en de Raed zich daer over verfloeg en ontsette, zoo zeide hy: *Eerwaerdige Vaders, laet ons hier mede begaen; 't is een kleen getal oproerigen, die uit mijn bevel gestraft worden.* En ik weet niet, wat my van beide hier wonderlijker voorkomt, of dat een mensch zulks doen, of dat hy 't zeggen konde. En wilt gy

noch meer Exempelen van wreetheid? Luistert maer. *Servius Galba* hebbende in *Spanjen* het volk van drie Steden doen vergaderen, als of hy spreeken wilde van hunne voorrechten, heeft *zeven duizend* mannen, die de bloem der jongelingen uitmaekten, schielijk doen nederhouwen. In het zelve Land heeft de Burgemeester *L. Lucinius Lucullus* twintig duizend burgers vermoord, hebbende zijn volk in de Stad gezonden, daer hy in het opgeven belooft hadde, dat hy 't niet doen en zoude. Als *Octavianus Augustus* Perusia verovert hadde, heeft hy'er *drie hondert* uit degenen, die hun overgegeven hadden, ja d' aenzienlijkste van beide de staeten, gelijk een Offerhande doen slachten voor den Altaer die ter eere van *Julius Cesar* gestelt was. *Antonius Caracalla*, op die van *Alexandrien*, ik weet qualijk om wat boerterye, gebeten zijnde, heeft, onder schijn van vrede in die Stad komende, al de jonge manschap, na dat hyze op een plein dede by een komen, met zijne soldaeten bezet, en, op het geven van de leuze, hen alteza-

men

men tot den leſten man toe gedoot : en diergelijke moordaedigheid over al d' overige menigte gebruikende , heeft die volkrijke Stad teenemael ledig gemaekt. Koning *Mitradates* heeft , door 't ſchrijven van eenen brief , *tachtig duizend* Roomſche borgeren , die om hunnen handel te drijven door *Aſien* verſpreit waren , gedoot. *Voleſius Meſſala,* Stedehouder in *Aſien* , heeft'er *drie hondert* op eenen dag met de bijl doen onthalzen , en hoogmoedig met de handen op den rugge onder de dooden wandelende , als of hy zich hier treffelijk gequeten hadde , zoo riep hy : *O Koninklijke daet* ! Ik ſpreeke nu noch maer van Heidenen en Godlooze menſchen : maer ziet hier ook onder de naemen , die den waeren God toegewijd zijn, den Prince *Theodoſius*, die te Theſſalonica, uit loutere boosheid en ſchelmerye, *zeven duizend* onnoozele menſché om hals brocht, zijn krijgsvolk gezonden hebbende in den Schouburg , daer zy by een geroepen waren, als of zy zouden zien ſpelen. Een daed zoo Godloos , als oit eenige Godloosheid

by d' Ouden gebeurt is. Gaet nū hier op henen, mijn goede *Nederlanders*, en beſchuldigt de wreetheid en trouweloosheid der Princen in deze eeuwe.

XXV. HOOFTSTUK.

Onze dwinglandye word ook wat verkleent. Getoont dat dezelve uit de natuur, of uit de menſchelijke boosheid ontſtaet; en dat'er eertijts uitwendige en inwendige verdruckingen geweeſt zijn.

EIndelijk beſchuldigt gy ook hedensdaegs de Dwinglandye, en de verdruckingen naer den lichaeme en naer den geeſt. My luſt nu geen ſtreng te trecken in onzen tijd te verheffen of te vernederen. Want wien zou 't voordeel doen? Ik zal maer zeggen het gene tot onze Vergelijkinge dient. Wanneer zijn zulke plaegen niet geweeſt? en waer is het, daer zy niet geweeſt zijn? Noemt my eens eenige eeuwe zonder groote dwinglandye, noemt my het volk eens. Indien gy 't doen kunt (want ik ben te vreden dat wy hier

eens

eens om omwerpen) zoo zal ik ook belijden, dat wy d'elendigſte der elendigen zijn. Wat zwijgt gy? Zoo ik zie, is die oude Schimpſpreuke waerachtig: *Datmen al de goede Princen wel in eenen ring kan zetten.* Ja het is zeeker de menſchelijke natuur eigen, in heerſchappye uit den band te ſpringen, en niet licht maet te houden in een zaeke, die boven de maet is. Wy zelf, die over de dwinglandye klachtig vallen, draegen de zaden der dwinglandye binnen ons herte: en het ſchort veelen niet aen den wil, maer aen 't vermogen, dat zy dezelve niet te voorſchijn brengen. Al is een ſlange machteloos door de koude, zy heeft evenwel fenijn by haer, maer zy ſchiet het niet uit: zoo leid het ook met ons, die alleen door 't onvermogen en een zeekere koude der fortuine belet worden in een ander te quetſen. Geeft krachten, geeft werktuigen: ik zorge, dat wel de meeſte van degenen, die 't nu op de machtigen zoo geladen hebben, hun zelven minſt machtig zouden wezen. Dit dagelijks leven bewijſt het ons. Ziet eens hoe dien Vader over zijn

kinderen, dien heer over zijn knechten, en dien leermeester over zijn discipelen baert en tiert. Zy zijn in hunne soorte altezamen medegezellen van den Tyran *Phalaris*, en verwecken in een Rivier dezelve ongestuimigheid, die de Koningen in een groote zee doen. Ook hebben andere gedierten denzelven aerd, van dewelke de meeste woeden op de gene, die met haer van eene soorte en wezen zijn, zoo in de lucht, als op d'aerde, en in 't water.

De groote visch haekt na der kleenen doot,
't Gevogelte lijd van den Havik nood;

Zegt *Varro* wel te recht. Maer dit zijn lichaemelijcke verdruckingen, zult gy zeggen: dit steekt hedensdaegs uit, dat men ook het gemoed dwingt. Ja zoo, dwingt men het gemoed? Ziet toe, dat dit uw zeggen niet meer nijdig is, dan waerachtig. My dunkt dat hy zich zelven, en die Hemelsche natuure niet en kent, die meent dat dezelve verdrukt of gedwongen kan worden. Want geen uitwendig geweld zal oit te wege brengen, dat gy willen

zult,

zult, het gene gy niet en wilt, en gevoelen zult, het gene gy niet en gevoelt. Yemant heeft wel macht over dezen band of knoop des gemoeds, maer niet over 't gemoed zelve. Een dwingeland kan het wel van 't lichaem ſcheiden, maer niet zijn natuur krenken; die zuiver, eeuwig, en vyerig zijnde, voor geen uitwendige en geweldige aenroering vervaert is. Doch echter mogen wy den zin van ons gemoed niet uiten. Het zy zoo. Maer zoo breidelt men dan uwe tonge, niet uw gemoed: uwe daet, en niet uw oordeel, Maer dit is wat nieus, en dat noit gehoort is. Mijn goede man! hoe zijt gy verdoolt! Hoe veele zou ik 'er u wel kunnen noemen, die onder de dwingelanden de ſtraffe over hun gevoelen geleden hebben, om dat zy onvoorzichtig van tonge waren? Hoe veele zijn'er wel geweeſt uit dezelve, die het oordeel gewelt zochten aen te doen? en ik zegge, het oordeel in het ſtuk van Godzaligheid. Het is doorgaens de gewoonte geweeſt, dat de *Perſiaenſche* en *Ooſterſche* Koningen aengebeden wierden:

en wy weten dat *Alexander* zich dezelve Goddelijke eere heeft aengemaetigt, hoewel zijn plompe *Macedonieren* dat niet toestonden. Onder de *Romeinen* heeft die goedertiere en bezadigde Keizer *Augustus* zijn Offeraers en Priesters gehad in de Provintien, ja noch in elk huis byzonder, gelijk een God. *Kaligula* liet de hoofden van de beelden der Goden afhouwen, en het zyne daer op zetten, met een belachelijke Godloosheid: ook ordineerde hy voor zyne Godheid een Kerk, en Priesteren, en uitgelezene offerhanden. *Nero* wilde voor den God *Apollo* geacht worden: en de voornaemste borgers wierden omgebracht, onder dit opschrift, *om dat zy noit voor zijn hemelsche stemme geoffert hadden.* Ja *Domitianus* wierd openbaerlijk *onzen God en Heere* genoemt. Wat zoud gy zeggen, *Lipsi*, indien 'er nu eens zulk een verwaentheid en godloosheid by onze Koningen ware? Maer ik kome deze klip niet nader, tot dewelke my geene winden van eerzucht trecken of dryven zullen

Die zwijgen kan, lijd geen gevaer.

I

Ik zal tot besluit dezer zaeke noch maer een getuigenisse van d'oude dienstbaerheid by brengen, en dat noch uit uwen gemeen zaemen Schryver; waer op gy wel dient te letten.

Tacitus van Keizer *Domitianus* eeuwe: *Wy lezen, dat het Arulenus Rusticus, toen hy Petus Thrasea, en Herennius Senecio, toen hy Priscus Helvidius geprezen hadde, beide den hals koste. En niet alleen mosten zy Schryvers, maer ook hunne boeken, daer voor lijden: want men gaf bevel aen de Triumviri of Driemannen, das zy de schriften van die heerlijke vernuften voor al het volk en op de Markt zouden verbranden. Zy meenden quansuis dat met dat vyer, de stemme des Roomschen volks, de Vryheid des Raeds, en het geweten des menschelijken geslachts vernietigt zou worden. Daerenboven wierden de Opperleeraeren der wijsheit verjaegt, en alle goede Konsten verbannen, op dat 'er nergens iet eerlijks in 't oog zou loopen. Wy hebben zeeker een groot bewijs van lijdsaemheid gegeven, en gelijk d'aeloutheid gezien heeft,*

welk

welk het uiterste was in de vryheid, zoo hebben wy mede gezien welk het was in de slavernye: dewyl door 't Geloofs onderzoek ons ook de hanteeringe van spreeken en hooren benomen is. Wy zouden met de stemme ook zelf het geheugen verloren hebben gehad indien het vergeten zoo wel, als het zwijgen, in onze macht geweest ware.

XXVI. HOOFTSTUK.

Ten leste word geleert, dat deze zwaerigheden niet wonderlijk of nieu zijn. Dat zy altijd gemeen zijn geweest by alle menschen en volkeren; ook troost daer in gezocht.

MAer ik houde nu op met meer te vergelijken: en ik kome tot den anderen troep van mijn Leger, die de Nieuwigheid bevecht; doch kort weg, en daer geen werk van maekende. Want hy zal den vyand, die nu al verwonnen leid, veel eer uit plonderen, dan in een hevig gevecht met hem hantgemeen worden. En voorwaer, wat kan hier nieuw voor den mensch

mensch wezen, indien hy zelf geen onervaren Nieuweling in de menschelijke zaeken is? *Krantor* had het deftig en wel gevat, die altijd dit vaers in den mond hadde:

Ay my! maer wat beduid dit klaegen?
't Is menschen eigen, 't geen wy draegen.

Want deze elenden hebben dagelijks haeren omloop, en doen zoo veel als de ronde, door deze ronde wereld. Wat zucht gy, om dat deze droeve dingen gebeuren? Wat verwondert gy u daer over?

Uw Vader Atreus teelde u niet,
ô Agamemnon! slechts tot zaeken,
Die 't hert verquicken en vermaeken.
Uw deel is blijschap en verdriet;
Nadienge zijt een mensch geboren.
Dit heeft de Goden zoo behaegt.
En alsge u wederwillig draegt,
Zult gy u zelven maer verstooren.

Dat is veel eer te verwonderen, indien 'er yemand leeft, die deze gemeene wet niet onderworpen is, en het pak niet en draegt, dat van een yder gedraegen word. *Solon* ging te *Athenen* met yemand van zijn

vrienden, die niet te trooſten was, op het Kaſteel, en toonde hem van daer al de huizen, die in de groote Stad ſtonden, zeggende: *Denkt nu eens by u zelven, wat'er voor dezen wel droefheid onder deze dacken geweeſt is, wat 'er nu getreurt word, en na dezen getreurt zal worden: en houd op met de menſchelijke zwaerigheden, alsof zy u alleen raekten, te beweenen.* Ik wilde wel, *Lipſi*, dat men met u in deze groote werelt zoo doen konde. Maer dewyl het metter daet niet wezen kan; wel aen, laet het een weinig met de gedachten zijn. Ik zette u, zoo gy wilt, op dien hoogen berg *Olympus*. Beziet my eens al de Steden, Lantſchappen, en Koninkrijken: en denkt vry, dat gy even zoo veel betuiningen van menſchelijke nederlaegen aenſchout. Dit zijn zeekere Schouburgen, en als zandperken, waer in die bloedige ſpelen der Fortuine geſpeelt worden. Noch uwe oogen hoeven niet verre te dwaelen. Ziet gy *Italien* wel? 't Is noch geen dertig jaeren, dat het geruſt heeft van die
wreede

wreede en ſtrenge oorlogen, waer door het van wederzijde benaeut wierd. Ziet gy dat breede Duitſland ? Noch onlangs vlogen daer in geweldige vonken van burgerlijken tweedracht: die nu weder beginnen te glimmen, en, zoo ik my niet en bedriege, een vlamme verwecken zullen, die noch verderffelijker is. Ziet gy Engeland? daer is het geduurig met oorlogen en moorden te doen geweeſt ; en dat het nu een weinig ruſt heeft , mag het de heerſchappye van de vreedſaeme ſexe wel danken. Ziet gy *Vrankrijk* ? ja, hebt'er ook met eenen deernis mede; nu kruipt'er ook door al deſſelven leden een kanker van bloedigen oorlog. En zoo gaet het de heele wereld door. Welke dingen, *Lipſi*, gy overwegen, en met deze gemeenſchap der elenden, de uwe verlichten moet. En gelijk weleer de genen, die zegepraelden, eenen knecht achter hun plegen te hebben, die onder de vreugde des zegepraels telkens uitriep, *Gy zijt een menſch*: laet die zoo mede altijt nevens u ſtaen, om u te vermaenen, dat deze dingen menſchelijk zijn.

Want het is met de droefheid en ſmerte gelijk met een zwaer werk, dat gemackelijker valt, als'er veele werklieden eendrachtig aen doende zijn.

XXVII. HOOFTSTUK.

Beſluit van de geheele verhandeling; met een korte vermaening om dezelve te overwegen en te herkaeuwen.

IK ben met al mijne troepen te velde geweeſt, en met mijn reden, *Lipſi*, ten einde. Gy hebt hier het gene, dat ik noodig geacht hebbe voor de Stantvaſtigheid te zeggen tegen de Smerte. En och of u deze dingen niet alleen aengenaem, maer behulpſaem, en niet zoo zeer tot vermaek, als tot baet waren! maer zy zullen u baeten, indienze u niet alleen in d'ooren, maer in 't herte komen: en indien gy het gehoorde wat waerneemt, en niet verſlenſſen laet, even gelijk het zaed, dat boven op den acker geworpen leit. Eindelijk, indien gy het ernſtig koomt na te denken en te herkaeuwen. Want gelijk het

het vyer met eenen ſlag uit de key niet geklonken word: zoo word mede, in deze bevrooze borſt, die kracht van de deugd, die in ons zoo verborgen en ſlaperig is, met de eerſte reize van vermaenen niet opgewekt. Ik bidde en ſmeeke ootmoedelijk die eeuwige en Goddelijke vlamme, dat eens dezelve deugd in u waerachtelijk, niet in woorden of ſchijn, maer in der daet en met de werken, koome te branden.

Als hy dit gezegt hadde, rees hy ſchielijk op, en zeide, ik moet gaen, *Lipſi.* Deze middagzonne wijſt my dat het tijd is om wat te gaen eten. Volgt gy my. Ik daer op: Zeer gaerne en gewillig: en nu mag ik wel mēt recht roepen, het gene men in de Verholentheden gewoon was:

Ik heb, van't quaede ontbonden,
Het goede nu gevonden.

GEBED TOT GOD

Om

STANTVASTIGHEID

Uitgestort in mijne hevige en lang-
duurige ziekte in den Jaere 1579.
toen ik 32. Jaer oud was.

GY wien het aertrijk, en de vyeren
Des Hemels dienen, die ontsag
Verwekt in allerhande dieren,
ô God ! die ons geboortedag
Laet opgaen, yders dag van sterven
In uwen wil en handen hebt :
Laet hem uw aengezicht niet derven,
Die nu ter nood noch adem schept.
Ay zie my van een koorts bereden,
Die my geringe hope laet
Om weêr de straeten te betreden ;
Laet toch, in dezen zwacken staet
Des Lichaems, niet met een bezwijken
De vyerigheid van mijn gemoed,

De

De deugd niet uit het herte wijken,
Die my STANTVASTIG lijden doet.
Wy wachten wel een zeeker ende,
En zeilen naer een zelve reê
Gelijkerhand in deze elende
En 's levens hobbelende zee;
Maer yder houd zijn streek byzonder.
ô Hoe geluckig is de man!
Die in des werelts storm en donder
Voorby de klippen zeilen kan.
Ik volge u met gezwinde gangen,
ô Dood! als gy mijn banden slaekt.
My houd geen aertsche zorg gevangen:
Al wat van goud en zilver blaeckt,
Kon my het herte niet bewegen;
Ik wenschte noit om 's werelts pracht:
De Kunstgeleertheid was mijn zegen,
En die my streelde dag en nacht.
Ik wilze ook gaerne laeten drijven.
Weest gy alleen, o groote God!
ô Wezen, dat men niet beschrijven
Of melden kan! mijn eenig lot,
En wiltme, voor dit druckig leven,
Een beter huis daer boven geven.

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM

Justi Lipsi.

PRodit jam in dias Constantia luminis oras,
Et nota hæc Lipsi munere fit Batavis,
Narrantis nobis, quantum Prudentia, quantum
Possit in humanis pectoribus Ratio.
Cedite Romani Sapientes, cedite Graji:
Anne aliquid majus Sol videt hoc Opere?

J. DOUZA *Filius.*

TRACTAETJES

In dusdanig formaet by my gedrukt en te bekomen.

1. *J. A. Comenij* Werkmeester der Fortuine, of Konst van zich zelven te redden.
2. *J. L. Vives* Gebedeboek, of Opwecweckingen der ziele tot God.
3. ----- Inleiding tot de waere Wijsheid.
4. *Desiderius Peregrinus, sive Thesaurus animæ Christianæ.*
5. *P. A. Gagliardi* Lichte Praktijke tot d'Opperste Volmaektheid, en haer eenig einde.
6. Navolging Christi van *Thomas â Kempis.*
7. Onfeilbaere Leidsman of Handleiding ten Hemel door *Joh. Bona.*

114 tom

6 - 5 - 123 - 135 -

123 - 162 - 168 -

151 - 185 -

